

Latvijas Universitāte
Sociālo zinātņu fakultāte
Politikas zinātnes nodaļa

Politikas zinātnes maģistra
programmas studenta
Gata PURIŅA
stud. apl. Nr. PolZ 010355

**EIROPAS SAVIENĪBA KĀ STARPTAUTISKO ATTIECĪBU AKTIERIS:
SKATĪJUMS NO STARPTAUTISKO ATTIECĪBU TEORIJAS REĀLISMA
SKOLAS VIEDOKĻA**

Maģistra darbs

Zinātniskais vadītājs
Žaneta OZOLIŅA
Dr.paed., prof.

Rīga 2006

SATURS

IEVADS	3
I nodaļa. REĀLISMS UN EIROPAS SAVIENĪBA	10
II nodaļa. STARPTAUTISKO ATTIECĪBU REĀLISMA SKOLAS PARADIGMA	15
1. Anarhija.....	18
2. Intereses.....	20
3. Vara.....	24
4. Varas (spēku) līdzsvars	28
5. Varas (spēku) līdzsvara modeļi starptautiskajā sistēmā bez hegmona.....	31
III nodaļa. ES KĀ STARPTAUTISKO ATTIECĪBU FENOMENA ANALĪZE NO REĀLISMA VIEDOKĻA	40
1. ES starp valsti un starptautisko organizāciju	42
1.1. Globālā (absolūtā) ES	48
1.2. Pilsoniskā ES	57
1.3. Transnacionālā ES.....	62
1.4. Birokrātiskā ES.....	67
2. ES kā <i>sui generis</i> veidojums	69
IV nodaļa. JAUNĀS EIROPAS PROJEKTS: NO TIRGUS UZ VALSTI.....	82
NOBEIGUMS	88
KOPSAVILKUMS.....	92
ABSTRACT	93
ZUSAMMENFASSUNG	94
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS	95

Septiņdesmitajos gados, kad Francijas prezidents Žoržs Pompidū pirmo reizi sāka graciozi runāt par “Eiropas Savienību”, ārlietu ministrs Mišels Žobērs kādu dienu jautāja savam kolēģim Eduardam Baladūram – nākamajam Francijas premjeram –, ko tas īsti nozīmē? “Neko,” atbildēja Baladūrs. “Bet tieši tajā ir tās skaistums.”¹

IEVADS

Kas ir Eiropas Savienība (ES)? Visticamāk, uz šo jautājumu skaidru atbildi neizdosies saņemt nevienam. Labākajā gadījumā Jums teiks, ka tā ir līdz šim pasaules vēsturē jauns supranacionāls veidojums, kas joprojām ir attīstības procesā. Ja vēlēšities uzzināt, kāds varētu būt šīs attīstības iespējamais/vēlamais rezultāts, atbilde arī izpaliks.

Lai gan “Eiropas tēvi”, ķeroties pie kontinenta apvienošanas, vienmēr to pamatojuši ar elpu aizraujošām vīzijām, katrs būtiskākais integrācijas solis vienmēr ir bijis negribīgas un smagas (parasti arī ilgas) kaulēšanās rezultāts, kas panākts tikai pragmatisku un konkrētajā brīdī aktuālu apsvērumu rezultātā.

Aukstā kara beigās, kas visas pasaules politiķus, tajā skaitā Eiropas elites pārstāvjus pārsteidza pilnīgi nesagatavotus, izraisīja šķietamu kvalitatīvu lēcieni vienotas Eiropas radīšanas procesā, kad Vācijas apvienošanās noveda pie eirozonas izveides, bet PSRS impēriskās telpas sabrukums spieda meklēt instrumentus ietekmes sfēru pārdalei. Tādējādi tika uzsākts vēl nepieredzēts ES integrācijas un paplašināšanās vilnis. Tomēr arī tas noritēja bez definēta mērķa.²

---

¹ Judt, T. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. London: William Heineman, 2005, p. 733.

² Politiķi, kuri ES gadījumā joprojām darbojas dalībvalstu līmenī un tātad rīkojas nacionālo interešu vārdā un vēlētajū “uzraudzībā”, bieži vien nevar atļauties atklāti šādu mērķus izteikt. No otras puses, pati ES, kas, beidzoties Aukstajam karam, ieguvusi zināmu neatkarību no dibinātājiem, kā jebkura organizācija, cenšas nodrošināt savu pašatzažošanu. Tādējādi ES paplašināšanos gan kvantitatīvā, gan kvalitatīvā aspektā var kvalificēt arī kā birokrātisku inerci.

Tikai tā sauktā ES konstitucionālā līguma izgāšana Francijas un Nīderlandes referendumos beidzot lika pilnā nopietnībā uzdot jautājumu – *Quo vadis?* Taču arī šī biedējošā neziņa par nākotni, ko izraisīja līdz šim nopietnākā ES pašdefinēšanās/definēšanas mēģinājuma neveiksme, netraucē nedz politiķiem, nedz ES pilsoņiem turpināt savu dzīvi it kā nekas nebūtu noticis, cerot, ka sešdesmit gadus valdījušais “mūžīgais miers” (*der ewige Friede*)³ un pakalpīgā labklājības valsts ilgs vismaz vēl vienu “mūžību”. Taču kā norāda Eiropas pēckara vēstures pētnieks Tonijs Džads (*Tony Judt*), ES nevarēs mūžīgi pastāvēt kā nedefinēts fenomens.⁴

Nespēju definēt ES politiskā līmenī vēl vairāk sarežģīt teorētiskais juceklis šī fenomena akadēmiskajā pētniecībā. Lielā mērā vēl šodien “tradicionālo” politikas zinātnes un starptautisko attiecību skolu pārstāvji ES nav uzskatījuši par nopietnas akadēmiskas intereses vērtu objektu. Tas ES pētniecībā ir ļāvis dominēt īpašai ES pētnieku kastai⁵, kura savos pētījumos galvenokārt izmantoja tā sauktās politikas (*policy*) analīzes teorijas, kas maldās kaut kur starp tradicionālo politikas (*politics*) zinātni un publisko administrāciju (sabiedrības vadību), vai arī īpaši radītas tā sauktās integrācijas teorijas.⁶

Manuprāt, ES pētniecībai tomēr vispiemērotākā ir starptautisko attiecību teorija, jo gan vēsturiskā aspektā, gan pašlaik Eiropas integrāciju nosaka (veicina/bremzē) starptautiskās sistēmas faktori. Pirmkārt, ES veidojās (1) tiešā kara rezultātā, (2) Eiropas lielvalstīm īstenojot tradicionālo varas (spēku) līdzsvara politiku⁷, (3) klātesot

---

³ Viens no izplatītākajiem ES konceptualizācijas virzieniem tieši atsaucas uz Imanuela Kanta (*Immanuel Kant*) darbu *Zum ewigen Frieden* (Skatīt: Mūžīgu mieru. Grām.: Kants, I. *Kas ir apgaismība?* Rīga: ZvaigzneABC, [2005.], 98.–137. lpp.)

⁴ Judt, T. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. London: William Heineman, 2005, p. 728.

⁵ Šie pētnieki bieži vien vai nu paši strādā ES struktūrās, vai arī viņu pētījumi ir ES struktūru apmaksāti. Tādējādi viņu domāšana lielā mērā ir jau pieminētās ES birokrātiskās inerces ietekmēta.

⁶ Skatīt: *Policy-Making in the European Union*. 4th ed. Eds. Wallance, H.; Wallance, W. Oxford: Oxford University Press, 2000, pp. 67–70.

⁷ Manuprāt, latviešu valodā ierasti lietotā termina “spēku līdzsvars” vietā būtu lietojams jēdziens “varas līdzsvars”, jo tas ir tradicionāls starptautisko attiecību teorijas reālisma skolas koncepts. Kā norāda reālisma klasiķis Hanss Morgentavs (*Hans J. Morgenthau*), tāpat kā jebkura politika arī starptautiskā politika ir cīņa par varu, varu saprotot kā vienas valsts spēju pakļaut citas valsts rīcību savām interesēm. “Lai kādi būtu starptautiskās politikas galīgie mērķi, tūlītējais mērķis vienmēr ir vara”. Morgentavs uzsver, ka izdarāms skaidrs nošķirums starp “varu” un “ietekmi”, kā arī “varu” un “spēku”. Viņš piebilst, ka starptautiskajās attiecībās bruņots spēks vai piedraudējums ar tā iespējamu lietošanu ir pats būtiskākais faktors, kas veido kādas valsts varu starptautiskajā vidē, vienlaikus uzsverot, ka, sākoties reālai kara darbībai, politisko varu aizstāj militārā vara. Īstenojot fizisko vardarbību zūd politisko attiecību psiholoģiskais elements. (Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 27,29.) Tas saskaņojas ar vācu militārā vēsturnieka un teorētiķa Karla fon Klauzevica (*Carl von Clausewitz*) slavenajā darbā *Par karu* formulēto tēzi, ka karš ir politiskās saskarsmes (*des Politischen Verkehrs*) turpinājums, iesaistot (*mit Einmischung*)

ārējam apdraudējumam, ko radīja PSRS. Otrkārt, pašlaik ES pastāv/attīstās dialektiskā līdzsvarā starp (1) dalībvalstu savstarpējām attiecībām un (2) attiecībām pret ārpusauli, šīs attiecības saprotot gan kā katras atsevišķas dalībvalsts īstenotu ārpolitiku, gan kā to savstarpēji saskaņoto politiku pret trešajām valstīm.

Līdz šim gadījumos, kad ES analizēta no starptautisko attiecību teorijas viedokļa, dominējušas pieejas, kuras kopumā var raksturot kā ideālistiskas. Eiropas integrācija, kas Aukstā kara apstākļos noritēja ASV kodollietussarga aizsegā, šķietami apliecināja klasiskā reālisma teorijas neatbilstību tā brīža pasaules ainai, ko Rietumu nometnes ietvaros raksturoja jauni standarti gan valstu savstarpējās attiecībās, gan valstu un to pilsoņu attiecībās. Iestājoties īslaicīgajai *post*-Aukstā kara eiforijai, ES sāka kalpot par globālu ideālistisku konstrukciju pamatu, projicējot visai neilga konkrēta vēsturiska perioda Eiropas situācijas aprakstus visas pasaules mērogā. Tajā pašā laikā ideālistiskās konstrukcijas, kuru avots lielā mērā bija Eiropas integrācija, tika un joprojām tiek izmantotas pašas ES konstruēšanā.⁸ Tādējādi ES fenomena pētniecībā radies apburtais loks, kad premisas aizstāj secinājumus un *vice versa*.

Tāpēc, manuprāt, būtu nepieciešams no ideālistiskām konstrukcijām atgriezties pie starptautisko attiecību teorijas reālisma paradigmas, kas varētu būt daudz piemērotāka

---

citus līdzekļus. (Clausewitz, C. von. *On War*: Abridged and With an Introduction by Louise Willmot. Trans. Graham, J.J.; Rev. Maude, F.N. Hertfordshire: Wordsworth Classics of World Literature, 1997, p. 22.; tulkojums precizēts pamatojoties uz: Keegan, J. *A History of Warfare*. New York: Alfred A. Knopf, 1993, p. 3.) Parasti ar jēdzienu “vara” tiek saprasta ne tikai valsts militārais spēks, bet visu, tai skaitā ekonomisko un kultūras iespēju summa, vai nu skatot to kā absolūtu lielumu, aplūkojot kādu izolētu valsti, vai kā relatīvu lielumu salīdzinājumā ar citām valstīm. (Viotti, P. R.; Kauppi, M. V. *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism*. New York Macmillan publishing company, 1993, p. 44.)

⁸ Tā piemēram, viss žurnāla *Journal of European Public Policy* 2006.gada 2.numurs veltīts ES kā normatīvas varas (*normative power*) analīzei, šo jēdzienu skaidrojot trīs līmeņos: (1) ontoloģiski kvalitatīvā, tas ir, ES konceptualizējot kā starptautiskās sistēmas un tās normu mainītāju; (2) pozitīviski kvantitatīvā, tas ir, aprakstot ES kā aktuālu starptautisko attiecību aktieri, kurš rīkojas, lai panāktu starptautiskās sistēmas un tās normu mainīšanu; (3) normatīvi kvalitatīvā, tas ir, uzskatot, ka ES ir pienākums rīkoties, lai savas vērtības un normas izplatītu starptautiskajā sistēmā. (Skatīt: Manners, I. Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads. *Journal of European Public Policy*. Vol. 13, no. 2, March 2006, pp.182–199.) ES pastāvēšana tiek balstīta ētiskos principos, kas pasludināti par universāliem un transcendentiem. Tādējādi notiek atgriešanās laikā pirms Makiavelli (*Niccolò Machiavelli*), kad politika tika uzskatīta par ētikas funkciju. Taču kā norāda jau Edvards Kārs (*Edward Carr*), politiķi savu īstenoto politiku, pamatojot ar morāles principiem, patiesībā tikai piemeklē ētiskās normas savu partikulāro mērķu un interešu īstenošanai. Labākajā gadījumā tas notiek neapzināti. (Skatīt: Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, pp. 67–80.) Arī Morgentavs norāda, ka “valstsvīri un atbalstītāji var pat neapzināties viņu īstenotās un atbalstītās politikas patieso raksturu”. (Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 41.) Līdz ar to pētniecības metodes, kuras šķietamo pieņem kā esošo, jau pēc definīcijas ir neauglīgas.

ES pētniecībai. Savā darbā, izmantojot reālisma teoriju, centīšos, pirmkārt, noskaidrot ES pašreizējo situāciju un, otrkārt, iezīmēt tās nākotnes attīstības scenārijus.

Tajā pat laikā, atsaucoties uz neoreālisma pamatlicēju Kenetu Volcu (*Kenneth N. Waltz*), jāatgādina, ka neviena teorija nevar būt “patiesa”, būtiskākais jautājums ir par tās spēju “izskaidrot” empīriskos faktus. Vienlaikus teoriju nevar vienkāršas indukcijas ceļā atvedināt no faktiem – teorētiskus uzstādījumus, nolūkā izskaidrot šos faktus un starp tiem pastāvošās likumsakarības, var tikai “izgudrot”, nevis “atklāt”. Šajā nolūkā nepieciešams izdalīt no teorijas viedokļa svarīgākos faktoros un būtiskākās to savstarpējās attiecības, atmetot mazāk būtiskos.⁹

Tādējādi mana darba pamatā būs atsevišķu ES aspektu analīze vēsturiskā kontekstā un virkne teorētisku pieņēmumu, kas kalpos par izejas punktu divu hipotēžu izvirzīšanai un to pārbaudei. Pirmkārt, ES tiks analizēta kā starptautisko attiecību aktieris. Kā jau norādīts pašā darba sākumā, ES definēšana rada nopietnas konceptuālas grūtības, tāpēc tā tiks analizēta piemērojot gan tradicionālo iespējamo starptautisko attiecību aktieru teorētisko konceptu ietvarus, gan tā sauktos postmodernos konceptus, tas ir, no vienas puses, ES tiks apskatīta kā starptautiskā organizācija, alianse, valsts, bet no otras puses, kā kāds *sui generis*¹⁰ veidojums, piemēram, drošības režīms, postmodernā valsts un tamlīdzīgi.

Otrkārt, tiks analizēta starptautiskās sistēmas ietekme uz ES un *vice versa*. Lai gan tradicionāli reālismā pieņemts, ka starptautiskajās attiecībās aktieru (valstu) uzvedību nosaka starptautiskās sistēmas struktūra, tas ir, tās anarhiskais raksturs, jeb augstākas virs valstu līmeņa pastāvošas autoritātes neesamība, vismaz hipotētiski var pieņemt, ka, mainoties aktieru tipam, varētu mainīties arī sistēmas struktūra, kas savukārt modificētu aktieru uzvedību.¹¹ Tādējādi papildus pārbaudei pakļaujams jau minētais pieņēmums, ka ES kā jauns aktiera tips, kas apveltīts ar normatīvo varu, (a) cenšas, (b) vēlas un (c) spēj pielāgot apkārtējo vidi saviem priekšstatiem par labu un ļaunu.

---

⁹ Waltz, K.N. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison–Wesley Publishing Company, 1979, pp. 5–8.

¹⁰ Viduslaiku latīņu valodas izteiciens, kas sākotnēji tika izmantots sholastiskajā filozofijā, apzīmēja ideju, esamību vai parādību, kuru nav iespējams iekļaut plašākā konceptā vai struktūrā. Vēlāk šo terminu pārņēma arī jurisprudences, izmantojot tādas tiesiskas klasifikācijas apzīmēšanai, kas pastāv neatkarīgi no citām kategoriju grupām, jo tā ir unikāla vai īpaši radīta.

Savukārt pievērsoties turpmākajām ES izredzēm un iespējām, tās tiks analizētas balstoties uz diviem pamatpieņēmumiem. Pirmkārt, ES radās tiešā II Pasaules kara rezultātā un tās pastāvēšanu Aukstā kara apstākļos lielā mērā noteica reāla kara situācijai raksturīgi priekšnoteikumi. Tādējādi, beidzoties Aukstajam karam un notiekot izmaiņām starptautiskajā sistēmā, ES līdzšinējā forma kļūst neadekvāta/nevajadzīga. Otrkārt, sagrūstot bipolārajai starptautiskās sistēmas struktūrai, ES kā starptautiskās sistēmas aktieris var tikt definēts un var funkcionēt tikai kā unitāra un racionāla vienība (*entity*). Vadoties no reālisma skolas pamatpremisām, šāda vienība valstu sistēmā var būt tikai valsts.

Minētos teorētiskos pieņēmumus var formulēt kā sekojošas hipotēzes:

- 1) Vēsturiski kontekstuālā hipotēze – **Eiropas Savienība spēja pastāvēt tās nedefinētajā formā tikai kā kara produkts un tikai kara apstākļos;**
- 2) Futūristiskā hipotēze¹² – **Eiropas Savienības ilgstoša pastāvēšana, nesākoties tās dezintegrācijas procesam, iespējama tikai valsts formā.**

Mans darbs ir iedalīts četras nodaļās, kurās ES analizēta gan no teorētiskā, gan vēsturiskā, gan futuroloģiskā aspekta. Pirmajā nodaļā (I) īsumā pamatota starptautisko attiecību reālisma skolas atziņu piemērotība ES fenomena pētniecībai. Savukārt otrā nodaļa (II) atvēlēta starptautisko attiecību teorijas reālisma paradigmas būtiskāko

---

¹¹ Spruyt, H. *The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1994, p. 5.

¹² Protams, no stingri formāla viedokļa futūristisku hipotēzi nav iespējams pārbaudīt, ja vispār sociālajās zinātnēs iespējams runāt par hipotēžu izvirzīšanu un to verifikāciju. Kā norāda Volcs, pat prognožu apstiprināšanās nav pietiekams apliecinājums teorijas ticamībai, jo prognožu apstiprināšanos var ietekmēt bezgalīgs daudzums nejaušu faktoru (Skatīt: Waltz, K.N. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison–Wesley Publishing Company, 1979, p. 28.) Tajā pašā laikā, ja piedāvātais teorētiskais uzstādījums spēj sniegt pagātnes notikumu skaidrojumu, tad ar zināmu ticamības pakāpi, pastāvot zināmiem nemainīgiem nosacījumiem, varētu pieņemt, ka tas varētu būt atbilstošs nākotnes attīstības prognozēšanai. No otras puses, izmantojot piedāvātās teorētiskās nostādes, iespējams analizēt jau fiksējamus pretrunīgos empīriskos faktus, kuri pagaidām nav tverami vēsturiskā perspektīvā un neveido notikumu kopumu, ko būtu iespējams interpretēt kā noslēgušos procesu vai tā ciklu. Gadījumā, ja (1) piedāvāto teoriju iespējams izmantot vēl nestrukturēto vai vāji strukturēto notikumu interpretēšanai un (2) šajā procesā iespējams iegūt loģisku un teorijas struktūrai atbilstošu realitātes skaidrojumu, ar zināmu ticamības pakāpi var apgalvot, ka teorija ir piemērota. Tajās pašā laikā darba lasāmības nolūkā turpmāk, runājot par iespējamiem nākotnes attīstības scenārijiem, ne vienmēr tiks atgādināts to hipotētiskais raksturs. Tāpēc es, tāpat kā Elvins Toflers (*Alvin Toffler*), gribētu lasītāju lūgt saprast, “ka neviens - ne vēsturnieks, ne futurologs, ne plānotājs, ne astrologs, ne sludinātājs – nedz “zina”, nedz var “zināt” nākotni. Kad es apgalvoju, ka kaut kas “būs”, es pieņemu, ka lasītājs izdarīs attiecīgu labojumu ievērojot nenoteiktības faktoru” (Тоффлер, Э. *Третья волна*. Москва: АСТ, 1999, ст. 25.).

konceptu un principu apskatam. Šajā nodaļā esmu centies parādīt, ka bipolaritāte, kas raksturoja Aukstā kara periodu, nav unikāla, kodolieroču pastāvēšanas izraisīta parādība. Manuprāt, bipolaritāte ir stāvoklis, kas tradicionāli novērojams plaša mēroga kara apstākļos, bet daudzpolaritāte raksturo miera stāvokli, jeb pareizāk starpkara periodus. Tas arī ļauj pamatot, jau iepriekš izteikto premisu, ka ES rašanās periodam bija raksturīgi kara laika apstākļi. Darba trešajā (III) nodaļā mēģināts ES tās pašreizējā veidolā definēt kā starptautisko attiecību aktieri. Šīs nodaļas pirmajā (1.) apakšnodaļā ES analizēta kā tradicionāls starptautisko attiecību aktieris, bet otrajā (2.) apakšnodaļā ES tiks izvērtēta kā unikāla parādība, kam nav vēsturisku precedentu. Turklāt aplūkojot ES šādā rakursā, kā galvenie izvirzīti divi jautājumi: (a) vai notikušas/notiek/notiks tādas starptautiskās sistēmas struktūras izmaiņas, kas rada *jauna modeļa aktiera*¹³ ģenēzes priekšnoteikumus; (b) ar ko šāds iespējami jauns veidojums atšķiras/atšķirsies no jau vēsturiski pazīstamiem aktieriem. Šīs nodaļas pamatsecinājums ir – pēc Aukstā kara notikušās transformācijas starptautiskajā sistēmā nerada acīmredzamu pamatu runāt par kardināli jaunu aktieru uzvedības scenāriju iespējamību, līdz ar to nevar runāt par principiāli novatorisku institucionālu formu rašanos, jo tā sauktās *vēstures beigas*¹⁴ nav iestājušās.

Viens no trešās (III) nodaļas secinājumiem ir – jebkura institucionāla apvienošanās Eiropā notikusi pastāvīgā kara klātbūtnē, tam esot aktuālā, latentā vai potenciālā formā¹⁵. Ņemot vērā Eiropas Kopienas/Eiropas Savienības veidošanās īpašos apstākļus, līdzšinējā ES institucionālā forma izrādījusies neadekvāta daudzpolārajai pasaulei kāda izveidojusies pēc Aukstā kara.

---

¹³ Termina *new model actor* lietojumu skatīt, piemēram: Hyde-Price, A. 'Normative' Power Europe: Realist Critique. *Journal of European Public Policy*. Vol. 13, no. 2, March 2006, pp.217–234.

¹⁴ Vēl īsi pirms Berlīnes mūra krišanas Frensis Fukujama (*Francis Fukuyama*) pieteica jaunu pasaules kārtību. Savā rakstā *Vēstures beigas?* viņš apgalvoja: “Tas, kā liecinieki mēs, visticamāk, esam, nav vienkārši Aukstā kara vai kārtējā pēckara vēstures perioda beigas, bet gan vēstures kā tādas beigas – cilvēces ideoloģiskās evolūcijas noslēgums un Rietumu liberālās demokrātijas kā galīgās pārvaldes formas universalizācija.” (Fukuyama, F. *The End of History?* *The National Interest*. No. 16, Summer, 1989, pp. 3–18.) Skatīt arī: Fukuyama, F. Are we at the end of history? *Fortune*, Vol. 121, no. 2, 1990, pp. 75–78; Фукуяма, Ф. Конец истории. *Вопросы Философии*, 1990, № 3, ст. 134–148; Фукуяма, Ф. *Конец истории и последний человек*. Москва: АСТ / Ермак, 2004, 588 ст.

¹⁵ Tas neliecina par labu pieņemumam, ka ES varētu būt kāds vēsturiski unikāls veidojums, jo “vēsture parāda, ka starptautiskajā politikā aktīvas nācijas pastāvīgi gatavojas, ir aktīvi iesaistītas vai atgūstas pēc organizētas vardarbības, kas izpaužas kara formā”. (Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 40.)

Pēdējai – ceturtajai (IV) nodaļai, atšķirībā no visa pārējā darba, kas ieturēts stingrā reālisma tradīcijā, piemīt zināma normatīva komponente. Tajā, pamatojoties uz iepriekšējā nodaļā izdarītajiem secinājumiem, mēģināts radīt nākotnes ES projektu, piedāvājot Eiropai pašdefinēšanās scenāriju. Līdzšinējā ES paļaušanās notikumu straumei tieši apdraud tās nākotnes pastāvēšanu, jo, ja Eiropa pati sevi nedefinēs, vadoties no savām *nacionālajām interesēm*, tad to izdarīs citu starptautiskās sistēmas racionālo aktieru izraisītie notikumi. Tajā pašā laikā Eiropas pašrefleksija nedrīkst notikt atrauti no realitātes. Lai gan cilvēka refleksija no sociālo zinātņu viedokļa kļūst par faktu, tas nenozīmē, ka no prakses atrautas teorijas radīts fakts, izraisa vēlamās (teorijas prognozētās) cēloņsakarības. Kā norāda Kārs, politikas zinātnei ir divas sejas – utopija un realitāte. “Veselīga politiska doma un veselīga politiska dzīve atrodama tikai tur, kur abām [sejām] ir vieta”.¹⁶ Latvijai kā mazai valstij šī jautājuma veiksmīgs atrisinājums ir būtisks, lai gadījumā, ja ideālistisku konstrukciju īstenošanas centieni rezultātā sāktos ES dezintegrācijas process, kārtējo reizi nekļūtu par vēstures upuri.

---

¹⁶ Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, pp. 10, 93. Arī Hanss Morgentavs norāda, ka “politiskais reālisms satur ne tikai teorētisko, bet arī normatīvo elementu [...], racionālu ārpolitiku atzīstot par labu ārpolitiku, jo tikai racionāla ārpolitika minimizē riskus un maksimizē ieguvumus un tādējādi pakļaujas gan saprāta morālajiem priekšrakstiem, gan veiksmes politikajām prasībām.” (Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 8.)

I nodaļa. REĀLISMS UN EIROPAS SAVIENĪBA

Kā jau iepriekš īsumā minēts, tradicionālie ES aplūkojuma veidi¹⁷ rada lielas grūtības atrast vienotās Eiropas kā politiskā kopuma (*political entity*) definīciju. Tas savukārt apgrūtina iespēju definēt ES kā racionālu, vienotu (*coherent*) un neatkarīgu aktieri, kas varētu formulēt un īstenot autonomu rīcību starptautiskajā sistēmā.

Turklāt ES pētniecībā novērojama diskusiju pārvešana no “starptautisko attiecību jomas, ar tās pievēršanos starpvaldību attiecībām (*intergovernmentalism*) uz institucionālo analīzi, politikas (*policy*) analīzi un politikas teoriju, tādējādi izpaužoties līdz šim lielā mērā saskaņotajam [?!] viedoklim, ka ES var tikt analizēta kā pilnvērtīga “politija” (*polity*)¹⁸, [...] nevis vairs tikai kā līgumu sistēma starp suverēnām valstīm”.¹⁹ Taču, manuprāt, analizēt ES tikai no tīri institucionālā viedokļa ir neauglīga nodarbošanās, jo, pirmkārt, nedz no formālā, nedz no faktiskā skatupunkta raugoties, ES nav politija. Otrkārt, ES veidošanās priekšnosacījumi meklējami tikai un vienīgi vēsturiskajā starptautiskās sistēmas stāvoklī, kāds valdīja pēc II Pasaules kara noslēguma. Treškārt, gan ES turpmākās pastāvēšanas priekšnosacījumi, gan tās tālākās pastāvēšanas mērķi/jēga meklējami starptautiskās vides mestajos izaicinājumos. Tāpēc, manuprāt, vispiemērotākie ES pētniecības instrumenti atrodami starptautisko attiecību teorijā.

Tāpat kā pēc citu lielu (globālu) konfliktu noslēguma, beidzoties Aukstajam karam, gan sabiedrībā(-s), gan politiskajā(-s) elitē(-s) izplatījās ticība jauna “zelta laikmeta” sākumam. Starptautiskajā politikā tā izpaudās kā pārliecība par principiāli jaunas starptautiskās sistēmas veidošanās(-as) iespējamību, kas ļauj “novecojušās”

---

¹⁷ ES visbiežāk tiek aplūkota institucionālā perspektīvā, tas ir, Eiropa tiek izprasta kā savienības institūciju un to attiecību kopums. Taču pastāv arī mazāk izplatīti veidi kā aplūkot ES – savienība tiek analizēta vai nu kā starptautiskā organizācija vai arī kā valsts (kvazivalsts).

¹⁸ Turpmāk manā darbā jēdziena “politija” lietošanas gadījumā, tas tulkojams kā aizstājējs jēdzienam “valsts” – to saprotot kā cilvēku sadarbības formu, kas no citām sociālām grupām atšķiras ar tās nolūku (iedibināt kārtību un drošību) un tās metodēm (likumu radīšana un to realizēšana) (*Encyclopedia Britannica*. www.britannica.com.) –, lai to atšķirtu no tā sauktās modernās jeb nacionālās valsts kā partikulāras valsts formas, kas dominējusi vēlās modernitātes periodā. Šāds nošķirums darba kontekstā ir ļoti būtisks, jo pastāv plaši izplatīts priekšstats, ka tieši suverēnas nacionālās valsts rašanās bija pamats starptautisko attiecību teoriju apskatītās starptautiskās sistēmas tapšanai. Tādējādi veicinot pieņēmumus, ka suverēnu nacionālo valsti kā galveno starptautiskās sistēmas aktieri aizstājot ar kāda cita tipa aktieriem varētu mainīt līdz šim starptautiskajā sistēmā valdošās likumsakarības. Tieši šāds pieņēmums arī ir jau visu iepriekšminēto ideālistisko konstruktū pamatā.

reālpolitikas principus aizstāt ar kādiem jauniem principiem, kuri dotu iespēju nodrošināt ilgstošu mieru.²⁰

Arī pēc Aukstā kara daudzi starptautiskās politikas pētnieki uzskatīja, ka “reālisms ir novecojis. Viņuprāt, lai gan reālisma koncepti par anarhiju, paļaušanos uz saviem spēkiem (*self-help*) un varas līdzsvarošanu, iespējams, bijuši piemēroti aizgājušajam laikmetam, tos aizslaucījušas apstākļu izmaiņas un aizēnojušas labākas idejas. Jauni laiki pieprasa jaunu domāšanu. Izmainītiem apstākļiem nepieciešamas pārskatītas vai pat pilnībā jaunas teorijas.”²¹ Kā norāda Volcs, gadījumos, kad apstākļi, ko skaidrojusi kāda konkrēta teorija, ievērojami mainījušies, šī teorija patiešām vairs nav piemērojama. Taču jājautā, vai pēc Aukstā kara starptautiskā sistēma patiesi ir tik būtiski pārmainījusies, ka reālisms vairs nespēj skaidrot sistēmā notiekošos procesus. Kā uzsver Volcs, izmaiņas sistēmā, tas ir tās elementos vai to izkārtojumā, nebūt nenozīmē pašas sistēmas izmaiņas.²²

Reālisma kritiķi uzskata, ka šādas sistēmiskas izmaiņas ir notikušas. Dažādās izmaiņu teorijas iespējams sagrupēt trijos pamatvirzienos, kas realitātē nepastāv kā ideāltipi, bet savstarpēji pārklājas:

- 1) tā sauktās demokrātiskā miera teorijas, tas ir, pieņēmumi, ka, pasaulē izplatoties demokrātijai, mazināsies konfliktu skaits, jo demokrātijas ir mazāk agresīvas nekā nedemokrātiski režīmi²³;

---

¹⁹ Friese, H.; Wagner, P. Survey Article: The Nascent Political Philosophy of the European Polity. *The Journal of Political Philosophy*. Vol. 10, no. 3, September 2002, pp. 342-364.

²⁰ Tā, piemēram, pēc Pirmā pasaules kara toreizējais ASV prezidents Vudro Vilsons (*Woodrow Wilson*) pauda pārliecību, ka “turpmāk starptautiskajai sistēmai jābalstās nevis varas līdzsvarā, bet gan etniskās pašnoteikšanās tiesībās, [...] viņu [valstu] drošībai ir jābūt atkarīgai nevis no militārajām aliansēm, bet gan no kolektīvās drošības [sistēmas]” (Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001., 12. lpp.). Arī viņa pēctecis Frenklins Delano Rūzvelts (*Franklin Delano Roosevelt*), kurš atradās pie varas ASV II Pasaules kara laikā, uzskatīja, ka “[II Pasaules karam būtu] jādara gals vienpusēju darbību, sevī noslēgtu alianšu, varas līdzsvara, kā arī visu citu gadsimtiem izmēģināto, bet vienmēr izgāzušos līdzekļu sistēmai.” (Address to the Congress Reporting on the Yalta Conference, 1 March 1945. *Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt*. Vol. 13: 1944–1945. Ed. Rosenman, S. I. New York: Russell and Russell, 1969, pp. 570–586.)

²¹ Waltz, K.N. Structural Realism After the Cold War. *International Security*. Vol. 25, no. 1, Summer 2000, pp. 5–41.

²² Waltz, K.N. Structural Realism After the Cold War. *International Security*. Vol. 25, no. 1, Summer 2000, pp. 5–41.

²³ Piemēram, Makss Singers (*Max Singer*) uzskata, ka “mums ir pietiekams pamats sagaidīt, ka līdz XXI gadsimta beigām vai līdz XXII gadsimtam vairums zemes iedzīvotāju dzīvos pārtikušās un demokrātiskās valstīs. Ko tas liecina par miera ilgtermiņa izredzēm? Tas liecina daudz. Šodien neviena no attīstītajām lielvalstīm nopietni neuztver iespēju atrasties savstarpējā kara stāvoklī”. (Skatīt: Singer,

- 2) savstarpējās ekonomiskās atkarības teorijas, tas ir, pieņēmumi, ka politiski–militāro valsti aizstās tā sauktā tirdzniecības valsts (*the trading state*)²⁴, bet valsts varu aizstās tirgus vara;
- 3) ierobežotās suverenitātes teorijas, tas ir, pieņēmumi, ka, pieaugot starptautisko organizāciju, kā arī citu nevalstisku aktieru lomai, valstu suverenitāte, kas bijusi modernitātes laikmeta konfliktu pamatā, samazinās un to aizstāj tā sauktā globālā pārvaldība (*global governance*).²⁵

Taču, manuprāt, realitātē konstatējams maz fakts, kas liecinātu par uzskaitīto teoriju piemērotību starptautiskās sistēmas skaidrošanai. Piecpadsmit gadi, kas pagājuši kopš Aukstā kara beigām, kārtējo reizi apliecina, ka “karu beigas nenes stabilitāti, [bet gan] haosu un savstarpējus apvainojumus [un] pēckara ēras ir lielu politisko spēku pārgrupēšanās periodi.”²⁶ Jau 90.gadu vidū Semjuels Hantingtons (*Samuel P. Huntington*) konstatēja “etnisko konfliktu un “etnisko tīrīšanu” pieaugumu, likuma un kārtības sabrukumu, jaunu alianšu un starpvalstu konfliktu modeļu parādīšanos, [...] reliģiskā fundamentālisma pastiprināšanos [...]”. Viņš raksta, ka “piecos gados kopš Berlīnes mūra sabrukuma vārds “genocīds” ir dzirdēts daudz biežāk kā Aukstā kara jebkuru piecu gadu laikā. [Šķiet, ka] vienas harmoniskas pasaules paradigma noteikti ir

---

M. What is Happening in History. *PS: Political Science and Politics*. Vol. 30, no. 1, March 1997, pp. 27–34.)

²⁴ Saskaņā ar šo priekšstatu, XX gadsimta otrajā pusē absolūto valsti ir nomainījusi tirdzniecības valsts, kas ekonomiskā pieauguma pamatā vairs nesaskata teritoriālos iekarojumus. Spēka politiku esot nomainījušas globālās tirdzniecības un investēšanas stratēģijas. (Skatīt: Линклейтер, Э. Неореализм в теории и на практике. В кн.: *Теория международных отношений. На рубеже столетий*. Ред. Бус, К., Смит, С. Москва: Гардарики 2002, ст. 251–271.)

²⁵ Šī teorija ir pazīstama arī kā “bezvaldības pārvalde” (*governance without government*), jo saskaņā ar koncepcijas postulātiem starptautisko vidi regulē ne tikai valdības, kas apveltītas ar formālu varu un policejiskiem spēkiem, bet arī no kopējiem mērķiem izrietošas, iespējams, pat formāli nefiksētas normas, kuru nodrošināšanai policejisks atbalsts nav nepieciešams priekšnoteikums. (Rosenau, J.N., *Governance, Order, and Change in World Politics*. In: *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*. Ed. Rosenau, J.N., Czempiel, E.O. Cambridge University Press, 1992, pp. 1–29.) Tādējādi “bezvaldības pārvaldes” procesā piedalās ne tikai formālās institūcijas un organizācijas (valstis un starpvaldību organizācijas, kas rada un uztur pasaules kārtību regulējošos noteikumus un normas), bet arī tās organizācijas un spiedienu grupas (piemēram, transnacionālās korporācijas, transnacionālās sociālās kustības un citas nevalstiskās organizācijas), kas spēj būtiski ietekmēt starptautiskās pārvaldes un varas sistēmas. (Held, D. & McGrew, A., Goldblatt D. & Perraton, J. *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Oxford: Polity Press, 1999, p. 50.)

²⁶ LaFeber, W. *America, Russia, and the Cold War, 1945–1996*. New York: McGraw–Hill, 1997. p. 309. Neskatoties uz to, ka “Aukstais karš” ir bijis procesa metaforisks apzīmējums, tomēr tā vienīgā būtiskā atšķirība no visiem pārējiem kariem ir saskatāma tikai karošanas “metodoloģijā”.

pārāk šķirta no realitātes, lai varētu kalpot kā noderīgs ceļvedis *post*–Aukstā kara pasaulē.”²⁷

Sīkāk šīs tēzes pamatojums būs atrodams turpmākā izklāsta gaitā, taču jau tagad jānorāda, ka ideālistisku konstrukciju izplatībai pēckara periodos iespējams sniegt sekojošus skaidrojumus:

- 1) pats vienkāršotākais skaidrojums varētu būt cilvēku psiholoģiskā vēlme norobežoties no kara laikā pārdzīvotajām grūtībām un pilnā apjomā baudīt miera sniegtās iespējas;
- 2) savukārt jau klasiskajā reālisma teorijā norādīts, ka visi miera līgumi un pēckara vienošanās patiesībā sevī ietver jaunizveidotā varas (spēku) līdzsvara fiksēšanu par labu uzvarētājiem, formulējot to juridiskā valodā un tādējādi pārvēršot par starptautisko tiesību sastāvdaļu. Līdz ar to karā uzvarējušās valstis ir ieinteresētas saglabāt *status quo* situāciju, kurā tām izdevies ieņemt dominējošās pozīcijas, no kā savukārt izriet to veicinātais miera diskurss²⁸;
- 3) miera diskursa uzturēšanu papildus veicina jau iepriekš pieminētā politiku īpašība īstenoto politiku, vismaz neapzināti, ietērt no universāliem ētiskiem principiem atvedinātos formulējumos, savu valstu interesēm piedēvējot universālu vērtību raksturu.

Visi uzskaitītie iemesli apliecina ideālistisko teoriju iluzoro (iedomāto, psiholoģisko) vai fiktīvo (izdomāto, mākslīgi radīto, maldinošo) raksturu. Tieši tāpēc savā darbā ES analīzei kā teorētisko pamatu esmu izvēlēties reālismu. Turklāt reālisms var kalpot ne tikai kā piemērota teorija ES pašreizējās situācijas skaidrošanai, bet var būt noderīgs arī tās iespējamās nākotnes konstruēšanai.

Beidzoties Aukstajam karam, izzuda līdzšinējais ES pastāvēšanas *raison d'être*, bet abstrakti principi un universālas vērtības, kas izriet no ideālistiskām konstrukcijām, ar kurām tiek aizstātas valstu, tajā skaitā ES dalībvalstu nacionālās intereses, nevar sniegt jaunu *raison d'être* tālākai ES pastāvēšanai. Tas meklējams, tikai identificējot patiesas

---

²⁷ Huntington, S.P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: A Touchstone Book, 1997. p. 32.

²⁸ Skatīt: Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 42.; Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 85.

šeit un tagad pastāvošas kopīgas intereses globālajā cīņā par resursu pārdali.²⁹ Savukārt nepastāvot kopīgam apdraudējumam, kas izzuda, sagrūstot PSRS un komunistiskajai ideoloģijai, un nepastāvot kopīgām interesēm (vai tās neapzinoties), katra no ES dalībvalstīm realizēs savām partikulārajām interesēm atbilstošu politiku, kas neizbēgami novedīs pie starptautiskās politikas atgriešanās Eiropas kontinenta iekšienē, liekot tajā atgriezties arī anarhijai, varas (spēku) līdzsvara politikai un paļāvībai tikai uz saviem spēkiem.

---

²⁹ Resursu nepietiekamības apstākļos starp aktieriem nevar pastāvēt interešu harmonija, nepastāvot kādai trešajai pusei uz kuras rēķina būtu iespējams realizēt abpusēji izdevīgu vienošanos, kurā nulles summu (*zero-sum*) varētu pārvērst pozitīvā summā. (Legro, J.W., Moravcsik, A. Is Anybody Still a Realist? *International Security*. Vol. 24, no. 2, Fall 1999, pp. 5–55.) Kā norāda Kārs, interešu harmonija gan ekonomikā, gan politikā iespējama tikai apstākļos, kad pastāv neierobežotas tirgus vai varas paplašināšanās iespējas. Mūsdienu pasaulē “vairs nav iespējams nopietni ticēt, ka katra valsts īstenojot visas pasaules lielāko labumu, īsteno arī savu pilsoņu lielāko labumu, un *vice versa*. Morāles un saprāta sintēze vismaz tās primitīvā formā, kādu tā sasniedza XIX gadsimta liberālismā, ir nepārliecinoša.” (Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 62.)

II nodaļa. STARPTAUTISKO ATTIECĪBU REĀLISMA SKOLAS PARADIGMA

Starptautisko attiecību teorija kā atsevišķa sociālo zinātņu disciplīna ir sākusi attīstīties tikai pagājušā gadsimta pirmajā pusē, bet kā konkrēta politikas zinātnes apakšnozare tā noformējusies tikai pēc II Pasaules kara. Plaši izplatīts priekšstats, ka tā par savu iekšdisciplināro mērķi izvirzījusi modernitātes jeb tā sauktās Vestfāles sistēmas³⁰ aprakstīšanu un analizēšanu, tas ir, attiecību pētīšanu starp modernajām nacionālajām valstīm. Šāds priekšstats bieži noved pie pieņēmuma, ka starptautiskās sistēmas principiālas izmaiņas notiek regulāri, bet tas, savukārt, ka katra vēsturiskā perioda pētniecībai ir nepieciešama atšķirīga teorija.

Tomēr priekšstats par šādu pētniecības lauka ierobežotību un teorijas piemērojamību tikai konkrētiem vēsturiskiem periodiem īsti neatbilst patiesībai. Kā norāda Legro un Moravčiks, nacionālo valsti iespējams aizstāt “ar ciltīm, domēnēm, principātiem, pilsētvalstīm, reģionālām politiskām apvienībām vai ar jebkuru citu konfliktā iesaistītu grupu, kurai pieder leģitīms spēka monopols teritoriālas jurisdikcijas robežās. Modernajās starptautiskajās attiecībās valsts ir vispārēji pieņemta par dominējošo politiskās kārtības formu, kas spējīga īstenot vienotu ārpolitiku.”³¹ Arī viens no reālisma skolas mūsdienu vadošajiem teorētiķiem Roberts Gilpins (*Robert Gilpin*) uzskata, ka: “diezin vai XX gadsimta starptautisko attiecību pētnieki zina kaut ko tādu par valstu uzvedību, ko nebūtu zinājis Tukidīds un viņa līdzpilsoņi V gadsimtā pirms Kristus?”³² Šis apgalvojums ir pamatots, jo tieši no Tukidīda (*Thukydīdēs*) darba *Peloponēsas karš* (citviet arī *Vēsture*) starptautisko attiecību reālisma skolas pārstāvji vēlāk atvasina savus pamatterminus – nacionālās intereses (*self-interest*)³³, alianses³⁴,

³⁰ Valstu sistēmu, kas Eiropā radās pēc 1648.gada Vestfāles līguma (pareizāk, divu atsevišķu Minhēnes un Osnabrikas līgumu) noslēgšanas.

³¹ Legro, J.W., Moravcsik, A. Is Anybody Still a Realist? *International Security*. Vol. 24, no. 2, Fall 1999, pp. 5–55. Tā sauktā ofensīvā reālisma vadošais pārstāvis Džons Mīršeimers (*John J. Mearsheimer*) norāda, lai gan starptautisko attiecību pētniecība fokusēta uz valstu sistēmu, reālisma loģiku var piemērot jebkura veida anarhiskai sistēmai. (Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, p. 414.)

³² Gilpin, R. *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press, 1981, pp. 227–228.

³³ Piemēram, tā sauktajā *Mēliešu dialogā* var atrast sekojošas rindas: “Jūs taču neklausīeties vienīgi uz goda jūtām, kuras ļoti bieži liek cilvēkiem bojā iet, novedamas tos acīm redzamās briesmās. [...] Ja jums ir dota brīva izvēle starp kaņu un miera pilnu drošību, neesiet tad stūrgalvīgi un neizvēlaties ļaunāko daļu. Jo vislabāk klājas tiem, kas vienlīdz stipriem nepadodas, stiprākiem paklausa un ar vājākiem

varas (spēku) līdzsvars (*balance of power*)³⁵, nedrošība³⁶ un iespējas (*capabilities*).³⁷ Savukārt Morgentavs uzsver: “No apstākļa, ka politikas teorija, kas attīstījusies pirms simtiem vai pat tūkstošiem gadu, kā tas ir ar teoriju par varas līdzsvaru, neizriet pieņēmums, ka tai [teorijai] jābūt vecmodīgai un novecojušai.” Vienlaikus viņš piebilst, ka kādas politiskās teorijas novitāte nebūt neliecina par tās pārākumu.³⁸

No minētā var secināt, ka reālisms kā teorija nav ekskluzīvs modernitātes izgudrojums sava laikmeta starptautisko attiecību skaidrošanai, bet tā postulāti identificējami jau senākajos rakstītās vēstures avotos un tā aprakstītās likumsakarības bijušas spēkā visas

---

apietas mēreni.” Tūcidids. *Peloponēsiešu karš*. No grieķu valodas pārcēlis Garais, Fr. Otrā daļa. Rīga, 1932. 53. lpp.

³⁴ “Lielākais labums ir tas, ka mums ir kopīgi ienaidnieki (kas ir visdrošākā vienības ķīla), pie tam nevis vāji, bet spējīgi sodīt atkritējus...” (Tūcidids. *Peloponēsiešu karš*. No grieķu valodas pārcēlis Garais, Fr. Pirmā daļa. Rīga, 1930, 43.lpp.) “[...] bet spēku iztrūkumu mums aizpildīs lacedaimoņi, kam nepieciešami jānāk mums palīgā [...]. Mūsu pašlīvība tāpat nepavisam nav tik akla.” (Tūcidids. *Peloponēsiešu karš*. No grieķu valodas pārcēlis Garais, Fr. Otrā daļa. Rīga, 1932., 53. lpp.)

³⁵ “Bet šādā stāvoklī jūs varat tagad nonākt, ja nepaklausīsiet mums: jūs taču nevien sargāsiet šos, bet kļūsiet arī mums, pretī līgumam, par ienaidniekiem, tas ir neizbēgams, jo jums ar viņiem kopā ejot, mēs nevaram pret viņiem aizstāvēties, nevēršoties arī pret jums.” “[...] viņi nolēma noslēgt ar cercīriešiem līgumu, tomēr ne aizsardzības un uzbrukuma līgumu, pēc kuŗa abām pusēm būtu kopīgi ienaidnieki un draugi, [...] viņi noslēdza tikai aizstāvības līgumu savstarpīgai palīdzībai, ja kāds uzbruktu Cercīrai vai Atēnām, vai arī viņu sabiedrotiem. Atēnieši proti domāja, ka karš ar peloponēsiešiem nāks viņiem tā kā tā, un viņi nevēlējās Cercīru ar viņas lielo floti atdot korintiešiem, tomēr gribēja, lai starp abām pusēm notiktu jo stiprāka sadursme, tādēļ ka viņiem pašiem kara gadījumā ar korintiešiem vai citu kādu jūrasvalsti būtu tad darīšana ar jau novājīnātiem ienaidniekiem.” (Tūcidids. *Peloponēsiešu karš*. No grieķu valodas pārcēlis Garais, Fr. Pirmā daļa. Rīga, 1930, 46., 47.–48.lpp.) “[...] cilvēku attiecībās taisnību ievēro tikai tad, ja spēks un vara abās pusēs ir vienādi; spēcīgie turpretī dara to, ko ir iespējams darīt un vājie padodas.” (Tūcidids. *Peloponēsiešu karš*. No grieķu valodas pārcēlis Garais, Fr. Otrā daļa. Rīga, 1932., 50. lpp.)

³⁶ “Par īsto [kara] cēloni, kas atklāti gan vismazāk tika minēts, es uzskatu to, ka atēniešu varas pieaugšana modināja lacedaimoņos bailes un piespieda tos karot.” “Cercīrieši, izdzirdējuši par bruņošanas, sāka baidīties, [...] tad viņi nolēma griesties pie atēniešiem un palikt par to sabiedrotiem, lai izgādātu sev no tiem kādu palīdzību.” “Bet ja kāds no jums domā, ka tā kara nebūs, [...] tad tas maldās un neredz, ka lacedaimoņi, no jums baidīdamies, karu vēlās [...]. Mūsu pienākums tad nu ir – aizsteigties viņiem priekšā [...]” (Tūcidids. *Peloponēsiešu karš*. No grieķu valodas pārcēlis Garais, Fr. Pirmā daļa. Rīga, 1930, 37., 40., 42.lpp.)

³⁷ “Kas agrāk mums šķita gudri: nestāties svešā sabiedrībā un nedalīties ar citiem briesmās pēc viņu ieskatiem, – tas tagad, taisni otrādi, izrādās par acimredzamu neapdomību un vājību. Notikušajā jūfaskaujā mēs gan esam korintiešus vieni paši atsītuši, bet kad viņi nu nāk pret mums ar vēl lielākiem spēkiem, sapulcinātiem kā no Peloponēsas tā no pārējās Helladas, un mēs jūtamies par vājiem, lai vieni paši varētu virsroku paturēt, turklāt briesmas būs lielas, ja tiksīm pārspēti, tad mēs esam spiesti lūgt no jums un kaut kuŗa cita palīdzību; un ja mēs tagad uzskākam kaut ko, kas nesaskan ar mūsu agrāko neitralitātes politiku, tad par atvainojumu lai noder tas, ka mēs to nedaram aiz ļaunprātības, bet iepriekšējā kļūdainā uzskata dēļ.” (Tūcidids. *Peloponēsiešu karš*. No grieķu valodas pārcēlis Garais, Fr. Pirmā daļa. Rīga, 1930, 41.lpp.)

³⁸ Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 4.

zināmās vēstures gaitā.³⁹ Neskatoties uz to, ka pastāv dažādi reālisma skolas apakšnovirzieni, iespējams izdalīt vismaz trīs tos apvienojošus pamatpieņēmumus:

- 1) starptautiskā sistēma raksturojama kā anarhiska vide, kurā darbojas racionālas un unitāras politiskās vienības;
- 2) šo racionālo un unitāro vienību mērķi ir nemainīgi un savstarpēji konfliktējoši;
- 3) šo racionālo un unitāro vienību spēju īstenot savas intereses starptautiskajā vidē nosaka to rīcībā esošie varas resursi.⁴⁰

Citiem vārdiem sakot, visus reālisma novirzienus vieno tā sauktā “trīs S formula” – *statism, survival, self-help* (valsts centrisms, izdzīvošana, paļaušanās uz saviem spēkiem).⁴¹

---

³⁹ Kā liecina jaunāko pētījumu rezultāti, kas iegūti sociālās zinātnes papildinot ar atziņām, ko snieguši pēdējo desmitgažu laikā izdarītie atklājumi dažādās bioloģijas nozarēs jeb tā sauktajās dzīvības zinātnēs (*life science*), reālisma teorija piemērojama arī aizvēstures skaidrošanai.

⁴⁰ Legro, J.W., Moravcsik, A. Is Anybody Still a Realist? *International Security*. Vol. 24, no. 2, Fall 1999, pp. 5–55.

⁴¹ *The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations*. Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, pp. 147, 148.

1. Anarhija

Visā vēstures gaitā valstis, vai tām pielīdzināmie veidojumi, tas ir, politikas darbojušās vidē, ko mūsdienās apzīmē ar jēdzienu starptautiskā sistēma. Izdzīvošanas (šodienas nacionālo interešu) vārdā tās izsenis bijušas spiestas rīkoties, respektējot Tomasa Hobsa (*Thomas Hobbes*) aprakstītajā dabīgajā stāvoklī valdošos likumus. Apstākļos, kad pār politikām nav augstākas varas, tās atrodas: “[..] stāvoklī, ko sauc par karu, un konkrēti – visu karu pret visiem”, jo nekas nevar novērst valstu savstarpējo neuzticēšanos, kuras dēļ jebkuras citas valsts varas pieaugums ir apdraudējums un tāpēc vissaprātīgākā rīcība ir preventīvs uzbrukums potenciālo draudu avotam.⁴²

Tādējādi starptautiskā sistēma raksturojama kā anarhiska. Tas nenozīmē, ka tajā nepieciešami valdītu haoss – tas nozīmē, ka starptautiskajā sistēmā nav kādas centrālas vai augstākas varas, kas varētu ierobežot suverēno valstu rīcību.⁴³ Tādējādi starptautiskajā sistēmā, summējoties sekojošiem trīs apstākļiem, rodas valstu bailes vienai no otras: (1) pār valstīm stāvošas centrālās varas neesamība, kas varētu tās pasargāt vienu no otras; (2) fakts, ka valstīm vienmēr ir zināms ofensīvs militārs potenciāls; (3) fakts, ka valstis nekad nevar būt pārliecinātas par citu valstu nodomiem.⁴⁴ Šie principi mums atklāj iemeslus, kādēļ vispārēja miera nodrošināšanas centieni ir bijuši saistīti ar kādu no universālisma pretenzijās balstītu doktrīnu, vienalga, vai tā būtu romiešu *Pax Romana*, Romas Pāvestu mēģinājumi savai kontrolei pakļaut viduslaiku Eiropas feodālos valdniekus, Vilsona Tautu Savienība, vai Rūzvelta Apvienoto Nāciju Organizācija.⁴⁵ Arī Roberts Kūpers (*Robert Cooper*), kurš vēl nesen bija viens no vadošajiem britu diplomātiem, savā esejā *Postmodernā valsts* rakstīja: “Starptautisko kārtību mēdz balstīt vai nu hegemonijā vai [spēku] līdzsvarā. [..] Antīkajā pasaulē kārtība nozīmēja impēriju. Tiem, kas bija impērijā, bija kārtība, kultūra un civilizācija. Ārpus tās atradās barbari, haoss un nekārtība. Priekšstats par

---

⁴² Гобс, Т. *Сочинения в двух томах*. Т. 2. Москва: Мысль, 1991, ст. 94–95.

⁴³ Viotti, P. R.; Kauppi, M. V. *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism*. New York Macmillan publishing company, 1993, p. 574; *The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations*. Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 158.

⁴⁴ Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, p. 3.

viena hegemoniska varas centra nodrošinātu mieru un kārtību kopš tiem laikiem joprojām ir ietekmīgs.”⁴⁶ Taču kā mēs zinām no vēstures, impērijas parasti sagrauj tieši barbari, kas dzīvo “nekārtības pasaulē”, jeb, lietojot Fukujamas terminoloģiju, “vēstures pasaulē”. Tas liecina, ka pat impērijas vai citi uz universālismu pretendējoši starptautiskās sistēmas aktieri nevar norobežoties no anarhijas, kas valda aiz to robežām, vismaz tik ilgi, kamēr visi “barbari nav civilizēti” vai kā šodien saka “demokratizēti”.

Bet kā uzskata Kenets Volcs, sekojot Hobsa aizsāktajai tradīcijai, anarhija attur valstis no stāšanās sadarbības līgumos, lai izbeigtu kara stāvokli. Tiesa gan, ar kara stāvokli šajā gadījumā netiek saprasts plaša mēroga karš, bet gan varbūtība, ka atsevišķa valsts var izmantot spēku. Tādējādi kara izcelšanās ir nepārtraukti iespējams scenārijs anarhistiskajā starptautiskajā vidē. Šī anarhistiskā sistēmas struktūra var novest valstis līdz karam pat tad, ja to līderi tiecas pēc miera.⁴⁷ “Valsts savu mērķu sasniegšanai izmantos spēku, ja, pēc iespējamo sekmju apsvēršanas, tā šos mērķus novērtēs augstāk nekā miera sniegtos labumus. Tā kā katra valsts jebkurā laikā var pielietot spēku, visām valstīm pastāvīgi jābūt gatavām vai nu vērsties ar spēku pret spēku, vai arī maksāt vājuma cenu. Šajā nozīmē valstu rīcībai izvirzītās prasības uzspiež visu valstu pastāvēšanai raksturīgie apstākļi.”⁴⁸ Valstī valdošais iekšpolitiskais režīms vai līderu personība ir mazāk svarīga attiecībā uz kara fenomenu kā fakts, ka darbības notiek anarhistiskā vidē. Saskaņā ar vienu no biheivioristu idejām, ko ir pārņēmuši arī reālisti, valstis starptautiskajā sistēmā darbojas kā egoistiskas, racionālas un savstarpēji konkurējošas esamības (*entity*).⁴⁹ No šīs atziņas izriet arī viens no centrālajiem reālisma konceptiem “intereses”.

---

⁴⁵ Kā norāda Kants: “Pēc tā gan tīko ikviena valsts (vai tās galva), lai, pārvaldot gluži vai visu pasauli, nodrošinātu sev ilgstošu miera stāvokli.” (Kants, I. *Kas ir apgaismība?* Rīga: ZvaigzneABC, [2005.], 120. lpp.)

⁴⁶ Cooper, R. *The Post-Modern State*. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 11–20.

⁴⁷ Waltz, K.N. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979, p. 111. Skatīt arī: Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 68.

⁴⁸ Waltz, K.N. *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York/London: Columbia University Press, 1970, p. 160.

⁴⁹ *The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations*. Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 147.

2. Intereses

Tā kā politikas, tai skaitā arī starptautiskās politikas, centrā atrodas cilvēks ar tā vajadzībām un vēlmēm, mēs nevaram abstrahēties no tā, ko starptautisko attiecību teorijas reālisma tradīcijā dēvē par “cilvēka dabu”, kas ir ārpus vēstures esoša struktūra un kura nosaka cilvēku uzvedību neatkarīgi no attiecīgās vēsturiskās situācijas.⁵⁰ Kā uzskata klasiskie reālisti – tā ir cilvēka daba, kas izskaidro, kāpēc starptautiskajā politikā ir nepieciešama spēka politika. Klasiskie reālisti uzskata, ka tieksme pēc varas un vēlme dominēt (*animus dominandi*) ir cilvēka dabas fundamentāli aspekti.⁵¹ Tomēr jānorāda, ka tieksme pēc varas nav cilvēka rīcības motīvs, bet tikai viens no psiholoģiskajiem mehānismiem *homo sapiens* kā bioloģiski sociālas būtnes izdzīvošanas un reproducēšanās nodrošināšanai. Dominējošas pozīcijas gan atsevišķas sabiedrības ietvaros, gan starptautiskajā vidē nodrošina indivīdam vai indivīdu grupai (1) plašāku pieeju ierobežotajiem resursiem, (2) iespēju aizsargāt sevi cīņā par ierobežoto resursu pārdali. Tādējādi jau pieminētā valstu egoistiskā politika starptautiskajā vidē tikai atspoguļo atsevišķus indivīdus raksturojošās īpašības.⁵² Šī egoistiskā konkurence par primāro uzdevumu katrai valstij izvirza savas izdzīvošanas un drošības garantēšanu, to padarot par jēdziena “nacionālās intereses” galveno saturu.⁵³ Tomēr reālisti norāda, ka politikā intereses tiek definētas varas terminos.⁵⁴

Tādējādi reālisti, atbilstoši klasiskajai *raison d'état* doktrīnai, kas neliedz valsts interešu nodrošināšanas vārdā apiet sadzīviskās morāles normas, uzskata, ka valsts izdzīvošana ir priekšnoteikums visu citu mērķu sasniegšanai. Reālisma skolas ietvaros ir izdalāmi divi nosacīti virzieni – “defensīvais” un “ofensīvais”. “Defensīvā” virziena

---

⁵⁰ *The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations.* Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 147.

⁵¹ Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace.* 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 4.

⁵² Thayer, B.A. *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict.* Lexington: The University Press of Kentucky, 2004, p. 11.

⁵³ *The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations.* Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 158.; Viotti, P. R.; Kauppi, M. V. *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism.* New York Macmillan publishing company, 1993, p. 584.

⁵⁴ Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace.* 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 5. Kārs piebilst: “Lai gan politiku nevar vienkārši definēt varas terminos, var pilnīgi droši teikt, ka vara vienmēr ir būtisks politikas elements.” (Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations.* New York: Perennial, 2001, p. 102.)

pārstāvji, piemēram, Kenets Volcs uzskata, ka drošība ir valstu pamatintereses, un tāpēc tās cenšas iegūt tikai nepieciešamo varas daudzumu, lai nodrošinātu savu izdzīvošanu. Valstis ir defensīvi aktieri, kas apstākļos, kad tālāka varas palielināšana varētu apdraudēt tās drošību, necenšas iegūt lielāku varas apjomu. Starptautiskajā sistēmā *status quo* lielvalstis mīkstina cīņu par varu.⁵⁵ Savukārt “ofensīvā” virziena pārstāvji uzskata, ka visu valstu galvenais mērķis ir iegūt hegemonu pozīciju starptautiskajā sistēmā. Valstis tiecas pēc lielāka varas apjoma un vēlas, ja rodas tāda iespēja, pārskatīt eksistējošo varas sadalījumu pat tad, ja šādas darbības apdraud pašu šo valstu drošību. Konkurence vienmēr ir asa tāpēc, ka revizionistiskās valstis un topošie hegemoni ir gatavi uzņemties risku ar mērķi uzlabot savas pozīcijas starptautiskajā sistēmā.⁵⁶ Mīršeimers min vismaz divus iemeslus, kāpēc lielvalsts cenšas kļūt par hegemonu: (1) nav iespējams pateikt, cik lielam jābūt varas pārsvaram pār konkurentiem, lai varētu justies drošībā; (2) vēl grūtāk noteikt, cik lielam jābūt varas pārsvaram, veidojot nākotnes projekcijas un cenšoties aprēķināt varas dalījumu pēc 10 vai 20 gadiem.⁵⁷

Liberālie reālisti uzskata, ka starptautiskajā sistēmā valda permanents aukstais karš, kurā valstis dzīvo pastāvīgās bailēs no uzbrukuma. Šo stāvokli pielīdzina jau iepriekš minētajam Tomasa Hobsa aprakstītajam dabiskajam stāvoklim, kurā valda visu karš pret visiem. Taču valstis ir mazāk ievainojamas nekā cilvēki un tāpēc ir spējīgas ilgstoši pastāvēt līdzās ar citiem sistēmas elementiem. “Defensīvā” novirziena pārstāvji ir pārliecināti, ka permanento kara stāvokli var mīkstināt ar varas menedžmentu, ko īsteno sistēmas vadošās valstis, kas, rūpējoties par savām nacionālajām interesēm, garantē zināmu drošību arī citiem sistēmas elementiem.⁵⁸

---

⁵⁵ Waltz, K.N. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979, p. 126.; Grieco, J.N. Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization*. Vol. 42, no. 3, Summer 1988, pp. 485–507.

⁵⁶ Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, pp. 2–3.

⁵⁷ Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, pp. 34–35.

⁵⁸ Piemēram, Alans Teilors par šo problēmu izsakās sekojoši: “[...] Lielvalstu sacensība pasargāja no bojāejas pat mazās valstis, kas nebija spējīgas aizstāvēt pašas sevi. [...] Ja katrs cilvēks tiektos pēc sava labuma, labklājību baudītu visi; ja savām interesēm sekotu katra valsts, visas dzīvotu mierā un drošībā. Tikai tie, kas noraidīja *laissez faire* principu, noraidīja arī spēku līdzsvaru – no vienas puses tie bija reliģiozie ideālisti, no otras – visu zemju sociālisti.” (Тэйлор А. Дж. П. *Борьба за господство в Европе 1848–1918*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1958, ст. 31–32.)

Beidzoties Aukstajam karam, starptautisko attiecību teorijā atgriezās klasiskā liberālisma idejas par interešu harmoniju, kas balstīta pārlicībā, ka kopīgu labumu iespējams sasniegt neupurējot neviena kopienas atsevišķā locekļa labumu.⁵⁹ Taču šāds optimisms var būt tikai īslaicīgs. Jau savulaik sociologs Karls Manheims (*Karl Mannheim*) ir teicis, ka ceļu satiksmes kontrole nebija nepieciešama tik ilgi, kamēr automašīnu skaits bija neliels un tās viena otrai netraucēja. Tik ilgi varēja arī ticēt interešu harmonijai starp ceļu izmantotājiem. Kārs runājot par līdzīgu situāciju XIX gadsimtā norāda, ka pastāvot šķietami bezgalīgai tirgus un teritoriālās paplašināšanās iespējamībai, izplatījās priekšstats par ekonomisko un politisko interešu harmoniju, kas bija pamatā agrīnā liberālisma *laissez faire* idejai.⁶⁰ Taču labi zināms, ka cilvēcei pieejamo resursu daudzums ir ierobežots, un turpinoties straujajam *homo sapiens* populācijas un resursu patēriņa pieaugumam, globālās ekonomikas izaugsme ir ierobežota. Tādējādi šķietamo interešu harmoniju un pozitīvo summu (*positive sum*) atkal aizstāj nulles summas (*zero sum*) spēle, kad viena aktiera ieguvums ir otra zaudējums un *vice versa*.⁶¹

Turklāt, cerības uz starptautiskās vides agresivitātes mazināšanos, kas izriet no tēzes par globalizāciju un savstarpējās atkarības palielināšanos, liek apšaubīt arī tā sauktā tirgus gaidu teorija, saskaņā ar kuru savstarpējā atkarība konfliktus neveicina tikai tādā gadījumā, ja paredzamajai tirdzniecībai ir labvēlīga prognoze. Pretējā gadījumā valstu savstarpējā atkarība, sevišķi, ja tā ir saistīta ar stratēģiskajām piegādēm, kas ir būtiskas valsts drošībai, visticamāk izraisīs konfliktus.⁶² Anarhijas kontekstā katra valsts tiecas izbeigt atkarību no citām valstīm, un katra valsts baidās nesaņemt savu daļu no savstarpējās atkarības sniegtajiem ekonomiskajiem ieguvumiem.⁶³ Tādējādi no

---

⁵⁹ Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 54.

⁶⁰ Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, pp. 45, 46.

⁶¹ Kā raksta Roberts Kaplans (*Robert D. Kaplan*): “Kamēr cilvēku populācijas mazākums būs pietiekami pasargāts, Frensis Fukujamas vārdiem runājot, lai ieietu *pēcvēstures* valstībā, dzīvojot lielpilsētās un priekšpilsētās, kurās vide būs pakļauta un etnisko naidīgumu nomāks buržuāziskā labklājība, arvien lielāks skaits cilvēku būs iestrēguši vēsturē, dzīvojot graustos, kur centieni izkļūt no nabadzības, kultūras disfunkcijas un etniskajiem konfliktiem būs lemti neveiksmei, jo trūks ūdens, ko dzert, augsnes, ko apstrādāt, un dzīves telpas, lai izdzīvotu.” (Kaplan, R.D. *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War*. New York: Vintage Books, 2000, p. 22.)

⁶² Skatīt: Copeland, D. C. Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations. *International Security*. Vol. 20, no. 4, Spring 1996, pp. 5–41.

⁶³ Waltz, K. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison–Wesley Publishing Company, 1979, pp. 105–106.

izklāstītajiem reālistu pieņēmumiem izriet trīs galvenie valstu uzvedības modeļi starptautiskajā sistēmā: (1) bailes; (2) paļaušanās uz sevi; (3) varas maksimizācija.⁶⁴

---

⁶⁴ Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, p. 32.

3. Vara

Kā norāda Morgentavs, “starptautiskā politika, tāpat kā visa politika ir cīņa par varu.” Neatkarīgi no mērķa, ko valsts vēlas sasniegt starptautiskajā sistēmā, tās tūlītējie centieni ir vērsti uz varas iegūšanu vai tās maksimizāciju. Cilvēki “savus mērķus var definēt kā reliģiskus, filozofiskus, ekonomiskus vai sociālus ideālus. Viņi var cerēt, ka šie ideāli īstenosies pateicoties to iekšējam spēkam, dievišķajai intervencei vai dabiskai cilvēcisko attiecību attīstībai. Viņi var censties veicināt to realizāciju arī ar nopolitiskiem līdzekļiem, piemēram, tehniski sadarbojoties ar citām valstīm vai starptautiskām organizācijām. Taču, līdz ko viņi cenšas savus mērķus sasniegt ar starptautiskās politikas līdzekļiem, viņi to dara, tiecoties pēc varas.”⁶⁵

Roberts Dāls (*Robert Dahl*) apgalvo, ka X vara pār Y ir par tik, par cik X tādā vai citādā veidā var piespiest Y izdarīt kaut ko, kas atbilst X interesēm, un ko Y citādi nedarītu.⁶⁶ Savukārt saskaņā ar Maksa Vēbera (*Max Weber*) sniegto varas definīciju “vara nozīmē [kāda indivīda] iespēju kādu sociālo attiecību ietvaros realizēt savu gribu, arī pārvarot pretestību, vienalga, uz ko pamatojas šī iespēja.” Tomēr Vēbers piebilst, ka “socioloģiskajam jēdzienam “vara” jābūt precīzākam, un tas var nozīmēt tikai iespēju rast paklausību pavēlei.”⁶⁷ Tomēr salīdzinot dažādu valstu spēju ietekmēt starptautisko vidi, bieži notiek vienkāršošana – tiek uzskaitīts tikai iesaistīto valstu militārais potenciāls.⁶⁸ Taču militārie līdzekļi (spēks) nav vienīgais instruments, ar kura palīdzību valsts varētu panākt sev vēlamu savu partneru vai oponentu rīcību. Tā sauktie liberālie reālisti uzskata, ka paralēli militārajam spēkam starptautiskajās attiecībās būtisks aspekts ir tas, ko viņi dēvē par prestižu – tas ir, valsts spēju panākt sev vēlamu citu valstu rīcību bez spēka pielietojuma, izmantojot diplomātiju vai autoritāti.⁶⁹ Tomēr Morgentavs norāda, ka atšķirībā no iekšpolitikas, kur prestižs

---

⁶⁵ Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 27.

⁶⁶ Гудин, Р., Клингеманн, Х. Д. Политическая наука как дисциплина. *Политическая наука: новые направления*. Ред. Р. Гудин, Х. Д. Клингеманн. Москва: Вече 1999, 33 ст.

⁶⁷ Vēbers, M. *Reliģijas socioloģija*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2004., 283.lpp.

⁶⁸ *The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations*. Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 151.

⁶⁹ *The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations*. Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 151.

reizēm ir pašmērķis, starptautiskajās attiecībās valstu galīgais mērķis ir nevis varas turētāja reputācija, bet gan pati varas substance.⁷⁰

Savukārt vēsturisko reālistu pārstāvis Edvards Kārs uzsver, ka militārajam spēkam ir jāpievieno arī ekonomiskā un ideoloģiskā dimensija. Tomēr viņš norāda, ka praktiski ir neiespējami ilgstoši realizēt tikai vienu no šīm varām, jo tās savstarpēji savijas. Kārs uzsver, ka vara savā būtībā ir nedalāma, vienlaikus piebilstot, ka starptautiskajās attiecībās galvenā varas sastāvdaļa ir militārā vara, jo starptautisko attiecību *ultima ratio* ir karš.⁷¹ Kenets Volcs iet vēl tālāk, iesakot aprobežoties tikai ar jēdziena “iespējas” (*capabilities*) lietošanu, vienlaikus paplašinot šī termina saturu. Tādējādi ar “iespējām” viņš saprot valsts iedzīvotāju skaitu, teritorijas lielumu, resursu daudzumu, ekonomiskās spējas, militāro spēku, politisko stabilitāti un kompetenci.⁷² Taču Mīršeimers uzsver nepieciešamību nošķirt valsts aktuālo varu no potenciālās varas. Ja aktuālās varas galvenā sastāvdaļa ir valsts militārā vara, tad potenciālo varu veido iedzīvotāju skaits un valsts bagātība.⁷³

Diezgan droši var apgalvot, ka no “varas” vienmēr neizbēgami izriet “spēks”, bet no “spēka” ne vienmēr obligāti izriet “vara”. Kā savā pēdējā darbā *Vai Amerikai ir nepieciešama ārpolitika?* raksta Henrijs Kisindžers (*Henry Kissinger*): “Līdz II Pasaules karam valsts varenība bija relatīvi viengabalaina – tās sastāvdaļas – militārā, ekonomiskā vai politiskā – viena otru papildināja. [...] Taču XX gadsimta otrajā pusē [...] atsevišķas valstis pēkšņi ieguva spēcīgu ekonomiku bez ievērojamas armijas palielināšanas (piemēram, Saūda–Arābija) vai attīstīja milzīgu militāro spēku neskatoties uz manāmi stagnējošu ekonomiku (tam apliecinājums – bijušā Padomju Savienība). XXI gadsimtā, šķiet, šīs šķiedras [varas sastāvdaļas] atkal savijas. PSRS liktenis parādīja, ka vienpusīga likme uz militāro spēku nevar nodrošināt [valsts] stabilitāti.”⁷⁴

---

⁷⁰ Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 81.

⁷¹ Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 108, 109.

⁷² Waltz, K. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison–Wesley Publishing Company, 1979, p. 131.

⁷³ Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, p. 43, 55.

⁷⁴ Киссинджер, Г. *Нужна ли Америке внешняя политика? К дипломатии для XXI века*. Москва: Научно–издательский центр Ладомир, 2002, ст. 8–9.

Tādējādi ar jēdzienu “vara” jāsaprot valsts iespēju summa, vai nu skatot to kā absolūtu lielumu, aplūkojot kādu izolētu valsti, vai kā relatīvu lielumu salīdzinājumā ar citām valstīm.⁷⁵

Saskaņā ar Morgentava priekšstatu vara satur arī psiholoģisku aspektu, tas ir, tā izpaužas kā cilvēka kontrole pār cita cilvēka domām un rīcību. Varas jēdziens ietver sevī divus aspektus: (1) vara kā attiecību koncepts – varu nevar realizēt vakuumā, bet tikai attiecībās ar kādu citu būtību (*entity*)⁷⁶; (2) vara kā relatīvs koncepts – jāaprēķina ne tikai vara, kas piemīt kādam konkrētam aktierim, bet ir jāaprēķina arī pārējo aktieru rīcībā esošais varas potenciāls.⁷⁷

Pastāv arī dinamiskā varas koncepcija, kas paredz, ka valsts ietekme (vai spēja ietekmēt vai piespiest) nav noteikta tikai ar tās iespējām (vai relatīvajām iespējām), bet arī ar: (1) tās vēlmi (un šīs vēlmes uztveri citās valstīs) izmantot šīs iespējas; (2) tās kontroli vai ietekmi pār citām valstīm.⁷⁸

Tātad katras valsts rīcības stratēģiju starptautiskajā sistēmā nosaka gan tās absolūtais varas resursu apjoms, gan tās relatīvā varas kapacitāte, salīdzinājumā ar citiem starptautiskās sistēmas aktieriem. Edvards Kārs uzskata, ka, piemēram, nedalāms miers ir “tādu valstu ideoloģija, kas kaut kādu iemeslu dēļ ir jūtīgas pret agresiju un tāpēc cenšas iedibināt principu, ka pret tām vēršam uzbrukumam ir jāsatrauc arī citas izdevīgākā stāvoklī esošas valstis.” Savukārt “valsts suverenitātes nelietderība ir dominējošo valstu ideoloģija, kas citu valstu suverenitātē saskata šķērslī sava pārākuma stāvokļa izmantošanai.”⁷⁹ Tādējādi valsts attieksme pret starptautiskajām attiecībām ir dinamisks parametrs, kas mainās līdz ar valsts rīcībā esošo varas resursu

---

⁷⁵ Viotti, P. R.; Kauppi, M. V. *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism*. New York Macmillan publishing company, 1993, p. 44.

⁷⁶ Arī Elvins Toflers (*Alvin Toffler*) uzskata, ka “vara pati par sevi nav nedz slikta, nedz laba. Tā ir jebkuru savstarpēju cilvēcisku attiecību neizbēgams aspekts, [...] un mēs esam varas produkts daudz lielākā mērā nekā daudzi no mums iedomājas.” (Skatīt: Тоффлер, Э. *Метаморфозы власти: Знание, богатство, и сила на пороге XXI века*. Москва: АСТ, 2001, ст. 22.)

⁷⁷ Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 29.

⁷⁸ Viotti, P.R.; Kauppi, M. V. *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism*. New York Macmillan publishing company, 1993, p. 44.

⁷⁹ Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 13.

apjoma izmaiņām.⁸⁰ Savukārt Mīršeimers, pamatojoties uz jau minēto Dāla varas definīciju, norāda, ka starptautiskajās attiecībās vara pastāv tikai tad, ja valsts īsteno kontroli vai ietekmi pār citu valsti. Tādējādi varas apjomu iespējams noteikt tikai tad, kad iznākums jau ir zināms. “Vienkārši runājot – varena valsts ir tā, kas konfliktā ir guvusi virsroku”.⁸¹

---

⁸⁰ Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 28.

⁸¹ Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, p. 57.

4. Varas (spēku) līdzsvars

Tādējādi valstis spiestas konkurēt anarhiskā vidē apstākļos, kad to sāncensu relatīvais varas apjoms skaidri nav zināms. Valstīm cenšoties iegūt drošību un nostiprināt savu ietekmi starptautiskajā sistēmā, šo sacensību tās skata “nulles summas” kontekstā, tas ir, cita aktiera ieguvumu tā var uztvert tikai kā savu zaudējumu. Valstis, cenšoties palielināt savu drošību, automātiski veicina citu valstu nedrošību. Šo stāvokli apraksta ar jēdzienu “drošības dilemma”.⁸² Tā kā valstu sacensība rada grūtības savstarpēji vienoties par universāliem principiem, starptautiskajā sistēmā saglabājas stāvoklis, kad preventīvs uzbrukums potenciālajam ienaidniekam ir katras valsts visracionālākā rīcība savas drošības garantēšanai. Tādējādi vienmēr aktuāls paliek jautājums: kura valsts uzbruks pirmā? Šādā situācijā vienīgā iespēja izvairīties no “visu kara pret visiem” ir vai nu hegemonija, vai spēku līdzsvars. Hegemonija tiek saprasta kā kādas valsts spēja dominēt starptautiskajā sistēmā, uzspiežot citiem sistēmas aktieriem savu gribu un spēles noteikumus (universālas vērtības).⁸³ Ja viena valsts kļūst par hegemonu, sistēma zaudē anarhisko raksturu un pārvēršas hierarhijā.⁸⁴ Savukārt apstākļos, kad starptautiskās sistēmas aktieri neļauj nevienam tās dalībniekam nodrošināt dominējošu stāvokli un uzspiest pārējiem savu varu, saskaņā ar vēstures filozofa Emeriha de Vateļa (*Emmerich de Vattel*) definīciju, valda varas (spēku) līdzsvars.⁸⁵ “Ir tikai divas iespējas: vai nu viena valsts kļūst tik spēcīga, ka valda pār pārējām un izveido impēriju, vai arī neviena valsts nav gluži tik stipra, lai sasniegtu šo mērķi. Pēdējā gadījumā visagresīvākā starptautiskās sabiedrības locekļa pretenzijas iegrožo, ņemot palīgā pārējo valstu kombināciju, citiem vārdiem sakot, spēku līdzsvaru.”⁸⁶

---

⁸² *The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations.* Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, pp. 150, 153. Terminu “drošības dilemma” 1950. gadā kā pirmais lietoja Džons Hercs (*John Herz*). Skatīt: Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics.* New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, p. 36.

⁸³ Viotti, P.R.; Kauppi, M. V. *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism.* New York Macmillan publishing company, 1993, p. 582.

⁸⁴ Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics.* New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, p. 415.

⁸⁵ Bull, H. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics.* Third Edition. New York: Columbia University Press, 2002, p. 104. Skatīt arī: Kisindžers, H. *Diplomātija.* Rīga: Jumava, 2001., 64. lpp.

⁸⁶ Kisindžers, H. *Diplomātija.* Rīga: Jumava, 2001., 13. lpp. Arī ofensīvā reālisma pārstāvis Mīršeimers norāda, ka “šantāža un karš ir galvenās stratēģijas, ko valstis izmanto, lai iegūtu varu. Bet līdzsvarošana un atbildības pārņemšana (*buck-passing*) ir galvenās lielvalstu stratēģijas, ko izmanto, lai saglabātu esošo varas dalījumu, sastopoties ar bīstamu sāncensi.” Balansēšanas gadījumā, saskaņā ar Mīršeimeru, valsts ir gatava uzņemties sāncensības atturēšanu un atvēlēt šī mērķa sasniegšanai nepieciešamos resursus.

Neskatoties uz iepriekš norādīto, ka jau Tukidīds savā darbā *Peloponēsas karš* aprakstījis politikas mehānismu, ko var apzīmēt ar terminu varas (spēku) līdzsvars, tiek uzskatīts, ka šis koncepts ir radies Lielbritānijā XVIII gadsimtā.⁸⁷ Šāds priekšstats izriet no pieejas, ko es labprāt dēvētu par “normatīvo” varas (spēku) līdzsvara uztveri. Starptautisko attiecību teorijā nav vienprātības, vai varas (spēku) līdzsvars ir dabīgs lietu stāvoklis, vai arī tas rodas valstu apzinātas rīcības rezultātā.⁸⁸ Manuprāt, abiem viedokļiem ir racionālas pielietojamības sfēra. Tādējādi būtu izšķirami divi varas (spēku) līdzsvara jēdziena pielietojumi – “normatīvais” un “apprakstošais”.

Ar aprakstošo varas (spēku) līdzsvaru es saprotu attiecīgajā laika un telpas punktā esošajā starptautiskajā sistēmā pastāvošo varas dalījumu. Savukārt ar normatīvo varas (spēku) līdzsvaru – varas dalījumu starptautiskajā sistēmā, kurš izveidojies kādas valsts vai valstu grupas mērķtiecīgas darbības rezultātā; vai arī tādu varas (spēku) līdzsvaru, kuru ar savu mērķtiecīgu darbību cenšas panākt kāda valsts vai valstu grupa. Citiem vārdiem sakot, ir iespējams runāt par “objektīvo” vai “subjektīvo” varas (spēku) līdzsvaru. Katrā laika un telpas punktā starptautiskajā sistēmā pastāv kāds noteikts varas dalījums starptautiskās politikas aktieru vidū, kas tad arī ir saprotams kā objektīvais varas (spēku) līdzsvars. Tajā pat laikā katrs no sistēmas elementiem (aktieriem), novērtējot esošo varas sadalījumu, vai nu cenšas to saglabāt vai izmainīt to savās interesēs. Savukārt šo novērtējumu un stratēģiju attiecībā pret pastāvošā līdzsvara saglabāšanu/izmaiņām varētu dēvēt par subjektīvo varas (spēku) līdzsvaru.

Tādējādi ar varas (spēku) līdzsvaru nav jāsaprot tikai un vienīgi tāds varas sadalījums sistēmā, kas uztur to nemainīgā stāvoklī, bet jebkurš varas dalījums jebkurā noteiktā laika sprīdī. Varas (spēku) līdzsvars var būt mehānisms sistēmas stabilitātes uzturēšanai (miera nodrošināšanai), bet tajā pašā laikā tas var būt arī kara cēlonis. Tas nozīmē, ka varas (spēku) līdzsvaru var uztvert gan kā nepieciešamību, gan kā neizbēgamu realitāti. Neatkarīgi no pieejas, varas (spēku) līdzsvars ir uzskatāms par starptautiskajā sistēmā nepieciešami klātesošu, pat tad, ja kāda valsts tajā šķietami

---

Atbildības pārņemšanas gadījumā apdraudētā valsts cenšas piesaistīt kādu citu valsti, kas uzņemtos lielāko daļu nastas, lai atturētu vai sakautu valsti apdraudētāju. (Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, p. 13.)

⁸⁷ Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001., 9. lpp.

nepiedalās.⁸⁹ “Anarhisku sistēmu var saglabāt tikai ar spēku līdzsvara palīdzību, un spēku līdzsvars un anarhiska sistēma ir vienas medaļas divas puses. [...] Spēku līdzsvars pēc definīcijas saglabāsies tik ilgi, cik ilgi pastāvēs starptautiskā anarhija, un tam ir noteicoša loma šādas sistēmas saglabāšanā.”⁹⁰

Tādējādi ilgstošs miers jeb *absolūts* miers starptautiskajā sistēmā var pastāvēt tikai kādai valstij iegūstot hegemonu pozīcijas. Taču kā norāda Kārs “šāda hegemonija, līdzīgi valdošās šķiras pārkūmam valsts ietvaros, pati par sevi ir izaicinājums tiem, kuri tai nepieder.”⁹¹

---

⁸⁸ *The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations.* Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 147.

⁸⁹ Piemēram, Henrijs Kisindžers savā *Diplomātijā* apgalvo, ka “nekad savas vēstures gaitā Amerika nav piedalījies spēku līdzsvaru sistēmā.” Bet jau ar nākošo teikumu viņš liek apšaubīt iepriekš teikto: “Pirms abiem pasaules kariem Amerika guva labumu no spēku līdzsvara sistēmas darbības, pašai neiesaistoties tās manevros un baudot priekšrocības to bargi kritizēt, kad vien iegribējās.” (Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001., 14.–15. lpp.) Savukārt pazīstamākais XX gadsimta angļu vēsturnieks Alans Teilors (*Alan J.P. Taylor*) darbā *Cīņa par kundzību Eiropā* apgalvo, ka Eiropas lielvalstu nespēja adekvāti novērtēt ASV vietu spēku līdzsvara sistēmā pirms pirmā pasaules kara “noveda pie Eiropas vēstures, tās līdzšinējā izpratnē, beigām.” (Тэйлор, А. Дж. П. *Борьба за господство в Европе 1848–1918*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1958, ст. 44.)

⁹⁰ Buzans, B. *Cilvēki, valstis un bailes. Problēmas, kas saistītas ar starptautiskās drošības izpēti periodā pēc aukstā kara*. Rīga: AGB, 2000., 165. lpp.

⁹¹ Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 68.

5. Varas (spēku) līdzsvara modeļi starptautiskajā sistēmā bez hegemonu

Nepastāvot unipolaritātes situācijai jeb hegemonam, kas spētu ierobežot starptautiskajā sistēmā valdošo anarhiju, varas dalījumu tajā parasti iespējams raksturot kā: (1) bipolaritāti; (2) sabalansētu daudzpolaritāti; (3) nesabalansētu daudzpolaritāti. Mīršiemers ar bipolaritāti saprot tādu sistēmu, kurā dominē divas lielvalstis ar aptuveni vienādu militāro varu, bet nesabalansēta multipolaritāte ir tāda sistēma, kurā ir trīs vai vairāk lielvalstis no kurām viena pretendē uz hegemonu statusu, savukārt sabalansētā multipolārā sistēmā nav potenciāla hegemonu.⁹²

Kā jau iepriekš minēts, manuprāt, multipolaritāte raksturo starpkara periodus, kuros valda relatīvs miers vai zemas intensitātes konflikti, bet bipolaritāte – vispārēja kara periodus, norisinoties konfliktiem, kuros iesaistīti visi attiecīgā reģiona būtiskākie spēlētāji. Precīzāk runājot, bipolaritātes situācija izveidojas konfliktam (karam) iegūstot totālu raksturu, jo tajā brīdī parasti nostabilizējas skaidri nodalāmas divas savstarpējā cīņā iesaistītas nometnes, kas saglabājas praktiski nemainīgas līdz konflikta atrisinājuma brīdim.⁹³

Apzinoties, ka augšminētais apgalvojums ir pretrunā ar tradicionālo priekšstatu par varas (spēku) līdzsvara/dalījuma modeļiem, jāsniedz sīkāki paskaidrojumi par manu redzējumu. Pirmkārt, kā jau noprotams no iepriekšēiktā, manuprāt, bipolaritāte nav tikai stāvoklis, kad sistēmā dominē divas lielvalstis, bet arī stāvoklis, kad dominē divas stabilas alianses. Parasti gan šādā situācijā abās vai vismaz vienā no aliansēm dominē

---

⁹² Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, pp. 270, 335.

⁹³ Morgentavs uzsver alianšu nestabilo raksturu, īpaši, miera laika apstākļos. “Tipiskas alianses ir sakņotas dažādo interešu un mērķu dinamiskajā laukā. Vai un cik ilgi tā būs darboties spējīga, atkarīgs no tās pamatā esošo interešu spēka, salīdzinājumā ar iesaistīto valstu citu interešu spēku. [...] Vispārējām aliansēm ir tipiska pagaidu ilgstamība un visbiežāk tās sastopamas kara laikā.” (Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 185.) Totāla kara apstākļos alianšu izmaiņas iespējamas tikai tiešu militāru notikumu rezultātā, tas ir, gadījumā, ja kāds no vienas vai otras alianses dalībniekiem (a) cieš pilnīgu militāru sakāvi un izstājas no konflikta, jo zaudējis jebkāda stratēģiska spēlētāja nozīmi (piemēram, Somija II Pasaules kara laikā); (b) “nodod” sabiedrotos iekšēja apvērsuma rezultātā, ko izraisījušas militāras neveiksmes (piemēram, Krievijas separātais Brest–Litovskas miera līgums ar Vāciju I Pasaules kara laikā); (c) pilnībā tiek pakļauts pretējās alianses kontrolei (piemēram, Prūsija pēc sakāves 1806.gada 14. oktobrī pie Jēnas un Auerstetas). Jāpiezīmē, ka, attīstoties militārajai tehnikai, alianšu stabilitāte palielinās, jo arvien lielāka nozīme karadarbībā ir resursiem un piegādes ceļiem, kas kāda sabiedrotā atkrišanas gadījumā tiktu apdraudēti gan no attiecīgās alianses, gan no paša defektora viedokļa.

kāda lielvalsts, taču tas, manuprāt, nav obligāts priekšnosacījums. Tā, piemēram, pēc 1805.gada militāro uzvaru un teritoriju pakļaušanas rezultātā, Francijai iegūstot tādu varas apjomu, lai pretendētu uz neapstrīdama hegmona statusu kontinentālajā Eiropā, pārējās Eiropas lielvalstis – Lielbritānija, Austrija, Prūsija un Krievija – apvienojās stabilā aliansē, kas saglabājās līdz pat Napoleona (*Napoleon Bonaparte*) sakāvei pie Vaterlo 1815.gadā.⁹⁴

Otrkārt, tradicionāli tiek uzskatīts, ka bipolārā sistēma ir visstabilākā un tajā pastāv vislielākās izredzes uz miera saglabāšanu. Šāds uzskats tiek pamatots ar sekojošiem pieņēmumiem:

- 1) bipolārā sistēmā ir mazāk iespējamo konflikta pāru, jo konflikts ir iespējams tikai starp A un B, nevis starp A un B, B un C vai A un C.⁹⁵ Mazāks ir arī iespējamo konfliktu skaits starp lielvalsti un mazu valsti vai starp mazām valstīm, jo visas mazās valstis, visticamāk, ir kādas alianses sastāvdaļas;
- 2) lielvalstij ir lielākas cerības uzvarēt karā pret kādu atsevišķu sistēmas aktieri, jo pastāv iespēja, ka pārējie sistēmas aktieri neapvienosies balansējošā aliansē;
- 3) daudzpolārā sistēmā pastāv lielākas pārrēķināšanās iespējas, novērtējot citu aktieru varas potenciālu;⁹⁶
- 4) pamatojoties uz ekonomikas teoriju, tiek apgalvots, ka, lielākajiem konkurentiem ilgstoši līdzāspastāvot, tie viens otru labāk iepazīst un spēj labāk izprast viens otra rīcību un tai pielāgoties.⁹⁷

Manuprāt, bipolaritāte, gluži pretēji, ir visasākā konflikta izpausme. Pirmkārt, kā jau minēts, bipolaritāte ir tiešas konflikta sekas vai nu vēršoties pret potenciālo hegmonu, vai saduroties diviem potenciālajiem hegemoniem. Otrkārt, visi četri minētie argumenti par labu bipolaritātes stabilitātei, var tikt apvienoti vienā premisā, tas ir, bipolaritātes apstākļos valda lielāka skaidrība. Taču kauzāla saite skaidrība–stabilitāte konstatējama

---

⁹⁴ Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, pp. 272–288; Kennedy, P. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Vintage Books, 1989, pp. 121–139.

⁹⁵ Jo lielāks spēlētāju skaits, jo lielāks ir iespējamo kombināciju skaits.

⁹⁶ Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, p. 338.

⁹⁷ Waltz, K.N. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison–Wesley Publishing Company, 1979, p. 173.

tikai tad, ja mēs apskatām vienu partikulāru gadījumu – Auksto karu, un proti, sistēmu, kuras relatīvi ilglaicīgo pastāvēšanu noteica kodolieroču klātbūtne.⁹⁸

Taču nepastāvot šādiem apstākļiem, tas ir, ieroču arsenālam, kurš uzsākot “karsto karu” nodrošina abu konfliktējošo pušu iznīcināšanu, skaidrība var novest tikai pie viena secinājuma – *Carthago delenda est*.⁹⁹

Tādējādi, manuprāt, izvirzāmi divi pieņēmumi. Pirmkārt, nevar runāt par kara izcelšanos bipolārā sistēmā, jo bipolāra sistēma veidojas jau pastāvoša konflikta gaitā, karam iegūstot totālu raksturu un abām konfliktējošām pusēm iesaistot visus citus sistēmas aktierus.¹⁰⁰

---

⁹⁸ Pats Mīršeimers norāda, ka “kodolieroči, kas pirmo reizi tika pielietoti 1945.gadā, bija klātesoši visu laiku, kamēr Eiropa bija bipolāra, taču to nebija nevienā no iepriekšējām multipolārajām sistēmām. Tas rada problēmas manai argumentācijai, jo kodolieroči ir varens spēks mieram un pilnīgi noteikti tie palīdz skaidrot kara neesamību starp lielvalstīm Eiropā laikā no 1945. līdz 1990.gadam.” Tomēr Mīršeimers cenšas apiet šo problēmu, apgalvojot, ka nav pietiekami daudz vēsturisko datu par iepriekš vēsturē pastāvējušajām bipolārajām sistēmām, piemēram, Atēnas – Sparta, Roma – Kartāga, kuras acīmredzami raksturoja konflikti. (Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, pp. 358–359.)

⁹⁹ Cenšoties panākt III Pūniešu kara uzsākšanu, kura rezultātā Kartāga tika pilnībā iznīcināta un Roma kļuva par Vidusjūras reģiona hegemonu, Marks Poncijs Katons Vecākais jeb Cenzors (*Marcus Porcius Cato Major “Censor”*) katru savu uzstāšanos Senātā par jebkuru tēmu vienmēr noslēdza ar vārdiem: “Bez tam es uzskatu, ka Kartāga ir jāiznīcina”. (Davies, N. *Europe. A History*. London: PIMILICO, 1997, p. 155.) Vai tas nesasaucas ar 40. ASV prezidenta Ronalda Reigana (*Ronald W. Reagan*) slaveno 1983.gada Padomju Savienības pasludināšanu par “ļauņuma impēriju”? (Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001., 804.lpp.)

¹⁰⁰ Šo mehānismu lieliski parāda Tukidīds, aprakstot helēņu cīņu ar persiešiem un tai sekojošā Atēnu un Spartas konflikta ģenēzi: “Bet desmitā gadā pēc tam [kaujas pie Maratonas] nāca barbaru ķēniņš no jauna ar savu lielo kaŗaspēku, lai kalpinātu Helladu. Kad nu draudēja šīs lielās briesmas, tad lacedaimoņi [spartieši] kā spēcīgākie uzņēmas citu hellēņu – savu cīņas biedru vadību, bet atēnieši nolēma, mēdiešiem [Tukidīds savā darbā persiešus parasti dēvē par mēdiešiem] tuvojoties, atstāt pilsētu, devās ar savu mantu uz kuģiem un palika par jūrnikiem. Kopīgiem spēkiem padzinuši barbaru, helēņi neilgi pēc tam – gan no dižķēniņa atkritušie, gan agrākie cīņas biedri – sadalījās divi daļās, pievienodamies vai nu atēniešiem, vai lacedaimoņiem, jo tās bija spēcīgākās valstis, viena uz cietzemes, otra uz jūras. Īsu laiku gan vēl pastāvēja ieroču brālība, bet pēc tam lacedaimoņi un atēnieši sanaidojās un savstarpīgi apkaŗojās, savu sabiedroto pabalstīti; un ja arī citās vietās starp hellēņiem valdīja kāds naidis, tad tie no šī brīža pievienojās vienai vai otrai no minētām valstīm. Tā nu pēdējās pastāvīgi, sākot no cīņām ar mēdiešiem līdz pat tagadējam kaŗam, atradās drīz pamiera, drīz kaŗa stāvoklī, kaŗodamas vai nu savā starpā vai arī ar saviem atkritušajiem sabiedrotiem...” Un citviet: “[Peleponēsas karu] uzsākot abas pretējās puses bija visādiem kaŗa līdzekļiem teicami apgādātas, un bez tam viņš [autors] vēl redzēja, ka arī pārējās Helladas valstis vai nu tūlīņ pievienojās vienai vai otrai pusei, vai arī bija nodomājušas to darīt. Un tiešām, tas bija vislielākais satricinājums, kādu pārdzīvoja nevien hellēņi, bet arī viena daļa barbaru tautu, gribētos pat teikt – ļoti liela daļa visas cilvēces.” (Tūcidīds. *Peloponēsiešu kaŗš*. No grieķu valodas pārcēlis Garais, Fr. Pirmā daļa. Rīga, 1930, 34., 25. lpp.) Šajā izvilkumā redzams, kā, no vienas puses, veidojas *globāla* bipolaritāte starp Persiju un grieķu pilsētvalstu aliansi, kas aptver gan *barbaru*, gan *civilizēto* pasauli, bet, no otras puses, izzūdot ārējam apdraudējumam, *reģionālā* bipolaritāte starp divām grieķu pilsētvalstu aliansēm.

Otrkārt, parasti vēsturē zināmie konflikti, kuros lielākā vai mazākā mērā konstatējama bipolaritātes izveidošanās, tiem iegūstot totālu raksturu, ir noslēgušies ar vienas puses bezierunu kapitulāciju. Kad nav fiksējams šāds rezultāts, tad visticamāk (a) konflikta gaitā puses ir savstarpēji novājinājušās un izzuduši bipolaritātes rašanās un tās uzturēšanas priekšnosacījumi, tas ir, vienas vai divu lielvalstu spēja pretendēt uz hegemoniju; (b) reģionālas bipolaritātes gadījumā iejaucas trešais no ārpuses. Tā piemēram, Peleponēsas karš noslēdzās ar Atēnu krišanu, polisas aizsargsistēmas nojaukšanu un jauna režīma izveidošanu, Pūniešu kari ar Kartāgas pilnīgu iznīcināšanu, to iekļaujot Romas republikā, I Pasaules karš ar Austroungārijas impērijas sadalīšanu, Vācijas teritoriālu “apcirpšanu”, koloniju atņemšanu, armijas praktisku likvidēšanu un tās atjaunošanas aizliegumu, kā arī milzīgu restitūciju piespriešanu, II Pasaules karš ar III Reiha sagrāvi un Vācijas sadalīšanu. Izņēmums ir Napoleona karu noslēgums, kad uzvarētāji, neskatoties uz Prūsijas sākotnējo vēlmi Franciju sadalīt, galvenokārt aprobežojās ar režīma maiņu, restaurējot monarhiju un vecās robežas.¹⁰¹

Protams, jāņem vērā, ka jebkuras vēsturiskas situācijas, kas fiksējamas pirms Aukstā kara, kad bipolaritāte ieguva globālu raksturu, ir tikai shematiska vienkāršošana, jo realitāte vienmēr bijusi daudz sarežģītāka.¹⁰² Pirmkārt, vienmēr pastāvējusi citu

---

¹⁰¹ Henrijs Kisindžers savā *Diplomātijā* to raksturo kā ļoti veiksmīgu risinājumu: “Miers, kura nosacījums ir sods zaudētājam, nav drošs pamats starptautiskajai kārtībai, jo uzliek kara novājinātajiem uzvarētājiem pienākumu turēt grožos valsti, kura ir pilna apņēmības sagraut šo kārtību. Jebkura valsts, kam ir kaut kādi iebildumi pret jauno kārtību, var cerēt uz gandrīz automātisku saniknotā zaudētāja atbalstu. Tieši tāds liktenis vēlāk piemeklēs Versaļas līgumu. Tāpat kā uzvarētāji Otrajā pasaules karā Vīnes kongresa dalībnieki nepieļāva šo kļūdu. [...] Vīnē nolēma, ka Eiropa būs drošāka, ja Francija jutīsies salīdzinoši apmierināta, nekā ja tā izrādīsies aizvainota un neapmierināta. Francijai atņēma tās iekarojumus, taču atstāja to “vecajās”, tas ir, pirmsrevolūcijas, robežās...” (Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001., 78.–79.lpp.) Taču, manuprāt, Napoleona karu noslēgums ir pēdējais nozīmīgais gadījums, kad starptautiskajās attiecībās nozīme bija tam, ko Morgentavs sauc par “starptautisko morāli, kas ir personificēta suverēna rūpests.” (Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 242.) Tas ļauj apšaubīt demokrātiskā miera teorijas, jo autoritāram politiskam režīmam nomainoties ar demokrātiju, vienīgais, kas nosaka starptautiskās attiecības ir pilsoņu kopuma jeb nācijas intereses, nevis atsevišķa indivīda priekšstati par labo un ļauno. Izzūdot subjektīvismam starptautiskajās attiecībās, līdz ar absolūto ļaunumu, izzūd arī absolūtā morāle.

¹⁰² Arī tas ir nosacīti, jo Ķīna pēc Korejas kara pamazām sāk “izstāties” no bipolarā dalījumam, bet pēc Vjetnamas kara arvien noteiktāk kļūst par trešo spēlētāju. Tas Morgentavam 1973.gadā, rakstot priekšvārdu sava klasiskā darba 5.izdevumam, lika pat priekšlaicīgi pieteikt Aukstā kara beigas. Tolaik viņš rakstīja: “Rietumiem skaidri atzīstot teritoriālo *status quo* Eiropā, Aukstais karš ir galā. Ideoloģiskā orientācija, kas savulaik raksturoja lielvaru ārpolitiku, lai gan nav pilnībā izzudusi, noteikti ir mazinājusies. Arēnā kā potenciālā trešā lielvara iznākusi Ķīna. Japāna un Rietumvācija cenšas iegūt pasaules politikā neatkarīgu lomu. Vjetnamas karš dziļi ietekmējis Savienoto Valstu varu. Apvienoto Nāciju nozīme turpina mazināties.” (Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. vii.) Taču bipolaritāte nebeidzas bez vienas vai

pietiekami spēcīgu aktieru iejaukšanās iespēja no blakus reģiona, kā arī citu mazākspēcīgu aktieru varas pieauguma iespēja reģiona ietvaros, kas kardināli mainītu līdzšinējo varas dalījumu. Otrkārt, kā norāda Volcs, sistēmu ietekmē ne tikai starptautiska līmeņa, bet arī nacionāla līmeņa cēloņi.¹⁰³

Piemēram, iespējams norādīt, ka bipolaritātes noturību ietekmē arī ideoloģiskie faktori, kas atvieglo pasaules dalījuma attēlošanu kā labā un ļaunā dihatomiju – civilizētā pasaule pret barbariem, katoļi pret protestantiem¹⁰⁴, tradicionālisti pret revolucionāriem, demokrāti pret nacistiem, brīvā pasaule pret komunistiem. Tomēr starptautiskās sistēmas struktūra vienmēr ir bijusi noteicošais faktors, kas nosaka alianšu veidošanos un vienlaikus kalpo kā ideoloģisko konstrukciju nostiprinātājs, ja ne iniciators.¹⁰⁵ Kā liecina vēsture, kādas ideoloģijas popularitāte pasaulē pieaug tieši

---

abu potenciālo hegemonu sagrašanās. Kenets Tomsons (*Kenneth W. Thompson*), gatavojot 1985.gadā Morgentava grāmatas 6., pēcnāves izdevumu, bija spiests ne tikai izslēgt visnotaļ pravietisko, bet priekšlaicīgo autora rindkopu, bet smalkjūtīgi atteikties no visu iepriekšējo izdevumu priekšvārdu publicēšanas. (Skatīt: Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 6th ed. Rev. Thomson, K.W. New York: Alfred A. Knopf, 1985, xiv, 689 p.)

¹⁰³ Waltz, K.N. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979, p. 175.

¹⁰⁴ Arī Trīsdesmit gadu karu, kuru iesāka šķietami lokālā Prāgas defenestrācija, bet kas vēlāk aptvēra gandrīz visu Eiropu, ja to aplūko Vācijas reģionālajā kontekstā, lielā mērā var aprakstīt kā bipolāru pretstāvi, taču šajā gadījumā ārpus reģiona esošo lielvalstu (Francijas, Spānijas un zināmā mērā arī Zviedrijas) intereses, kā arī finansiālā un militārā iejaukšanās spēlēja pārāk ievērojamu lomu. Bez tam, šo lielvalstu nacionālās intereses ne vienmēr sakrīta ar to pārstāvētajām konfesionālajām interesēm. (Davies, N. *Europe. A History*. London: PIMILICO, 1997, pp. 563–568.; Kennedy, P. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Vintage Books, 1989, pp. 36–72.; Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001., 54.–58. lpp.) Tajā pašā laikā bipolaritāti, neatkarīgi no tā vai tā ir globāla vai reģionāla, tajā iesaistītās konfliktējošās puses uztver kā universālu, tas ir, kā tādu, kas aptver visu zināmo pasauli. Kā piemēru var minēt jau iepriekš citēto Tukidīda Peleponēsas kara raksturojumu, kurā viņš Spartas un Atēnu konfliktu attiecina uz visu cilvēci. Arī kādā valstī izceļoties iekšējam konfliktam, kas savā intensitātē sasniedz pilsoņu karu, veidojas šāda bipolaritātes situācija. Gadījumā, ja nenotiek iejaukšanās no ārpuses, šāds konflikts tajā iesaistītajām pusēm iegūst universālu raksturu. Savukārt, ja vērojama intensīva iejaukšanās no ārpuses, tad konfliktam piemīt tendence atspoguļot kādu lielāku – reģionālu vai globālu – bipolaritāti, kā tas, piemēram, notika Spānijas pilsoņu kara laikā no 1936. līdz 1939.gadam.

¹⁰⁵ Kā norāda Kārs, ideoloģija kļūst universāla, kad tā kļūst par nacionālas valsts ideoloģiju. Savukārt valsts kļūst internacionālistiska brīdī, kad ir pietiekami spēcīga, lai uzspiestu citiem savu gribu. (Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 139.) Arī Volcs uzsver, ka “valstis joprojām ir galvenie ideoloģijas izplatītāji. Starptautiskā autokrātu brālība pēc 1815.gada, XIX gadsimta vidus kosmopolitiskais liberālisms, internacionālais sociālisms pirms I Pasaules kara, starptautiskais komunisms, kas sekoja boļševiku revolūcijai – visos šajos gadījumos starptautiskās kustības pārtvēra atsevišķas valstis, pakļaujot pārlicības sekretājus nācijas interesēm. Ar starptautiskajām programmām manipulēja nacionālās valdības, un ideoloģijas kļuva par nacionālās politikas balstu.” (Waltz, K.N. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979, p. 173.) Kā spilgts piemērs ideoloģijas pakārtošanai varas (spēku) līdzsvara apsvērumiem ir sabiedroto alianses izveidošanās II Pasaules kara laikā, kad karā pret potenciālo Eiropas hegemonu nacistisko Vāciju apvienojās Rietumu demokrātijas ar komunistisko PSRS, izveidojot no ideoloģiskā viedokļa absolūti nelōģisku savienību.

proporcionāli tās nesošas valsts varai.¹⁰⁶ Tāpēc pats par sevi saprotams, ka, noslēdzoties Aukstajam karam, liberālisms, kuru pārstāvēja konfliktā uzvarējusi ASV, kļuva valdošo ideoloģiju visā pasaulē. Taču tas nebūt neliecina par Fukujamas prognozēto vēstures beigām, jo laika gaitā var pieaugt kādas citas valsts, kas pārstāv citu ideoloģiju, relatīvā vara. Iespējams arī, ka valsts, kuras pieaugošā vara dos tai pamatu pretendēt uz pastāvošā varas (spēku) līdzsvara pārskatīšanu, pieņems kādu alternatīvu, ar liberālismu konkurējošu ideoloģiju, lai, piesaistot citus neapmierinātos aktierus¹⁰⁷, līdzsvarotu ASV un apstrīdētu tās dominējošās pozīcijas.

Vēl viens Aukstā kara perioda šķietamās unikalitātes cēlonis ir tā pagaidām nelielā distancētība laikā, jo vairums no mums to uztver kā ievērojamu savas dzīves sastāvdaļu, kas tūri psiholoģiski liek šo periodu izjust kā konstanti. Domājams, ka raugoties uz šo laikmetu ar pāris gadsimtu distanci un zinot, kā šis stāsts risinājies tālāk, daudz uzskatāmākas būs pakāpeniskās izmaiņas atsevišķo aktieru varas potenciālā, tam pieaugot vai sarūkot, un iespējams, ka Aukstā kara beigas vairs nešķitīs tik krass lūzums, bet paši 50 kara gadi – tik monumentāli viengabalaini. Manuprāt, jau šobrīd iezīmējas tendences, kas ļauj domāt, ka vēl šī gadsimta beigās Aukstais karš tiks uztverts kā II Pasaules kara turpinājums.¹⁰⁸

50 gadi cilvēkam ir ilgs laiks, taču vēsturei tas ir nenožīmīgs mirklis. Šodien mēs skaidri zinām, ka *garais XIX gadsimts* 1914.gadā noslēdzās ar I Pasaules karu, bet 1909.gadā Seram Normenam Eindželam (*Sir Norman Angell*) šķita, ka “kareivīgās nācijās Zemi mantojumā nesaņems; tās pārstāv izmirstošu cilvēces elementu [...]”¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 143.

¹⁰⁷ Ar *status quo* starptautiskajā sistēmā neapmierinātajiem pēc definīcijas vajadzētu būt neapmierinātiem arī *status quo* ideoloģiju. Tādējādi tiem ir jābūt dabiskai augsnei kādai *jaunai universālai* un *globālai* idejai.

¹⁰⁸ Piemēram, žurnāla *The Atlantic Monthly* korespondents Roberts Kaplans (*Robert D. Kaplan*) savā eseju krājumā, kas iznāca tūkstošgades mijā un kurā no reālisma viedokļa viņš izvērtē pēc Aukstā kara pagājušās pirmās desmitgades ilūzijas, raksta: “Kad noslēdzoties II Pasaules karam tika izveidota Ziemeļatlantijas līguma organizācija (NATO) un ASV karaspēks nosūtīts uz Eiropu, mēs nonācām jaunos apstākļos, kas piedāvāja kara pazīmes ar miera apstākļiem.” Auksto karu viņš nosauc par “zemas intensitātes II Pasaules kara paplašinājumu”. (Kaplan, R.D. *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War*. New York: Vintage Books, 2000, p. 171.)

¹⁰⁹ Angell, N. *The Great Illusion. A Study of the Relation of Military Power in Nations to their Economic and Social Advantage*. New York, London: G. P. Putnam's Sons, 1911, p. 381. Paejot vēl divām desmitgadēm, šī maldīgā prognoze nebija par šķērslī Nobela Komitejai Eindželam piešķirt Nobela Miera prēmiju. Noslēdzot savu 1933.gada prēmijas laureāta prezentācijas uzrunu, Nobela Komitejas loceklis Kristiāns Lū Lange (*Christian Lous Lange*) pauda cerību, ka “viņa [Eindžela] optimisms tiks reabilitēts.” (Skatīt: www.nobel.se) Zīmīgi, ka tieši togad par Vācijas kancleru kļuva Ādolfs Hitlers (*Adolf Hitler*).

Tagad mēs saprotam, ka relatīvo mieru Eiropā nodrošināja Lielbritānijas absolūti dominējošās pozīcijas, kādas, vērtējot no ekonomiskās jeb latentās varas viedokļa, tā ieņēma Napoleona karu noslēgumā, un iedomātā interešu harmonija, ko radīja XIX gadsimtā izvērstās koloniālās ekspansijas un industrializācijas sniegtās šķietami neierobežotās izaugsmes iespējas.¹¹⁰ Taču mēs arī zinām, kādas dramatiskas izmaiņas šī gadsimta laikā notiek lielvalstu latentās varas dalījumā. Ja Lielbritānijas relatīvā daļa no Eiropas kopējās bagātības 1816.gadā sastādīja 43%, tad 1870.gadā jau 64%, tās latentajai varai sasniedzot maksimumu. Turpmāk sekoja pastāvīgs relatīvais kritums, un 1913.gadā Lielbritānijas daļa veidoja vairs tikai 28%. Tajā pašā laikā Vācijas relatīvā daļa no kopējās Eiropas bagātības kopš tās apvienošanas pabeigšanas 1870.gada Prūsijas–Francijas kara rezultātā nepārtraukti pieauga. Ja 1870.gadā Vācijai pienācās 16% no kontinenta kopējās bagātības, tad 1913.gadā tās relatīvā daļa bija pieaugusi līdz 40%, ļaujot tai kļūt par potenciālo hegemonu kontinentālajā Eiropā.¹¹¹ Tāpat mēs zinām, ka gadsimtu mijā koloniālā ekspansija savas maksimālās robežas jau sen bija sasniegusi un, no eiropiešu viedokļa skatoties trešās valstis, uz kuru rēķina varēja nodrošināt savstarpējo interešu harmoniju, no miera avota pārvērtās par konflikta cēloni.

***

Savukārt 1938.gadā “prominentā britu izdevniecība *Penguin* laida klajā speciālu *Lielās ilūzijas* izdevumu ar virsrakstam pievienotu dramatisku “Tagad!” (*Now!*). Tas bija bēdīgi slavenās Minhenes konferences gads, kad premjerministrs Nevils Čemberlens (*Neville Chamberlain*) iztirgoja Hitleram Čehoslovākiju par “mieru mūsu laikā”. Pēc gada Vācija iebruka Polijā un II Pasaules karš bija sācies.” (Hawkins, W. R. Basing Policy on an Illusion. *The Washington Times*. July 12, 2002.)

¹¹⁰ Potenciālais hegemon – Lielbritānija – varu vairoja, paplašinot un ekspluatējot savu koloniālo impēriju, nevis izvēršot ekspansiju kontinentālajā Eiropā. Tādējādi tai nebija vajadzības izveidot un uzturēt lielu sauszemes armiju, kas varētu izsaukt pārējo Eiropas lielvalstu centienus veidot pret to vērstu balansējošu aliansi. Šādas līdzsvarujošas alianses radīšana neizbēgami izraisītu bruņošanās sacensību, kas, iespējams, Eiropu novestu pie I Pasaules kara daudz ātrāk. (Kennedy, P. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Vintage Books, 1989, p. 151–158.)

¹¹¹ Dati ņemti no: Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, p. 71. Aprēķinot “bagātību”, Mīršeimers ņēmis vērā čuguna/tērauda ražošanu un enerģijas patēriņu. Arī Pols Kenedijs (*Paul Kennedy*) konstatē līdzīgu dinamiku, salīdzinot lielvalstu relatīvo daļu kopējā pasaules rūpniecības produkcijā. Ja 1830.gadā Lielbritānijas rūpnieciskā produkcija veidoja 9,5% no visas pasaules produkcijas (Eiropas kopējai daļai sastādot 34,2%), tad 1880.gadā tā sasniedza 22,9% (61,3%). Turpmākajos gados seko Lielbritānijas relatīvās daļas kritums, 1900.gadā sasniedzot 18,5% (62,0%). Šajā pašā laika periodā Vācijas relatīvā daļa pasaules rūpnieciskajā produkcijā pieauga no 3,5% līdz 13,2%. (Kennedy, P. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Vintage Books, 1989, p. 149.)

No izklāstītā loģiski izriet nepieciešamība uzdot jautājumu, kāds pamats mums ir domāt, ka situācija pēc Aukstā kara principiāli atšķiras no situācijas kāda līdz šim ir veidojusies pēc jebkura “globāla” un “universāla” konflikta noslēguma. Mēs puslīdz droši varam apgalvot, ka kopš Tukidīda laikmeta līdz Aukstā kara beigām pagājušo 2500 gadu laikā starptautiskās politikas veidols saglabājās nemainīgs – karus pārtrauca periodi, kurus var raksturot kā gatavošanos nākošajiem kariem. Tas liek domāt, ka starptautiskās attiecības drīzāk raksturo vēsturiskā pēctecība, nevis izmaiņas, un rosina izteikt pieņēmumu – starptautiskā sistēma, kas saglabājusies nemainīga visu iepriekšējo tūkstošgadi, nemainīsies arī turpmāk, un anarhiskā sistēma turpinās graut visus reformatoru projektus, kā tas vienmēr ir noticis pagātnē.¹¹² Izmaiņas starptautiskajā sistēmā, protams, notikušas vienmēr, bet tikai tāpēc, ka ir mainījusies spēku konfigurācija. Taču līdz šim pati starptautiskā sistēma ir saglabājusies nemainīga un par tās izmaiņām runāt būtu iespējams tikai tad, ja būtu pietiekams pamats konstatēt izmaiņas principos, kas to organizē.¹¹³ Starptautiskajā sistēmā varas (spēku) līdzsvars nav stabils stāvoklis. Vai mēs runājam par Eiropas koncerta konstruēto līdzsvaru XIX gadsimta sākuma Eiropā, vai nejausi radušos Aukstā kara līdzsvaru, mēs varam konstatēt, ka katru no tiem sagrauj vai nu karš, vai izmaiņas starptautiskās sistēmas aktieru relatīvās varas attiecībās. Taču katra līdzsvara izjaukšanas rezultātā vienmēr radies jauns līdzsvars. Līdz šim nekas nav licis šaubīties par Volca apgalvojumu: “Ne pats, kaut kad sasniegtais līdzsvars turpinās pastāvēt, bet kaut kad izjauktais līdzsvars atjaunosies”¹¹⁴ kādā jaunā konfigurācijā.

Lai runātu par fundamentālām starptautiskās sistēmas izmaiņām jābūt pamatam apgalvot, ka vismaz viens no sekojošiem principiem vairs nav spēkā:

- 1) starptautiskā sistēma ir anarhiska;
- 2) anarhistiskā starptautiskā sistēmā valstu nacionālo interešu saturs ir to izdzīvošana jeb drošība;

---

¹¹² Линклейтер, Э. Неореализм в теории и на практике. В: *Теория международных отношений. На рубеже столетий*. Ред. Бус, К., Смит, С. Москва: Гардарики 2002, ст. 251–271.

¹¹³ Waltz, K. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison–Wesley Publishing Company, 1979, p. 100; Waltz, K.N. Structural Realism After the Cold War. *International Security*. Vol. 25, no. 1, Summer 2000, pp. 5–41.

¹¹⁴ Waltz, K. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison–Wesley Publishing Company, 1979, p. 128.

- 3) starptautiskajā sistēmā nepastāv tajā esošo aktieru interešu harmonija, un vismaz daļā gadījumu to savstarpējās attiecības skatāmas “nulles summas” kontekstā;
- 4) nacionālo interešu realizēšanai ir nepieciešama vara (spēks);
- 5) nacionālās intereses var īstenot izvēloties pieejamajiem varas resursiem atbilstošu stratēģiju:
  - a) dominējot un kļūstot par hegemonu;
  - b) īstenojot preventīvu uzbrukumu potenciālajam agresoram;
  - c) atturot potenciālo agresoru no uzbrukuma;
  - d) bloķējoties ar citiem sistēmas aktieriem, lai dominētu, uzbruktu vai atturētu.

Attiecinot augstāk minēto uz partikulāro ES gadījumu, var teikt, ka ES kā *sui generis* veidojums var pastāvēt tikai *sui generis* apstākļos, neatkarīgi no tā vai tie ir radušies (tiks radīti) pašas ES darbības rezultātā, vai arī izveidojušies, notiekot starptautiskās sistēmas dabiskai attīstībai (transformācijai). Taču nepastāvot šādiem *sui generis* apstākļiem, ES jākļūst par tradicionālu aktieri un jāīsteno tradicionālas stratēģijas.

III nodaļa. ES KĀ STARPTAUTISKO ATTIECĪBU FENOMENA ANALĪZE NO REĀLISMA VIEDOKĻA

Pirms 60 gadiem 1946. gada 19. septembrī Vinstons Čerčils (*Winston Churchill*) teica vēsturisku runu, kurā aicināja Eiropas nācijas izveidot Eiropas Savienotās Valstis.¹¹⁵ Taču kopš vienotās Eiropas projekta uzsākšanas 1950.gadā (Eiropas Ogļu un tērauda kopiena), dalībvalstīm ar lielāku vai mazāku piepūli vienmēr ir izdevies vienoties par ekonomiska rakstura jautājumiem, bet, kad runa ir bijusi par ārpolitiku un aizsardzību, kas jau pēc definīcijas ir paši svarīgākie neatkarīgas valsts atribūti, tās gandrīz vienmēr ir izvēlējušās saglabāt *status quo*, nevis integrēties. Francijas prezidents Žaks Širaks (*Jacques Chirac*), 2000.gada jūnijā uzstājoties Vācijas Bundestāgā un runājot par savu ES nākotnes redzējumu, kārtējo reizi apstiprināja nacionālo līderu vēso attieksmi pret Čerčila vīziju un norādīja, ka, viņaprāt, jāveido “vienota valstu Eiropa, nevis Eiropas savienotās valstis.” Turpinot viņš teica: “Ne jūs [vācieši], ne mēs [franči] neesam iecerējuši radīt Eiropas supervalsti, kas ieņemtu mūsu nacionālo valstu vietu, izbeidzot to kā aktieru lomu uz starptautiskās skatuves... Arī nākotnē mūsu valstis būs galvenais atskaites punkts mūsu tautām.”¹¹⁶

Šāda piesardzība pret Eiropas supervalsts veidošanu būtu arī saprotama, jo politiskā integrācija parasti seko ekonomiskai integrācijai, taču Eiropas gadījumā, pastāvot materiāliem priekšnoteikumiem nākamā loģiskā soļa speršanai, tālākas savienības attīstību lielā mērā traucē dažādas ideālistiskas konstrukcijas. Bieži dominē priekšstats, ka veiksmīgas politiskās kopības pamatā var būt tikai vienota identitāte, norādot, ka šāda eiropiešu kopības apziņa nepastāv. Taču identitāte lielā mērā ir izdomāts koncepts¹¹⁷, kas izriet no indivīdu un grupu nepieciešamības nodrošināt sadarbību savu

¹¹⁵ Skatīt: Черчилль, У. *Мировой кризис: Автобиография. Речи*. Москва: Эксмо, 2003, ст. 761–766.

¹¹⁶ Hay, W.A. Quiet Quake in Europe: The French and the Germans Divide. *Watch on the West: A Newsletter of FPRI's Center for the Study of America and the West*. Vol. 1, no. 9, October 2000.

¹¹⁷ “Akadēmiķi mums ir pierādījuši, ka labākais veids kā izprast nacionālisma rašanos, ir katru nacionālo valsti saprast kā *izdomātu komūnu (community)*. Tas nozīmē, ka, lai mainītu pasauli, mums jāspēj to iedomāties. [...] To formulējis antropologs V. I. Tomass (*W. I. Thomas*) savā slavenajā teorēmā: *Ja cilvēki situācijas definē kā reālas, tās ir reālas savās konsekvencēs.*” (Leonard, M. Introduction: The Contours of a World Community. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. x–xviii.) Savukārt socioloģijā ideju par nācijām kā izdomātām kopībām izvirzīja Benedikts Andersons (*Benedict Anderson*). (Skatīt: Андерсон, Б. *Воображаемые сообщества: Размышления об истоках и распространении национализма*. Москва: КАНОН-пресс-Ц / Кучково поле, 2001, 288 ст.) Arī Entonijs Smits (*Anthony Smith*) norāda uz kopīgajiem

interesu realizācijai, konkurējot ar citām indivīdu grupām cīņā par ierobežotajiem resursiem.¹¹⁸ Tādējādi, lai izprastu, vai un kāda tālāka ES integrācija nepieciešama, un īstenotu apzinātu politiku atbilstošas kopīgas eiropiešu identitātes veidošanai, jāizvērtē iespējamās ES kā vienota un racionāla aktiera intereses starptautiskajā sistēmā.

---

mītiem un kopīgo vēsturi kā nacionālās identitātes būtiskiem komponentiem. (Smits, E. D. *Nacionālā identitāte*. Rīga: AGB, 1997. 22. lpp.)

¹¹⁸ Kā izsakās Frensis Fukujama: “Pastāv vēsturiski izveidojies pamatmehānisms, kas veicina ilgtermiņa pārrobežu kulturālo konvergenci, sākotnēji visspēcīgāk tas izpaužas ekonomikā, tad politiskās darbības laukā un visbeidzot (un visvēlāk) kultūrā.” (Fukuyama, F. Has History Started Again? *Policy*. Vol. 18, no. 2, Winter 2002, pp. 3–7.) Tas sasaucas ar Pjēra Burdjē (*Pierre Bourdieu*) aprakstīto valsts ģenēzes mehānismu, kura ietvaros veidojas vienota sabiedrība (nācija). Burdjē šo mehānismu apraksta kā kapitāla koncentrāciju, jeb pareizāk, kā vairāku kapitāla paveidu – ekonomiskā kapitāla, informatīvā kapitāla, kas sevī ietver arī kultūras kapitālu, simboliskā kapitāla – koncentrācijas procesu. (Bourdieu, P. Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field. In: *State/Culture. State-Formation after the Cultural Turn*. Ed. Steinmetz, G. Ithaca: Cornell University Press, 1999. pp. 53–72.)

1. ES starp valsti un starptautisko organizāciju

Ar iepriekš citēto Širaka vīziju sasaucas Eiropas Nākotnes konventa lēmums svītrot no Konstitucionālā līguma teksta formulējumu par Eiropas nāciju apvienošanos uz federālisma pamatiem, kas nozīmētu ES “valstiskošanos”. Arī dalībvalstu publiskajā diskursā dominē nostādne par ES kā starptautisku organizāciju.¹¹⁹ Tāpēc nav brīnums, ka pat savā novatorismā pieticīgais konstitucionālais līgums tā ratifikācijas procesā sadūrās ar vēl līdz šim nepārvarētām grūtībām. Tomēr pati iecere radīt Eiropas Konstitūciju liek uzdot jautājumu, kas tad īsti ES ir šobrīd – vai tā joprojām ir suverēnu valstu savienība, tas ir, starptautiska organizācija, vai arī tā jau kļuvusi par “supervalsti”, tas ir, no starptautiskas organizācijas pārveidojusies par patstāvīgu federatīvu veidojumu, jeb “politiju”.

Jau sākotnēji jānorāda, ka atbilde uz šo jautājumu bieži ir atkarīga no konkrētu pētnieku normatīvajiem priekšstatiem, tas ir, pirmkārt, “tie, kas aizstāv Eiropas supervalsti sliecas ticēt, ka Eiropas Savienība jau ir supervalsts. [Savukārt] tie, kas iestājas pret tālāku Eiropas integrāciju, uzskata, ka Eiropas Savienība ir ierobežota suverēnu valstu ekonomiska savienība.”¹²⁰ Otrkārt, par pašsaprotamu tiek uzskatīts, ka pašreizējā tā sauktā liberālā demokrātija, ir galīgā, vienīgā un patiesā cilvēku kopdzīves pārvaldes forma. Līdz ar to bieži tādi jēdzieni kā “konstitucionālisms”, “leģitimitāte” u.tml. tiek uztverti kā jēdziena “demokrātija” sinonīmi. Treškārt, atsevišķi pētnieki “Eiropas projektu” cieši saista ar savām “ideoloģiski” centrētajām futuroloģiski–utopiskām izstrādātnēm, tādējādi sašaurinot jau tā apšaubāmo Eiropas integrācijas sabiedrisko pamatu, padarot to “partijisku” – maz ticams, ka “kreisos projektus” atbalstīs “labējie” un *vice versa*.

Taču normatīvi priekšstati vai nu ir kādu reālu interešu racionalizācija, tiecoties neapzināti egoistiskos centienus ietērt šķietami universālos ētikas terminos, vai arī ir tukšas intelektuālas konstrukcijas, kas agri vai vēlu nonāk pretrunā ar realitāti. Pirmajā

---

¹¹⁹ Latvijas gadījumā vēl ar vien plaši tiek atrāžota eiro skeptiķu izplatītā pirmsreferenduma bubuļa ES=PSRS atspēkošana, uzsverot, ka Latvijas interesēs ir nevis federāla Eiropa, bet neatkarīgu valstu savienība.

¹²⁰ Maazel, I. M. What is the European Union? *B.Y.U. Journal of Public Law*. Vol. XVI, no. 2, Winter 2002, pp. 243–259.

gadījumā, lai varētu izprast patiesus kāda indivīda mērķus un rīcības mehānismus un mēģināt prognozēt notikumu attīstību nākotnē, nepieciešams vien šādu ideālistisku priekšstatu dekonstrukcija. Savukārt otrajā gadījumā, saduroties ar realitāti, ideālistiskās konstrukcijas sabrūk pašas, vai arī to nesēji ķeras pie visbrutālākajiem līdzekļiem to šķietamai iedzīvināšanai/saglabāšanai, patiesībā atgriežoties, varbūt arī neapzināti, pie vistradicionālākā reālisma. Šādos gadījumos pētniekam atliek vienīgi nošķirt ideoloģiskos uzslāņojumus, lai saskatītu patiesos aktieru motīvus un vēstures virzītājspēkus.

Tomēr sākotnēji, pirms pievērsties iesaistīto grupu interesēm, lai noskaidrotu, cik lielā mērā par ES var runāt kā par starptautisku organizāciju vai valsti, būtu lietderīgi izskatīt spēkā esošo Eiropas Savienību definējošo līgumu formālo raksturu. Taču tā kā valda uzskats, ka sistēmai, kuru veido Romas, Māstrihtas, Amsterdams un Nicas līgumi, lielā mērā piemīt konstitucionālas iezīmes, tad sākotnēji nepieciešams noskaidrot, ko mēs saprotam ar jēdzieniem “līgums” un “konstitūcija”. Saskaņā ar *Vīnes konvenciju par līgumu spēku* “līgums” ir “starptautiska vienošanās, kas noslēgta starp valstīm rakstītā veidā un kuras ievērošanu regulē starptautiskās tiesības...”, bet konstitūcija ir nacionālās valsts pamatlikums, kas nosaka tās vērtības un uzbūvi – iekšējo dzīvi regulējošos pamatprincipus, pārvaldes veidošanas mehānismus, varas sadali un ierobežojumus.¹²¹ Ja līgumi ir vienošanās starp valstīm (suverēnām nācijām), lai regulētu to attiecības starptautiskajā sistēmā, tad konstitūcija ir vienošanās starp cilvēkiem, lai radītu valsti jeb kopdzīves nosacījumus konkrētā teritorijā. Kā norādījis viens no ASV tēviem dibinātājiem Džeimss Medisons (*James Madison*), “patiesā atšķirība starp līgumu un konstitūciju” ir atšķirība starp “sistēmu, ko dibinājuši tikai likumdevēji un [sistēmu], ko dibinājusi tauta”. Turklāt, atšķirībā no starptautiskajām organizācijām, konstitūcijas rada ar reālu varu apveltītas institūcijas, kurām deleģētas tiesības un spēja formulēt, interpretēt un īstenot likumus.

Tādējādi no formālā viedokļa *Eiropas Kopienas dibināšanas līgums* (Romas līgums) un *Līgums par Eiropas Savienību* (Māstrihtas līgums) ir starptautiski līgumi, jo līgumslēdzēju puses ir suverēnās valstis, nevis *Eiropas tauta*. Šo līgumu preambulas

---

¹²¹ Šeit un turpmāk, ja nav norādīts citādi, šajā apakšnodaļā, runājot par ES līgumiem, izmantots: Maazel, I. M. What is the European Union? *B.Y.U. Journal of Public Law*. Vol. XVI, no. 2, Winter 2002, pp. 243–259.

norāda uz centieniem veidot “arvien ciešāku Eiropas tautu savienību”, nevis *Eiropas tautas* valsti; tie arī nav maināmi/grozāmi bez visu līgumslēdzējvalstu ratifikācijas, un tajos nav atrunāta vai citādi ierobežota dalībvalstu izstāšanās. Tādējādi minētais liek domāt, ka ES joprojām ir tikai starptautiskajās tiesībās balstīta valstu savienība jeb starptautiska organizācija.

Tajā pašā laikā pastāv vairākas būtiskas pazīmes, kas liek domāt, ka ES jau vairs nav tikai starptautiska organizācija. Tā piemēram, Eiropas Justīcijas tiesa *Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu* atzinusi par Eiropas “konstitucionālo pamathartu” (*the basic constitutional charter*), bet konstitūcija, kā zināms, rada pamatu centrālās valdības izveidošanai un varai. Šobrīd, lai arī formāli nepastāv ES valdība, tomēr tās institūcijas (Padome, Komisija, Parlaments, Justīcijas tiesa) lielā mērā ir ieguvušas šādas “valdības” pazīmes.

Jau izsenis par vienu no galvenajām valsts “privilēģijām” tiek uzskatītas tiesības uz vardarbību – vienalga vai tā būtu vērsta uz iekšpusi (policija) vai ārpusi (armija).¹²² Kaut arī šobrīd ES nedz kā institūcijai, nedz starptautisko tiesību subjektam nav tiesību, piemēram, pieteikt karu, veidot un uzturēt Eiropas armiju un tamlīdzīgi, tomēr, kā izriet no *Līguma par Eiropas Savienību* 17. panta (tā Amsterdamas redakcijā), kopējās ārējās un drošības politikas izveides galamērķis ir “kopējas aizsardzības” izveide.¹²³

Taču jau tagad ES institūcijām piemīt ievērojama vara, kas tradicionāli raksturīga valsts institūcijām – tā piemēram, Padome var piespiest un piespiež dalībvalstis segt dalības izmaksas (jaunu dalībvalstu integrācija un dalībvalstu (reģionu) ekonomiskā attīstības līmeņa unifikācija), ko var atzīt par zināma veida nodokļiem; ES regulē

---

¹²² Kā norādījis ievērojamā vācu tiesībnieks Karls Šmits (*Carl Schmitt*), patiesais suverenitātes turētājs ir tas, kam ir tiesības izsludināt ārkārtas stāvokli. (Шмитт, К. *Политическая теология*. Москва: КАНОН-пресс-Ц, 2000, ст. 15.) Arī starptautisko attiecību teorijā dominē pēc būtības analogisks priekšstats, ka: “Pilsoņu aizsargāšana no bruņota uzbrukuma ir bijusi valsts galvenais *raison d'être*, lojalitātes pamats” (Eayrs, J. *The Outlook for Statehood*. In: *World Politics Debated: A reader in Contemporary Issues*. Ed. Levine, H.M. New York: McGraw-Hill Book Company, 1989. pp. 16–23.); “Karš un ārējā aizsardzība bijuši vienīgie ievērojamākie valsts [varas] apjoma izaugsmes dzinējspēki” (Desch M. C. *War and Strong States, Peace and Weak States? International Organization*. Vol. 50, no. 2, Spring, 1996, pp. 237-268.).

¹²³ 1999.gada jūnijā Ķelnē ES valstu vadītāji atbalstīja Eiropas drošības un aizsardzības politiku (EDAP), kuru ieguva pavisam konkrētus apveidus pēc Helsinku sanāksmes 1999.gada decembrī

tirdzniecību, kā arī kapitāla, preču un cilvēku pārvietošanos Savienības robežās un tamlīdzīgi. Kaut arī šī ievērojamā saimnieciskās varas prevalēšana pār politisko varu ir radījusi priekšstatu par ES kā ekonomisku milzi ar politisku pundura pazīmēm, tomēr šāds skatījums, manuprāt, ir realitātei neatbilstošs.

Eiropas “konstitucionālās pamathartas” jeb *Eiropas Kopienas dibināšanas līguma* 308. (235.) pants¹²⁴ piešķir Padomei (kvazi)leģislatīvas funkcijas. Šajā gadījumā Padome, no vienas puses, kļūst par ES kā “suverēna” likumdevēju, bet, no otras puses, tā kā Padome sastāv no dalībvalstu valdību pārstāvjiem, kas vismaz formāli, pārstāv dalībvalstu nacionālās intereses – par politiku iespēju Savienības līmenī pieņemt nepopulārus lēmumus, visu atbildību par tiem noveļot uz ES kā nepārvaramu varu (*force majeure*).¹²⁵ Tajā pašā laikā ES leģislatīvo procesu vēl vairāk sarežģī un padara atšķirīgu tas, ka gan likumdošanas iniciatīvas, gan pats tiesisko aktu tehniskās formulēšanas monopols pieder Eiropas Komisijai, kas pēc dažu autoru domām ir līdz šim nebijusi pilnībā jauna institūcija, kura nodrošina Savienību ar administratīvo spēju, kādas nav nevienai citai starptautiskajai organizācijai¹²⁶. Savukārt tas, ka gan Padomes, gan Komisijas līmenī nacionālo valstu politisko un administratīvo institūciju pārstāvji parasti darbojas bez skaidri formulēta *nacionālā* mandāta,¹²⁷ īstenojot politiku, kas vērsta uz “kopējo labumu”, liek tās uztvert kā federāla līmeņa institūcijas.

ES par pavisam atšķirīgu no visām līdz šim zināmajām starptautiskajām organizācijām padara arī tās tiesa, kurai ar 220. (164.) pantu ir noteiktas funkcijas, kas raksturīgas konstitucionālajai tiesai.¹²⁸ Tā piemēram, Eiropas Justīcijas tiesa jau minētā 308. (253) panta, kas piešķir Padomei leģislatīvas funkcijas, saturu ir paplašinājusi vēl vairāk,

---

(Jundzis, T. Baltijas valstis, NATO un Eiropas drošības un aizsardzības identitāte. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie laiki*. Nr.4(40), 2000, 52.–64.lpp.)

¹²⁴ “Ja izrādās, ka vajadzīga rīcība, lai kopējā tirgus darbībā sasniegtu kādu Kopienas mērķi, bet šis līgums nav tai piešķīris vajadzīgās pilnvaras, Padome pēc Komisijas priekšlikuma, apspriedusies ar Eiropas Parlamentu, ar vienprātīgu lēmumu veic attiecīgus pasākumus.” (*Konsolidēts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums*. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 1999, 187. lpp.) Šeit un turpmāk iekavās norādīts attiecīgā panta numurs pirms Amsterdamas līguma izdarītajām izmaiņām.

¹²⁵ ES leģislatīvā ietekme ir vērojama arī dalībvalstu nacionālajā likumdošanā, kad, piemēram Latvijā, dažādas izmaiņas likumos tiek pamatotas ar to neatbilstību ES prasībām.

¹²⁶ Sbragia, A. M. Conclusion to Special Issue on the Institutional Balance and Future of EU Governance: The Treaty of Nice, Institutional Balance, and Uncertainty. *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*. Vol. 15, no. 3, July 2002, pp. 393–411.

¹²⁷ Jacobsson B., Lægread, P., Pedersen, K. *Transnational States: Europeanization of Nordic Administration*. (Forthcoming) Chapter 1.

¹²⁸ Skatīt: *Konsolidēts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums*. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 1999.153. lpp.

atzīstot, ka šis pants piemērojams arī gadījumos, ja Padomei teorētiski ir pieejami arī citi tiesiskie instrumenti. Interesanti, ka Eiropas Justīcijas tiesa ar saviem spriedumiem zināmā mērā formulē arī Savienības mērķus, piemēram, atzīstot, ka “Eiropas vienotība” ir “visu Kopienas līgumu mērķis”, bet lietas *Komisija pret Padomi* spriedumā, ka Kopienas mērķis ir “tautu Eiropas izveide” un “dažādu dalībvalstu pilsoņu sadarbības stiprināšana”.¹²⁹

Parasti konstitūcijas arī nosaka likumu hierarhiju un prioritāti. ES gadījumā Eiropas Justīcijas tiesa ir atzinusi gan Kopienas tiesību prioritāti tās kompetences robežās, gan tiesības Kopienai pašai noteikt savas kompetences sfēru. Tādējādi ES ir kļuvusi par *primus inter pares*, kuras institūcijas ir apveltītas “ar suverēnām tiesībām, ko realizēšana ietekmē dalībvalstis un arī to pilsoņus”.

Tādējādi redzams, ka ES ir “kas vairāk kā (nesaistoša) nāciju līga (*Statenbund*), bet kas mazāk kā (strukturēta) federāla valsts (*Bundesstaat*)”.¹³⁰ Vienlaikus puslīdz droši var apgalvot, ka tieši pašreizējā ES institucionālā iekārta, kas ir klajā pretrunā ar *klasisko* varas dalīšanas principu¹³¹, no vienas puses, neļauj ES uzskatīt par valsti, bet, no otras puses, padara to svešu tās “pilsoņiem” – tas, ka “gandrīz katrs lēmums ir dalībvalstu pārstāvju tirgošanās (*horsetrading*) rezultāts, [...] padara Eiropu par tādu, kādu to attēlo tabloīdi – tā ir birokrātiska, neefektīva, korumpēta, nedemokrātiska un bezatbildīga

---

¹²⁹ “Par integrācijas dzinēju ir kļuvuši juristi, nevis politiķi vai pilsoņi, [...] [taču] politiskas kopienas jākonstruē pilsoņiem nevis juristiem. (Ward, I. A Decade of Europe? Some Reflections in an Aspiration. *Journal of Law and Society*. Vol. 30, no. 2, June 2003, pp. 236–257.) Taču ES nav unikāls gadījums, jo šobrīd pasaulē visai plaši ir novērojama tendence, ka gan iekšpolitikā, gan ārpolitikā politika tiek aizstāta ar tiesībām. Tomēr, manuprāt, šāda tendence nevar turpināties mūžīgi, un tiesību dominancei sasniedzot kritisko masu gaidāma pretreakcija, politikai atgriežoties ar vēl lielāku spēku. Absolūta tiesiska valsts, kā jebkurš absolūts veidojums, visticamāk, pārvērtīsies savā pretmetā – absolūtā beztiesiskumā. Turklāt šāda tiesību šķietamā dominēšana bieži vien ir jau iepriekš aprakstītā politiķu vēlme savus centienus maskēt ar ētiskiem jeb šajā gadījumā tiesiskiem principiem, piemēram, cilvēktiesības, kas šobrīd starptautiskajā vidē deklarētas par absolūtu vērtību, katra valsts interpretē atšķirīgi un bieži izmanto, lai iejauktos citu valstu iekšējās lietās, īstenojot savas nacionālās intereses pilnīgā saskaņā ar reālisma teoriju – izzūdod argumentam par masu iznīcināšanas ieročiem, cilvēktiesības kalpoja par galveno pamatojumu ASV iebrukumam Irākā, bet Krievijai tās ir iegansts centieniem saglabāt vai nodrošināt kontroli pār tā sauktajām tuvajām ārzemēm. Arī runājot par ES Roberts Jangss norāda: “ES savu starptautisko cilvēktiesību politiku patiesībā balsta stratēģiskos apsvērumos un instrumentālā racionalitātē.” (Joungs, R. Normative Dynamics and Strategic Interests in the EU’s External Identity. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 42, no. 2, 2004, pp. 415–435.)

¹³⁰ Siebert, H. Europe – Quo Vadis? Reflections on the Future Institutional Framework of the European Union. *The World Economy*. Vol. 25, no. 1, January 2002, pp. 1–32.

¹³¹ Likumdošanas funkcijas ir piešķirtas šaurai, vismaz Savienības līmenī nevēlētu personu grupai; debates par tiesību aktu projektiem nav publiskas; leģislatīvās iniciatīvas un likumradīšanas darba monopols ir nodots *izpildvarai* – Eiropas Komisijai; politisko mērķu nospraušana ir nodota tiesai;

(*unaccountable*)”¹³². Raugoties no starptautisko attiecību viedokļa šāds “nenoteikta tranzīta” stāvoklis liek apšaubīt ES spēju starptautiskajā sistēmā rīkoties racionāli un unitāri.

Līdz ar to ir pamats šaubīties par ES kā fenomena spēju patstāvīgi un efektīvi darboties starptautiskajā sistēmā. Tajā pašā laikā ES ir cilvēku veidojums un starptautiskajā sistēmā tas pretendē pārstāvēt cilvēkus. Tādējādi ES kā potenciālais aktieris starptautiskajā sistēmā nav šķirams no interesēm. Loģiski rodas jautājums – kā intereses varētu realizēt ES? Vismaz teorētiski ES varētu realizēt (a) cilvēces intereses; (b) Eiropas pilsoņu kopuma intereses; (c) dalībvalstu vai to pilsoņu intereses; (d) ES kā dalībvalstīm paralēli pastāvoša veidojuma intereses.

---

vienīgajai pārstāvniecības institūcijai – Eiropas Parlamentam – ir uzticētas galvenokārt konsultatīvas funkcijas.

¹³² Lamot, N. Why Europe Can't Be a Democracy. *Spectator*. Vol. 286, no. 9015, May 19, 2001, p. 16.

1.1. Globālā (absolūtā) ES

Lai gan pieņēmums, ka 1/15 daļu cilvēku populāciju pārstāvošas ES mērķis varētu būt visas cilvēces interešu īstenošana jau *a priori* šķiet absurds, tomēr tieši šādas ambiciozas pretenzijas, vismaz daļēji, izriet no idejas par ES kā normatīvu varu. Piemēram, vācu sociologs Ulrihs Beks (*Ulrich Beck*) izvirza ideju par “kosmopolītisko valsti”, kas no tradicionālās nacionālās valsts atšķiršoties ar to, ka tā akcentēs solidaritāti ar ārzemniekiem gan valsts iekšienē, gan aiz tās robežām.¹³³ Taču šāds utopisks uzstādījums jau sākotnēji rada divas problēmas: (a) kāpēc lai ES dalībvalstu pilsoņi uzņemtos rūpes par visu pasauli; (b) kāpēc lai pasaule akceptētu, ka ES pārstāv tās intereses.

Pastāv virkne psiholoģisku iemeslu, kāpēc Eiropas sabiedriskajā diskursā varēja parādīties idejas par ES un cilvēces interešu pārklāšanos. Pirmkārt, indivīdam un indivīdu grupām piemīt nosliece savas intereses vispārināt un tās attiecināt uz citiem indivīdiem vai to grupām, tas ir, tendence savas intereses universalizēt, paziņojot, ka tas, kas ir atsevišķa konkrētā indivīda vai grupas interesēs, atbilst arī citu, šajā gadījumā, cilvēces interesēm. Otrkārt, cenšoties atrast kādu īpašu, no dominējošās ASV atšķirīgu identitāti, daudzi eiropieši uzstājas kā trešās pasaules interešu aizstāvji. Treškārt, ASV kodollietussarga un Māršala plāna izraisītā ekonomiskā buma radītajos siltumnīcas apstākļos eiropieši pierada pie dzīvesveida, kurā šķietami bija izzudušas eksistenciālās nacionālās intereses un sāka dominēt tā sauktās postmodernās (postmateriālās) vērtības.¹³⁴

---

¹³³ Beck, U. *Terror and Solidarity*. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 112–118. Arī Deivids Helds (*David Held*) izklāstījis līdzīgas idejas par kosmopolītisko demokrātiju, kas sasaucas ar priekšstatu par *normatīvo Eiropu*. Helds, runādams par globālām leģislatīvām institūcijām, kuru prototipu viņš saskata Eiropas Parlamentā, norāda, ka tām, pirmkārt, jābūt par “standartus nosakošām” (*standard-setting*) institūcijām. (Skatīt: Held, D. *Models of Democracy*. Second edition. Cambridge: Polity Press, 2000, pp. 353–360.)

¹³⁴ Mičiganas universitātes Sociālo pētījumu programmas direktors Ronalds Ingleharts (*Ronald Inglehart*), pamatojoties uz Pasaules vērtību pētījumu (*World Values Surveys – WVS*) rezultātiem, izsaka pieņēmumus, ka: (1) sabiedrībā indivīda prioritātes veidojas, pamatojoties uz “nepietiekamību” – kaut kā trūkumu; (2) indivīda personīgās vērtīborientācijas ataino situāciju, kāda ir valdījusi viņa socializācijas periodā. (*Политическая наука: новые направления*. Ред. Р.Гудин, Х.Д.Клингеманн. Москва: Вече, 1999, ст. 335.) Postmodernās (postmateriālās) vērtības saskaņā ar Inglehartu uzsver pašizpaušmes nozīmi pretstatā pašāvēībai uz autoritāti, toleranci pret citām grupām, un eksotiskas lietas uztver pat kā stimulējošas un interesantas, nevis kā apdraudošas. (Inglehart, R. *Globalization and Postmodern Values*. *Washington Quarterly*. Vol. 23, no. 1, Winter 2000, pp. 215–228.)

Taču, lai šādas psiholoģiski nosacītas pretenzijas pastāvētu ilgstoši un lai pārējā pasaule tās kaut daļēji pieņemtu, jāpastāv vismaz diviem nepieciešamiem taču ne pietiekamiem nosacījumiem: (1) pretendentam uz globālo interešu pārstāvniecību ir jābūt globāli dominējošai varai; (2) jāpastāv ilgstošām vispārējas izaugsmes iespējām.¹³⁵

Lai gan ES, rēķinot pēc tās kopējā IKP, salīdzinājumā ar *citām* lielvalstīm pašlaik ir vislielākā potenciālā vara¹³⁶, tās aktuālā militārā vara ir diezgan neliela un vismaz šobrīd valda tendence turpināties tās relatīvam kritumam.¹³⁷ Turklāt, kamēr *citas*

---

¹³⁵ Kā norāda Kārs: “Privilīgētās grupas dominēšana sabiedrībā var būt un bieži arī ir tik nospiedoša, ka patiesībā zināmā nozīmē tās intereses sakrīt ar sabiedrības interesēm, jo tās labklājība automātiski rada arī citu sabiedrības locekļu zināmu labklājību, bet tās sabrukums radīs arī visas sabiedrības sabrukumu. Tādējādi iedomātā dabīgā interešu harmonija pastāv par tik par cik to rada privilīgētās grupas nomācošā vara.” Savukārt tālāk viņš raksta – XIX gadsimta britu valstsvīrs patiesi ticēja, ka, vairojot Britu impērijas labklājību, tiek vairota visas pasaules labklājība. Ņemot vērā toreizējās Lielbritānijas ekonomikas globālo nozīmīgumu, šis pieņēmums zināmā mērā bija patiess. (Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, pp. 80, 81.)

¹³⁶ Saskaņā ar Starptautiskā Valūtas fonda datiem 2005.gadā kopējais ES IKP sasniedza 13.446.050 miljonus ASV dolāru, kamēr ASV IKP bija 12.485.725 miljoni ASV dolāru. Trešo vietu ieņemošās Japānas IKP ir trīs reizes mazāks kā abu globālo līderu bagātība un sasniedz 4.671.313 miljonus ASV dolāru, taču, kā zināms, Japānas aktuālā jeb militārā vara vēsturisku, ģeogrāfisku un demogrāfisku iemeslu dēļ pat teorētiski pārskatāmā nākotnē nevar tikt globāli projicēta. Tādējādi šī darba kontekstā to var ignorēt. Savukārt divu iespējamo militāro konkurentu potenciālā vara pašlaik nešķiet vērā ņemams apdraudējums ES un ASV līderpozīcijām. Ja Ķīnas IKP ir sešas reizes mazāks (2.224.811 miljoni ASV dolāru) gan par ES, gan ASV IKP, tad Krievijas bagātība vispār neliecina par lielvalsts statusu. 2005.gadā Krievijas IKP sasniedza tikai 766.180 miljonus ASV dolāru. Un pat šis relatīvi niecīgais ekonomikas apjoms lielā mērā tika panākts pateicoties straujajam naftas un citu energoresursu cenu pieaugumam. Papildus par ES un ASV absolūto dominēšanu, vērtējot to no potenciālās varas viedokļa, liecina tas, ka to kopējais IKP veido vairāk nekā pusi no visas pasaules ekonomikas. Ja ES un ASV kopējais IKP 2005.gadā sasniedza 26 triljonus ASV dolāru, tad pasaules IKP bija 44 triljoni. (Skatīt: Starptautiskā Valūtas fonda interneta mājaslapu – www.imf.org)

¹³⁷ Nav nekāds noslēpums, ka militārā ziņā Eiropa, pirmkārt, nav vienots spēks, un, otrkārt, ir salīdzinoši neliels spēks. Piemēram, Eiropas NATO 17 dalībvalstis aizsardzībai kopīgi iztērē 60% no tā līdzekļu apjoma, ko šim nolūkam izlieto ASV vienas pašas, tomēr arī šī summa tiek tērēta neefektīvi, nodrošinot ES dalībvalstīm tikai 10–15% no ASV militārajām iespējām. (Skatīt: Chalmers, M. *An Equal Partner: Europe's Role in the World Order*. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 79–89. Rozenfelds, R. Latvijas integrācija Eiropas Sabienībā: pozitīvo un negatīvo aspektu analīze. *Latvijas Vēsture: Jaunie un jaunākie laiki*. Nr. 3 (51), 2003, 91.–97.lpp.; Jundzis, T. Baltijas valstis, NATO un Eiropas drošības un aizsardzības identitāte. *Latvijas Vēsture: Jaunie un jaunākie laiki*. Nr. 4 (40), 2000, 52.–64. lpp.) Tā, piemēram, 1996.gadā, ja ASV militāros izdevumus uztver kā 100%, tad Lielbritānija militārām vajadzībām tērēja 13%, Krievija – 26%, Japāna – 17%, Vācija – 14%, bet Ķīna – 13%. (Уткин, А. И. *Мировой порядок XXI века*. Москва: ЭКСМО Алгоритм, 2002, ст. 20.) Turklāt šādas militāra mazspējas apstākļos jau kopš XX gadsimta 80. gadiem, kad vidējais NATO dalībvalstu aizsardzības budžets bija apmēram 3,4% no IKP, Eiropas valsti turpina samazināt savus relatīvos militāros izdevumus. Tā 2003.gadā militāro izdevumu īpatsvars, piemēram, Dānijā bija samazinājies jau līdz 1,6% no IKP, Itālijā līdz 1,5%, bet Spānijā līdz 1,4%. Lai gan Francija un Lielbritānija aizsardzībai caurmērā ir tērējušas vairāk, tomēr izdevumi nekad nav pārsnieguši 5% no IKP. (Judt, T. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. London: William Heineman, 2005, p. 735.)

lielvalstis paralēli militārās varas vairošanai turpina pieredzēt arī latentās varas strauju pieaugumu, ES cīnās ar ekonomisko stagnāciju.¹³⁸

ES relatīvo varu papildus mazina apstākļi, ka, neskatoties uz tās lielo ekonomiskās integrācijas pakāpi, to joprojām nevar uzskatīt par vienotu politiju un to veidojošās nacionālās valstis vēl arvien ir primārie aktieri gan ES iekšējās attiecībās, gan attiecībās ar trešajām valstīm. Tādējādi vismaz atsevišķos gadījumos dalībvalstu attiecībās nepastāv pozitīvās summas situācija, bet gan nulles summas situācija. Līdz ar to ES reālās varas apjoms nav visu dalībvalstu varas summa, kas būtu $N=n_1+n_2+\dots+n_{25}$, kur ar n tiek apzīmēta katras atsevišķās dalībvalsts varas apjoms, bet ar N ES kopējās varas apjoms, bet gan $N=(n_1+n_2+\dots+n_{25})-[(n_1-n'_2)+(n_1-n'_3)+\dots+(n_1-n'_{25})+(n_2-n'_1)+(n_2-n'_3)+\dots+(n_{25}-n'_{24})]$, kur n' ir zaudētais varas apjoms tajās dalībvalstu savstarpējās saskarsmēs, kuras raksturo nulles summas attiecības.

Reberts Kagans (*Robert Kagan*) norāda, ka tieši šī iemesla dēļ “Eiropa novēršas no varas, vai izsakoties nedaudz savādāk, tā virzās aiz varas uz pašpietiekamu likumu un noteikumu, kā arī transnacionālo sarunu un sadarbības pasauli. Tā ieiet miera un relatīvās labklājības pēcvēstures paradīzē, kas ir Kanta *mūžīgā miera* īstenošanās.”¹³⁹ Tajā pašā laikā, no vienas puses, ASV, kas Kagana vārdiem runājot, joprojām iestrēgusi vēsturē turpina orientēties uz tradicionālo reālpolitiku, jo tās rīcībā ir pietiekami varas resursi¹⁴⁰ šādas politikas īstenošanai.¹⁴¹ To pašu reģionālā mērogā

¹³⁸ Ja ASV IKP pieaugums 2005.gadā sasniedza 3,5%, tad paplašinātās ES bagātības pieaugums bija tikai 1,6%. Ja vēl 1992.gadā no 15 valstīm sastāvošas ES IKP kopapjoms 1,2 reizes pārsniedza ASV IKP, tad 2005.gadā paplašinātās 25 valstu ES IKP ASV ekonomiku pārsniedza tikai 1,08 reizes. Arī citu starptautiskās sistēmas spēlētāju ekonomika pieaug straujāk nekā ES. Tā, piemēram, pat stagnējošās Japānas ekonomiskā izaugsme sasniedza 2,7%, kamēr Ķīnas IKP pieaugums jau kuro gadu tuvojas 10% robežai, 2005.gadā sastādot 9,9%. Arī Krievijas ekonomikas pieaugums 2005.gadā sasniedza 6,4%. (Skatīt: Starptautiskā Valūtas fonda interneta mājaslapu – www.imf.org; *Eurostatistics: Data for Short-term Economic Analysis Monthly*. No. 3. Luxembourg: Offices for Official Publications of the Europe Communities, 2006, p. 26.; Davies, N. *Europe. A History*. London: PIMILICO, 1997, p. 1332.)

¹³⁹ Kagan, R. Power and Weakness. *Policy Review*. No 113, June/July, 2002, pp. 3–28.

¹⁴⁰ “Amerika ieņem dominējošo pozīciju četrās svarīgākajās pasaules varas jomās: militārajā jomā nav līdzīgo tās spēka globālās izvēšanas iespējām; ekonomikas jomā tā paliek būtiskākais pasaules attīstību virzošais spēks, pat neskatoties uz konkurenci atsevišķās sfērās no Japānas un Vācijas puses [...]; tehnoloģiskajā ziņā tā saglabā absolūtas līderpozīcijas vadošajās zinātnes un tehnikas jomās; kultūras jomā, neskatoties uz tās zināmo primitīvismu, Amerikai piemīt ne ar ko nesalīdzināms pievilksanas spēks, sevišķi visas pasaules jaunatnes vidū, – tas viss nodrošina Savienotajām valstīm politisko ietekmi, kādai nespēj pietuvoties neviena pasaules valsts. Tieši visu četru faktoru klātesamība padara Ameriku par vienīgo pasaules lielvaru šī vārda pilnā nozīmē.” (Бжезинский, З. *Великая шахматная доска: Господство Америки и его геостратегические императивы*. Москва: Международные отношения, 2002, ст. 36.)

dara arī pārējās lielvalstis.¹⁴² Kā nodemonstrēja Irākas krīze, ASV ne tikai vēlējās, bet arī spēja īstenot savu nosprausto politisko kursu, nerēķinoties ar formālajām starptautisko organizāciju noteiktajām normām, bet ES, saskaroties ar realitāti, parādījās nevis kā racionāls un unitārs aktieris, bet katra dalībvalsts šajā situācijā centās rīkoties atbilstoši saviem partikulārajiem priekšstatiem par tās nacionālajām interesēm.¹⁴³ Kamēr Austrumeiropas valstis, rūpējoties par savu drošību, *amorāli* pievienojās Vašingtonas vadītajai *agresīvajai* iebrukuma koalīcijai, tikmēr Parīze, aizstāvot savu naftas kompāniju intereses Irākā, *morāli* atteicās piedalīties agresijā pret suverēnu valsti. Iekšēju pretrunu un nedrošības dēļ, ES nebija spējīga bez ASV iejaukšanās likvidēt pat krīzi Balkānos, kas no tradicionālā reālisma viedokļa, un ņemot vērā formālo spēku sadalījumu šodienas Eiropas kontinentā, viennozīmīgi ir ES ietekmes sfēra.

No otras puses, pat ja neņem vērā ES varas deficītu, pārējā pasaule nav gatava akceptēt ES kā savu interešu pārstāvi. Kā norāda Kārs, tiem, kas nesaņem līdzvērtīgu labklājības pieaugumu, interešu harmonija šķiet liekulība un viņi pret to saceļas. Kad hegemonu dominēšanu tirgū aizstāj visu konkurēšana ar visiem, tad ideja par interešu harmoniju zaudē savu aktualitāti.¹⁴⁴ Kā liecina empīriskie dati, vairumam pasaules iedzīvotāju nav pamata justies apmierinātiem, lai gan vēl XX gadsimta otrajā pusē daži attīstības teorijas (*developmental theory*) sekotāji paredzēja, ka starptautiskajā sistēmā

---

¹⁴¹ Tas sasaucas ar Kāra rakstīto II Pasaules kara priekšvakarā: “Kopīgās intereses uzturēt mieru maskē faktu, ka dažas valstis vēlas saglabāt *status quo*, neiesaistoties par to cīņā, bet citas – bez cīņas mainīt *status quo*.” (Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 52, 53.)

¹⁴² Krievija, kuras potenciālās varas apjoms pēc PSRS sabrukuma ir katastrofāli sarucis, vēl 2004.gadā valsts budžetam sasniedzot Ņujorkas pilsētas izdevumu līmeni, uz enerģētisko resursu pieauguma fona sākusi demonstrēt savus muskuļus, liekot ES sajust savu atkarību no energoresursu piegādātājvalsts. ES dalībvalstu reakcija kalpo kā papildus apstiprinājums jau iepriekš pieminētajai tirgus gaidu teorijai, saskaņā ar kuru savstarpējā ekonomiskā atkarība stratēģisko piegāžu apdraudējuma situācijā kalpo, nevis kā konflikta mīkstinātājs, bet gan kā konflikta rosinātājfaktors.

¹⁴³ Kā norāda Kagens, tas ir tas, “ko vājie ir gribējuši kopš neatminamiem laikiem. [...] Anarhiskā pasaulē mazas varas vienmēr baidās kļūt par upuriem, bet lielvaras bieži vairāk baidās no noteikumiem, kas var ierobežot tās, nevis no anarhijas, kurā vara tām sniedz drošību un labklājību.” Visticamāk šāda nostāja mums rāda nevis to, ka dažas Eiropas valstis būtu ideālistiski noskaņoti cīnītāji par mieru, bet gan viņu reālpolitisko aprēķinu, apzinoties savu vājumu. No otras puses, Eiropas vājums nosaka to, ka primārais revizionistu mērķis ir ASV kā vienīgā pasaules lielvara, kas uzņēmusies *status quo* saglabāšanu. Savukārt, eiropieši, neskatoties uz savu publisko antiamerikānismu, paļaujas uz to, ka gadījumā, ja tos skars reāls tiešs apdraudējums, risinājums parādīsies kā *deus ex machina* ASV personā. Kagens šo starptautiskās sistēmas stāvokli tēlaini ir aprakstījis šādi: “Patiesā darba dalīšana izpaužas šādi – Savienotās Valstis *gatavo vakariņas* un eiropieši *piedalās mielastā*”. (Kagan, R. Power and Weakness. *Policy Review*. No 113, June/July, 2002, pp. 3–28.)

¹⁴⁴ Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 82.

valdošā savstarpējā atkarība un mijiedarbība agri vai vēlu izraisīs līdz šim atšķirīgo kultūru unifikāciju un pasaules valsts rašanos.¹⁴⁵ Šādas prognoze sasaucas ar tā sauktās globālās sabiedrības (*world community, global society*) ideju¹⁴⁶, kas paredz starpvalstu attiecību nozīmes mazināšanos, tālāk attīstoties ekonomiskajām, politiskajām un kultūras attiecībām starp dažādām sabiedrībām piederīgajiem indivīdiem.¹⁴⁷ Taču kā raksta Semjuels Hantingtons: “Amerikas līderi nepārtraukti apgalvo, ka viņi runā starptautiskās sabiedrības vārdā. Bet, ko gan viņi ar to [starptautisko sabiedrību] domā? Ķīnu? Krieviju? Indiju? Pakistānu? Irānu? Arābu pasauli? Āfriku? Latīņameriku? Vai tiešām kāda no šīm valstīm, vai kāds no šiem reģioniem saskata ASV savu sabiedrību, kurām tās pieder, viedokļa izteicēju? Labākajā gadījumā vairumā jautājumu sabiedrība, kuras vārdā varētu runāt Savienotās Valstis, sevī ietver anglosakšu “radniekus” (britus, kanādiešus, austrāliešus, jaunzēlandiešus), daudzos jautājumos Vāciju un citas Eiropas demokrātijas, dažos jautājumos Izraēlu un jautājumos par ANO rezolūciju izpildi arī Japānu. Visas šīs valstis, protams, ir svarīgas pasaules politikai, taču tās neveido globālo starptautisko sabiedrību.”¹⁴⁸ Līdzīgā veidā varētu runāt arī par ES universālisma pretenzijām un visiem citiem publikai adresētajiem globalizācijas apoloģētu tekstiem – tas ir, runām par globālo tirgu un ekonomiku, globālo kultūru un vispasaules valdību.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Дьеккофф, А., Жафрело, К. От государства–нации к постнационализму. *Мировая политика и международные отношения в 1990–е годы: взгляды американских и французских исследователей*. Ред. Лебедева, М. М., Цыганков, П. А. Москва: Московский общественный научный фонд, 2001, ст. 159–170.

¹⁴⁶ Ideālistiskā ES interpretācija ir viena no šīs idejas izpausmēm.

¹⁴⁷ Shaw, M. *Global Society and International Relations: Sociological Concepts and Political Perspectives*. Cambridge: Polity Press, 1994, Chapter I.

¹⁴⁸ Huntington, S.P. The Lonely Superpower. (US military and cultural hegemony resented by other powers). *Foreign Affairs*, March 1999, pp. 8–25.

¹⁴⁹ Pastāv vismaz trīs globalizācijas koncepta izpratnes: (1) “pārrobežu” (*cross-border*) attiecību pieaugums, kas raksturo starpvaldību attiecības; (2) “atvērto robežu” (*open-border*) attiecību pieaugums, kas raksturo attiecības starp dažādu nāciju indivīdiem; (3) “bezrobežu” (*trans-border*) attiecību pieaugums, kas raksturo attiecības starp transnacionāliem subjektiem. (Skatīt: Scholte, J. A. Global Capitalism and the State. *International Affairs*. vol. 73, n. 3, July 1997, pp. 427–452.). Josts Delbriks (*Jost Delbrück*) norāda, ka globalizācija atšķirībā no līdzšinējās starpvalstu sadarbības, kas apzīmējama ar terminu “internacionalizācija” (*internationalization*), izpaužas kā tirgus, tiesību un politikas “denacionalizācija” (*denationalization*). Tādējādi, šajā gadījumā globalizācija tiek izprasta kā kvalitatīvi atšķirīgs process salīdzinājumā ar līdz šim starptautisko attiecību teorijā lietoto terminu “savstarpējā atkarība”. (Skatīt: Delbrück, J. Globalization of Law, Politics and Markets – Implications for Domestic Law: A European Perspective. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. Vol. 1, no. 1, 1993, pp. 9–36.) Līdz ar to šķietami triviālais jēdziens “globalizācija” ir pretrunīgs un līdzīgi daudziem citiem mūsdienu politikas filozofijas terminiem, kā, piemēram, “demokrātija”, būtu atzīstams par būtiski apstrīdamu konceptu (*essentially contested concepts*). Ideju par šādiem būtiski apstrīdamiem konceptiem pirmo reizi pagājušā gadsimta 50.gados izvirzīja *Angļu skolu* pārstāvošais filozofs Volters Gallijs (*Walter Bryce*

Taču realitātē XX un XXI gadsimta mijā pasaules bagātāko valstu iedzīvotāji, kas veido apmēram 20% no planētas iedzīvotāju kopskaita, izmantoja 86% pasaules kopprodukta, tai pat laikā 20% pasaules nabadzīgāko valstu iedzīvotājiem nācās samierināties tikai ar 1% no globālā kopprodukta¹⁵⁰. “Bagātie” kontrolēja 82% pasaules eksporta tirgus un savām vajadzībām piesaistīja 68% ārvalstu investīciju, kā arī lietoja 74% pasaules telefona līniju.¹⁵¹ 20% bagāto valstu iedzīvotāji izmanto 85% pasaules koksnes, 75% apstrādāto metālu un 70% elektroenerģijas.¹⁵²

Lai arī globalizācija pēc definīcijas paredz to, ka brīva preču, finanšu un personu kustība aptver visu pasauli un ekonomiskajai aktivitātei vajadzētu veicināt vispārēju bagātības pieaugumu, realitātē plaisa starp bagātajiem un nabagajiem ne tikai nesamazinās, bet gan palielinās. Ja 1960. gadā 20% bagātāko pasaules iedzīvotāju līdzekļi 20% nabadzīgāko pasaules iedzīvotāju līdzekļus pārsniedza 30 reizes, tad XX gadsimta beigās šī attiecība jau bija 78:1.¹⁵³ Katru gadu Savienoto Valstu iedzīvotāji iztērē 100 miljardus dolāru, lai cīnītos ar pārēšanās sekām un pievērstos veselīgam dzīvesveidam. Tajā pašā laikā vairāk nekā 3 miljardi cilvēku pārējā pasaulē cieš no

---

Gallie). (Skaftīt: Gallie, W.B. Essentially Contested Concepts. *Proceedings of the Aristotelian Society: New Series*. Vol. 56, 1955/1956, pp. 167–198.)

¹⁵⁰ Уткин, А. И. *Мировой порядок XXI века*. Москва: ЭКСМО Алгоритм, 2002, ст. 9. Kā liecina žurnāla *Forbes* dati, ja 500 pasaules bagātāko cilvēku ienākumi no viņu akcijām saskaņā ar viskonservatīvākajiem aprēķiniem veidotu tikai 5%, tad viņu ienākumi pārsniegtu 416 miljonu nabadzīgāko pasaules iedzīvotāju gada ienākumus. (*Human Development Report 2005: International Cooperation at a Crossroads: Aid, Trade and Security in Anunequal World*. New York: Hoechstetter Printing Co. for United Nations Development Programme (UNDP), 2005, p. 37.)

¹⁵¹ Уткин, А.И. *Глобализация: процесс и осмысление*. Москва: Логос, 2001, ст. 143.

¹⁵² Skaftīt: *States of Disarray. The Social Effects of Globalization*. UNRISD and Banson, 1995, 172 p.

¹⁵³ Уткин, А.И. *Глобализация: процесс и осмысление*. Москва: Логос, 2001, ст. 141. Kā liecina 2005.gada ANO ziņojums par globālo attīstību, šī tendence saglabājusies arī XXI gadsimta sākumā. Pēdējās desmitgades laikā pasaules nabadzīgākās valstis ne tikai nav spējušas pietuvoties attīstītākajām valstīm, bet plaisa starp tām ir tikai palielinājusies. Piemēram, ja 1990.gadā vidējā amerikāņa ienākumi vidējā tanzānieša ienākumus pārsniedza 38 reizes, tad 2005.gadā šī starpība sasniedza jau 51 reizi. Protams, statistika ir pielīdzināma burvju mākslai, kurā ar dažādiem datiem iespējams žonglēt, panākot skatītājam uzveramus *brīnumus*. Tā piemēram, izmantojot Ķīnas un, mazākā mērā, Indijas izaugsmes tempus, iespējams apgalvot, ka tendence, kas sākās 1820.gadā, kopš 1992.gada ir mainījusi virzienu un plaisa starp *bagātajiem* un *nabagajiem* sākusī mazināties. Taču, ja pieņem, ka ASV, Eiropas un Japānas ekonomika pārstāj attīstīties, tad Indija pašreizējo attīstīto valstu līmeni varētu sasniegt 2106.gadā, Latīņamerika – 2177.gadā, bet Āfrika – 2236.gadā. Tajā pašā laikā vairums pārējo jaunattīstības reģionu, izņemot Ķīnu un Indiju, turpina grimt arvien lielākā nabadzībā. Turklāt, relatīvās izaugsmes tempi nebūt neattēlo patieso absolūto labklājības pieaugumu, jo starta pozīcijas ir ārkārtīgi nevienādas. Tā piemēram, ja šobrīd viena gada laikā gan Subsahāras Āfrikas, gan Eiropas ekonomikas izaugsme sasniedza 3%, tad katra afrikāņa gada ienākumi pieaugtu par 51 ASV dolāru, kamēr katrs eiropietis papildus saņemtu 854 dolārus. (*Human Development Report 2005: International Cooperation at a Crossroads: Aid, Trade and Security in Anunequal World*. New York: Hoechstetter Printing Co. for United Nations Development Programme (UNDP), 2005, p. 36–37.)

nepietiekama pārtikas daudzuma, bet 1,3 miljardiem cilvēku ir jāiztiek ar mazāk kā 1 ASV dolāru dienā.¹⁵⁴

Patiesībā ne finanšu, ne preču, ne cilvēku plūsmai nav globāls raksturs. 84,2% no pasaules starptautiskās tirdzniecības norisinās 1/5 pasaules bagātāko valstu starpā.¹⁵⁵ Ja ASV, Japānu un Eiropas Savienību uzskata par kopīgu tirgus vienību, tad šo valstu eksports veido tikai 12% no to iekšzemes kopprodukta. ASV īstenībā ir ekonomika, kas 90% preču un pakalpojumu ražo iekšējam patēriņam, bet 82% no Savienoto Valstu iedzīvotājiem ir nodarbināti saimniecības nozarēs, kas apkalpo iekšējo tirgu.¹⁵⁶ Ja koloniālajā periodā līdz 1960.gadam investīcijas “trešajā pasaulē” veidoja pusi no visiem ārvalstu ieguldījumiem, tad jau 1966.gadā tās bija samazinājušās līdz 1/3, 1974.gadā – līdz 1/4, bet 1990.gadā tās veidoja tikai 16,9% no kopējā investīciju apjoma. Ja neņem vērā investīcijas Ķīnā, tad 91% no kopējiem ieguldījumiem nonāk industriāli attīstītajās valstīs.¹⁵⁷

Bagāto valstu palīdzība tā sauktajiem Dienvidiem veido 0,25% no attīstīto valstu kopprodukta, kas ir tikai 50% no 1991.gadā sasniegtā rekordlīmeņa.¹⁵⁸ Lai gan Apvienotās Nācijas ir aicinājušas bagātās valstis piešķirt starptautiskajai palīdzībai vismaz 0,7% no to nacionālā kopprodukta, tomēr tikai Dānija, Nīderlande, Norvēģija un Zviedrija ir sadzirdējušas šo lūgumu.¹⁵⁹ Arī runas par brīvu personu kustību globālā mērogā ir nenopietnas, jo ceļo un dodas strādāt uz ārzemēm galvenokārt tikai industriāli attīstīto valstu iedzīvotāji. Protams, pastāv arī nelegālā migrācija uz bagātajām valstīm, taču pret to tiek izvērstas arvien nežēlīgāka cīņa, kas visticamāk vainagosies ar vēl lielāku bagāto valstu norobežošanu no nabadzīgajām valstīm.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Уткин. А.И. *Глобализация: процесс и осмысление*. Москва: Логос, 2001, ст. 145, 146.

¹⁵⁵ Skatīt: *States of Disarray. The Social Effects of Globalization*. UNRISD and Banson, 1995, 172 p.

¹⁵⁶ Waltz, K.N. Globalization and Governance. *PS: Political Science and Politics*. Vol. XXXII, no. 4, December 1999, pp. 693–700.; Waltz, K.N. Globalization and American Power. *The National Interests*, Vol. 59, Spring 2000, pp. 46–56.

¹⁵⁷ Уткин. А.И. *Глобализация: процесс и осмысление*. Москва: Логос, 2001, ст. 142.

¹⁵⁸ Уткин. А.И. *Глобализация: процесс и осмысление*. Москва: Логос, 2001, ст. 147, 148. Piemēram, Vācija izdevumus “trešajai pasaulei” 1995. gadā samazināja līdz 0,31% no budžeta salīdzinājumā ar 0,34% iepriekšējā gadā. (Мартин, Г.П., Шуманн, Х. *Западня Глобализация. Атака на процветание и демократию*. Москва: Альпина, 2001, ст. 46.)

¹⁵⁹ Chalmers, M. An Equal Partner: Europe's Role in the World Order. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 79–89.

¹⁶⁰ Ultralabējo un pret imigrāciju noskaņoto populistisko partiju popularitātes pieaugums daudzās Eiropas valstīs licis arī tradicionālajām partijām savās programmās pievērsties imigrācijas ierobežošanai. Kā svaigākais piemērs minams Francijas parlamenta apakšpalātā šī gada maijā apstiprinātais

Kopš 1992.gadā Riodežaneiro notikušās ANO Vides konferences nevienam vairs nav noslēpums, ka, lai visiem planētas iedzīvotājiem nodrošinātu patreizējo bagāto valstu dzīves standartu, būtu nepieciešami vismaz trīs zemesložu resursi.¹⁶¹ “Astoņi miljardi zemes iedzīvotāju (minimālais demogrāfiskais pieaugums līdz 2050.gadam) vienkārši nevarēs eksistēt, ja nabadzīgo un attīstības valstu planētas resursu patēriņa līmenis tuvināsies patreizējam ASV līmenim.”¹⁶² Resursu nepietiekamību nevar novērst, izņemot gadījumus, kad (a) iespējams intensificēt esošo resursu izmantošanu vai (b) iegūt jaunus, līdz šim nepieejamus resursus. Abi gadījumi izslēdz *bagāto* resursu patēriņa samazināšanos, veicot pārdali par labu *nabagajiem*, jo, lai sasniegtu vienu vai otru mērķi, nepieciešama līdzšinējo resursu ekstensīvās izmantošanas maksimizācija bagātajās valstīs. Tas savukārt nozīmē, ka planētas materiālo resursu pārdale ir iespējama vai nu brīvprātīgi – ētisku vai altruistisku motīvu dēļ –, vai arī vardarbīgi. Taču tā kā plaukstoša ekonomika un tās sniegtie labumi ir ļoti būtisks varas resurss, ir visai apšaubāms, ka bagātās valstis kaut kādu ētisku apsvērumu dēļ būs gatavas brīvprātīgi atteikties no savas ietekmes starptautiskajā sistēmā par labu citu pasaļu

---

likumprojekts, kas paredz ierobežot imigrāciju, ieceļošanu atļaujot tikai valsts ekonomikai nepieciešamajiem kvalificētajiem ārvalstniekiem.

¹⁶¹ Skatīt: *States of Disarray. The Social Effects of Globalization*. UNRISD and Banson, 1995, 172 p.

¹⁶² Уткин, А. И. *Мировой порядок XXI века*. Москва: ЭКСМО Алгоритм, 2002, ст. 11. Piemēram, tiek prognozēts, ka tuvākajā nākotnē humanitārā krīze Āfrikā padziļināsies, jo citi ārpolitikas uzdevumi un bagātības pieauguma tempu mazināšanās ierobežos ASV nacionālo ideālismu un tā pievērsīs mazāk uzmanības šim kontinentam. (Skatīt: Kaplan, R.D. *The World in 2005. Atlantic Monthly*, Vol. 289, no. 3, March 2002, pp. 54–56.) Turklāt, arī pēdējā laikā novērojamā straujā Ķīnas ekonomiskā izaugsme jau tagad ir bijusi galvenais cēlonis dramatiskam naftas cenu pieaugumam, kas rada bažas par pagājušā gadsimta septiņdesmito gadu enerģētiskās krīzes atkārtanos. Šo spiedienu vēl vairāk pastiprina politisko notikumu attīstība Tuvajos Austrumos un Latīņamerikā. Turpinoties pašreizējai Ķīnas izaugsmei, tās šobrīd 20 miljonu lielajam autoparkam līdz 2020.gadam būtu jāizaug līdz 120 miljoniem. Taču, piemēram, ASV autoparks jau 2001.gadā sasniedza 230 miljonus. (Samuelson, R.J. *The Dawn of a New Oil Era? Newsweek*, Vol. CXLV, no. 14, April 4, 2005, p. 13.) Lai gan Ķīna jau tagad kļuvusi par trešo lielāko naftas importētāju pasaulē, pagaidām tās importēto enerģētisko resursu daudzums sasniedz tikai 12% no kopējā patēriņa, kas ir niecīgs apjoms salīdzinājumā ar 40% ASV un 80% Japānas gadījumā. (Zweig, D.; Jianhai, B. *China's Global Hunt for Energy. Foreign Affairs*. Vol. 84, no. 5, September/October, 2005, pp. 25–38.; Samuelson, R.J. *Let's Stay Out of this Fight. Newsweek*, Vol. CXLVI, no. 2, July 11, 2005, p. 15.) Tādējādi prognozētais Ķīnas autoparka pieaugums tuvāko 15 gadu laikā pieprasīs vismaz pieckārtīgu importa kāpinājumu, un nav nepieciešama pārāk attīstīta fantāzija, lai iztēlotos kādam būtu jābūt visas pasaules autoparkam, lai sasniegtu gadsimtu mijas ASV līmeni. Cilvēces rīcībā esošie naftas resursi neparedz iespēju, ka visas pasaules iedzīvotāji, radikāli nemainoties pieejamo resursu izmantošanas intensitātei vai tos nepapildinot ar jauniem resursiem, varētu sasniegt pašreizējo vidējo Rietumu sabiedrību pārstāvju dzīves līmeni. Tas ir uzskatāms piemērs tam, ka, pieaugot trešās pasaules valstu iedzīvotāju dzīves līmenim, proporcionāli pastiprinās spiediens uz ierobežoto resursu bāzi, bet tas savukārt samazina drošību starptautiskajā sistēmā. Izsakoties Viljama Sidnija Portera (*William S. Porter*), kurš plašāk pazīstams kā O.Henrijs (*O.Henry*), vārdiem: “Bolivārs nevar panest divus.” (Skatīt: O.Henri. *Dzīves virpulī*. Rīga: Liesma, 1970. 175.lpp.) Vairākums no mums zina, kur noved *Ceļi, kurus izvēlamies*.

trūkumcietējiem¹⁶³. Turklāt, ir maz ticams, ka bagātās valstis vēlētos nopietni sevi apdraudēt, uzlabojot nabadzīgo valstu ekonomisko stāvokli, jo, piemēram, islāma fundamentālistu teroristiskās grupas, kuru darbības mērķis ir Rietumu kundzības izbeigšana, pamatā tiek rekrutētas nevis no galējā nabadzībā dzīvojošajiem slāņiem, bet no attiecīgo sabiedrību vidusšķiras, kuras pārstāvji parasti ir ieguvuši rietumniecisku izglītību.¹⁶⁴

Ja arī varētu pieņemt, ka ES patiešām ir jauna tipa aktieris, kas pārstāvētās grupas intereses pakārtotu visas cilvēces kā sugas interesēm¹⁶⁵, tad jākonstatē, ka (a) tās rīcībā nav tādu varas resursu, lai īstenotu šādas ideālistiskas pretenzijas, (b) cilvēce nav gatava pieņemt šādu *altruismu*.

---

¹⁶³ Saskaņā ar jau pieminētajiem Pasaules vērtību pētījuma rezultātiem, tā sauktās postmodernās vērtības ir spējīgas pastāvēt tikai labklājības sabiedrībās, kurās ienākumu līmenis ir vismaz 10.000 ASV dolāri gadā uz vienu cilvēku. Līdz ar to “nabadzīgie”, kuriem postmodernās vērtības ir “svešas”, savukārt nebūs gatavi akceptēt “bagāto” dominēšanu, kas paredz Rietumu dzīves stila pārņemšanu, pat tādā gadījumā, ja “bagātie” būtu gatavi tiem izmaksāt nosacītas “dividendes”. (Inglehart, R. Globalization and Postmodern Values. *Washington Quarterly*. Vol. 23, no. 1, Winter 2000, pp. 215–228.) Vēl jo vairāk, nav pamata uzskatīt, ka ES budžets varētu finansēt postmoderno vērtību pārņemšanu planetārā līmenī.

¹⁶⁴ Zakaria, F. Why Muslims Hate the West and what We Can Do About It. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 39–47. Kā vēl 60. gadu beigās savā grāmatā *Politiskā kārtība tranzītsabiedrībās* apgalvoja Semjuels Hantingtons, galēja nabadzība nebūt nav revolūciju iemesls. Tā piemēram, Indijā, kuras nacionālais kopprodukts uz vienu iedzīvotāju 50. gados bija desmitreiz mazāks nekā Argentīnā un Venecuēlā, bija daudz augstāka politiskā stabilitāte. Saskaņā ar Hantingtona viedokli, tam par iemeslu kalpoja augstais analfabētisma līmenis, jo “lauku analfabēti valdībai izvirza daudz mazākas prasības nekā tikko kā lasītprasmi apguvušais pilsētas proletariāts.” (Citēts pēc: Kaplan, R.D. Looking the World in the Eye. *Atlantic Monthly*. Vol. 288, no. 5, December, 2001, pp. 68–82.)

¹⁶⁵ Paplašinot šī darba ietvarus, iespējams norādīt, ka evolucionārās bioloģijas dati liecina par tādas situācijas neiespējamību, kad indivīdi vai indivīdu grupas pakārtotu savas intereses visas sugas interesēm. Kā savā darbā norāda Ričards Renghems (*Richard Wrangham*) un Deils Petersons (*Dale Peterson*), ikvienas dzīvnieku sugas “novērojamās uzvedības loģika meklējama uz sekmīgu reprodukciju vērstas dabīgās izlases dinamikā. [...] Evolūcijas gaitā izlase rosina dzīvniekus par katru cenu veicināt konkrētā īpatņa ģenētiskās intereses, pat ja šīs intereses šķiet nevēlamas vai ir pretrunā ar visas sugas pastāvēšanu.” (Wrangham, R., Peterson, D. *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence*. Boston; New York: A Mariner Book/Houghton Mifflin Company, 1996, pp 138, 159.) Jau gandrīz pusotru gadsimtu iepriekš pats Čārlzs Darvins (*Charles Darwin*) savā pamatdarbā bija uzsvēris: “Ja varētu tikt pierādīts, ka jebkuras sugas jebkura struktūra ir izveidojusies citas sugas ekskluzīvam labumam, tas iznīcinātu manu teoriju, jo tāda nevarētu rasties dabīgās izlases ceļā.” (Darwin, Ch. *The Origin of Species by Means of Natural Selection or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. New York: Bantam Books, 1999, p. 167.) Minētais dod pamatu jautāt, kāpēc lai uz *homo sapiens* pat gadījumā, ja tas ir *homo europeicus*, neattiektos dabas likumi.

1.2. Pilsoniskā ES

Pieņēmums, ka ES kā racionāls un unitārs aktieris starptautiskajā sistēmā varētu pārstāvēt tās pilsoņu kopuma intereses, šķietami ir daudz loģiskāks nekā iepriekš apskatītais jau sākotnēji tīri teorētiskais uzstādījums par cilvēces interešu pārstāvēšanu. Tomēr arī šis variants var tikt pamatoti apšaubīts. Lai ES varētu pildīt tās pilsoņu interešu pārstāvniecības funkcijas, jābūt izpildītiem vismaz diviem nepieciešamiem priekšnosacījumiem: (a) ES pilsoņu kopumam jāpastāv kā kaut kādai reālai tās interesēs vienotai cilvēku grupai, kas šo vienotību spēj apzināties un vēlas ilglaicīgi uzturēt; (b) jābūt mehānismam, kas ļauj formulēt šādas grupas kopīgās intereses un tās projicēt saskarē ar ārpasauli jeb citiem (svešajiem) starptautiskajā sistēmā.

Tomēr abu šo priekšnosacījumu pastāvēšana realitātē ir apšaubāma. Kā norāda Džads, “tāpēc, ka tā [ES] nav valsts (*state*), tāpēc, ka tās pilsoņu primārā lojalitāte joprojām ir pret valsti (*country*), kurā viņi atrodas, kuras likumus viņi ievēro, kuras valodā viņi runā un kuras nodokļus viņi maksā, ES nav mehānisma tās drošības interešu noteikšanai un īstenošanai [...] Eiropas Kopiena un tās turpinājums ES daudzas desmitgades ir bijusi ārkārtīgi efektīva savu interešu īstenošanā un aizstāvēšanā starptautiskajos forumos, un vēršoties pret ārvalstu konkurentiem, taču no paša sākuma šīs intereses tika definētas gandrīz vienmēr ekonomiskos vai precīzāk protekcionisma terminos.”¹⁶⁶

Neatkarīgi no tā, kā tiek skaidrots Francijas un Nīderlandes pilsoņu negatīvai balsojums 2005.gada maijā un jūnijā rīkotajos referendumos, noraidot ES Konstitucionālo līgumu¹⁶⁷, tas vienlaikus bija arī Eiropas pilsoņu kopuma pastāvēšanas noliegums. Balsojums atspoguļoja gan pretrunas starp tā sauktajām *vecajām* ES dalībvalstīm un Austrumeiropas valstīm, kas tikko kā bija pievienojušās eiropiešu

¹⁶⁶ Judt, T. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. London: William Heineman, 2005, p. 734.

¹⁶⁷ Piemēram, negatīvais balsojums Francijā un Nīderlandē tiek skaidrots nevis ar nepatiku pret pašu konstitūciju kā tādu, bet galvenokārt ar plašo neapmierinātību, kuru izsaukušas iekšpolitiskās, ekonomiskās un sociālās problēmas, pieaugošā vilšanās tradicionālajās valdošajās partijās un bailes, kuras rada tādi pretrunīgi fenomeni kā globalizācija un imigrācija, ko ES dalībvalstu pilsoņi, daudzprāt, nepamatoti saistot ar ES. Tajā pašā laikā tiek uzsvērts, ka ES krīzi, par kuru sāka runāt pēc negatīvajiem balsojumiem, neradīja francūžu un nīderlandiešu referendumu; tas tikai to padarīja skaidri saskatāmu. Šie referendumu praktiski bija pirmā vēlētajiem dotā iespēja sniegt ES politikai tiešu juridisku un politisku

saimei, gan starp tā saukto anglosakšu un Eiropas sociālo modeli. Kā norāda Eiropas Reformu centra (*Centre for European Reform*) direktors Čārlzs Grānts (*Charles Grant*), vēlētājiem nebija arī skaidrs nedz ES turpmākās pastāvēšanas mērķis, nedz tās reālās robežas.¹⁶⁸ Līdz ar to nebija definēts nedz tas, kurš būtu iekļaujams iespējamajā kopumā *Eiropieši*, nedz šo kopumu veidojošo indivīdu pazīmes, kas ļautu nošķirt savējos no svešajiem.¹⁶⁹ Kā, pamatojoties uz kolektīvās darbības teoriju, norāda etnopētnieks Džeks Snaiders (*Jack Snyder*), “veiksmīgām grupām, kas ražo tādas sabiedriskās preces, kā drošība un ekonomiskā infrastruktūra, nepieciešams noteikt [apzināties/definēt] skaidras robežas, lai izslēgtu “nemaksātājus” (*non-contributors*) un atklātu svešiniekus, kuri varētu nepelnīti izmantot saskarsmi ar grupas locekļiem. Robežas nepieciešamas arī, lai novērstu pārapdzīvotību, kas mazinātu kluba locekļa statusa vērtību.”¹⁷⁰

No vienas puses, ES iekšienē, lai gan mazākā mērā, bet joprojām valda iepriekš aprakstītā nevienlīdzība, kāda vērojama globālā mērogā.¹⁷¹ Tas papildus rada dalībvalstu interešu diversifikāciju, kas apgrūtina kopīgas ES pilsoņu identitātes veidošanos. No otras puses, situāciju vēl vairāk sarežģīt *nebeidzamā* paplašināšanās. Tādējādi pastāvošās ES pilsoņiem, kuri vēl nav spējuši izveidot kopīgu identitāti un ar grūtībām samierinājušies ar tikko klubā uzņemtajiem *non-contributor*'iem (piemēram, poļu santehniķiem), nepārtraukti jārēķinās ar jauniem *nemaksātājiem*, kas klauvē pie *atvērtajām* durvīm, piemēram, bulgāru aptekšnes izskatā. Turklāt, katras nākamās

---

novērtējumu. (Cohen-Tanugi, L. The End of Europe? *Foreign Affairs*. Vol. 84, no. 6, November/December 2005, pp. 55–67.)

¹⁶⁸ Grant, C. Brussels Burnout. *Time*. Vol. 165, no. 24, June 13, 2005, pp. 17–21.

¹⁶⁹ Saskaņā ar sociālās psiholoģijas atziņām dalījums savējos un svešajos jeb iekšējā grupā (*in-group*) un ārējā grupā (*out-group*) ir universāla parādība. (Wrangham, R.; Peterson, D. *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence*. Boston; New York: A Mariner Book/Houghton Mifflin Company, 1996, p. 196.) Kā norāda starptautisko attiecību reālisma skolas pārstāvis Bredlijs Taijers (*Bradley A. Thayer*) jebkuras lielākas grupas, kas aptver indivīdus, kurus nesaista tuva radniecība, darbību un pastāvēšanu nosaka trīs universāli principi: (1) dalījums iekšējā un ārējā grupā; (2) ksenofobija, tas ir, neuzticēšanās pie savas grupas nepiederīgajiem indivīdiem; (3) etnocentrisms – orientēšanās uz savai grupai piederīgajiem indivīdiem. Šie principi nodrošina šādas grupas stabilitāti, jo veido psiholoģiskos mehānismus, lai grupas locekļi spētu savstarpēji sadarboties un apzināties kopīgas intereses. (Thayer, B. A. *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2004, p. 243.)

¹⁷⁰ Reisman, M. Designing and Managing the Future of State. *European Journal of International Law*. Vol. 8, no. 3, 1997, pp. 409–420.

¹⁷¹ Piemēram, Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju ir 10 reižu mazāks nekā Luksemburgai – attiecīgi 7.193 un 75.130 ASV dolāri 2005.gadā. Tas, ka vidējā luksemburģieša intereses varētu būt reāli salīdzināmas ar vidējā latvieša interesēm ir tik pat maz ticami kā tas, ka vidējam latvietim interešu līmenī būtu kaut kas kopīgs, piemēram, ar vidējo indieti (Indijas IKP uz vienu iedzīvotāju 2005.gadā bija 714 ASV dolāri). (Skatīt: Starptautiskā Valūtas fonda interneta mājaslapu – www.imf.org)

iespējamās paplašināšanās vilnis sola ES pilsoņu kopumu papildināt ne tikai ar nabagākiem, bet arī ar kulturāli arvien atšķirīgākiem līdzpilsoņiem.

Turklāt, Eiropas pilsoņu kopuma saliedēšanos nebūt neveicina valdošais politikorektais diskurss, jo tā proponētais multikulturālisms un kosmopolītisms ir tiešā pretrunā ar iepriekš aprakstītajiem lielo grupu konsolidācijas psiholoģiskajiem mehānismiem. Tas savukārt veicina populistisku un eiroskeptisku politisko partiju popularitātes pieaugumu.¹⁷²

Līdztekus Eiropas pilsoņu kopuma veidošanās psiholoģisko mehānismu trūkumam, nepastāv vai pastāv tikai ļoti vāji konsolidācijas politiskie mehānismi. Vienīgā kopīgā ES pārstāvniecības institūcija – Eiropas Parlaments –, kas šķietami varētu būt nacionālās valsts likumdošanas iestādes analogs, labākajā gadījumā ir tikai konsultatīva iestāde. Taču Eiropas Parlamenta pastāvēšana šādā politiski maznozīmīgā statusā ne tikai neveicina ES pilsoņu kopuma konstituēšanos, bet gluži pretēji šo procesu ietekmē destruktīvi.

Tā kā ES nav veidota kā federāla struktūra, Eiropas Parlaments kā tieši vēlēta vienpalātas pārstāvju sapulce nespēj atbilstoši atainot attiecīgā brīža politisko spēku samēru ES dalībvalstīs. Ja Eiropas Parlamentā, piemēram, dominē labējās partijas, tas nebūt nenozīmē, ka tādas dominē visu dalībvalstu nacionālajos parlamentos. Tā kā reālā politiskā vara joprojām ir nacionālo parlamentu rokās, dažādas ES dalībvalstis vienlaikus var realizēt gan labēju, gan kreisu politiku, taču nepastāvot šo politiku pretrunu mīkstināšanas un saskaņošanas mehānismam federālā līmenī, šādos apstākļos

---

¹⁷² Tomēr pēdējā laikā arvien plašāk ir novērojama parādība, ka tradicionālās partijas gan labējā, gan kreisajā flangā sāk atteikties no līdz šim valdošā diskursa. Tā, piemēram, vēl pirms kļūšanas par Vācijas federālo kancleri Vācijas konservatīvo līdere Angela Merkela (*Angela Merkel*) Vācijas Kristīgo demokrātu savienības (*CDU*) kongresā paziņojot, ka imigrantiem jāpielāgojas Vācijas iedzīvotāju vairākumam ierastajai, kristietības ietekmētajai kultūrai, atzina, ka mēģinājumi radīt multikulturālu sabiedrību ir nolemti neveiksmei. “Mēs vienmēr to zinājām: multikulturālā sabiedrība nevar gūt panākumus. Tā bija nolemta neveiksmei jau kopš paša sākuma,” teica Merkela. (Merkela aicina atteikties no multikulturālas sabiedrības. *Diena*. 2004. 12. dec.) Arī Francijas konservatīvie sākuši pieprasīt no imigrantiem francūžu sekulārās kultūras, valodas un sabiedrības sadzīves normu bezierunu pieņemšanu. Savukārt kreisajā spārnā par šādas tendences aizmetņiem liecina Lielbritānijas premjerministra Tonija Blēra (*Tonny Blair*) leiboristu kabineta mēģinājumi vērsties pret radikālajiem musulmaņu sludinātājiem, kas ļaunprātīgi izmanto britu sabiedrības atvērtību un toleranci.

dalībvalstu savstarpējās attiecības ne tikai kļūst pretrunīgas, bet šīs pretrunas var tikt pat mākslīgi uzkurinātas.¹⁷³

Turklāt, federālās struktūras neesamība nosaka to mehānismu trūkumu, kas demokrātijas apstākļos nodrošina mazākuma pakļaušanos vairākumam. Ja viena politiskā spārna dominēts Eiropas Parlaments pieņem juridiski nesaistošas, taču politisko diskursu ietekmējošas deklarācijas, kas ir pretrunā ar kādas dalībvalsts, kurā dominē pretējā spārna politiķi, nostādnēm, tad tas izsauc konkrētās dalībvalsts pilsoņu vairākuma atsvešināšanos no ES institūcijām, liekot tās uztvert ne tikai kā svešas, bet pat kā tieši naidīgas un apkarojamas. Šāda situācija var pamudināt viņus kā naidīgus uztvert arī citas dalībvalstis un to pilsoņus, tādējādi padziļinot objektīvi pastāvošas pretrunas.¹⁷⁴ Tādējādi atšķirībā no demokrātiskas nacionālās valsts, kurā vairāk vai mazāk stabila politiskā procesa virzību nodrošina tā sauktais politiskais svērtenis, pie varas stūres periodiski nomainoties labējiem un kreisajiem politiķiem, visas ES mērogā pastāv situācija, kuru varētu nosaukt par *nesinhronizētu politisko svērteni*.

Jāņem vērā, ka politiskā svērteņa nesinhronizācijas efektu pastiprina ekonomisko ciklu nesinhronizācija, tas ir, dažādu dalībvalstu vienlaicīga atrašanās dažādās ekonomiskā cikla fāzēs. Situācijās, kad starp valstīm pastāv politiski determinētas ekonomisko kursu pretrunas, kuras papildus pastiprina ekonomisko ciklu nesinhronizācija, visvienkāršākā un prognozējamākā atbilde ir protekcionisms. Eiropas Konstitūcijas noraidīšana, īpaši, Francijas 2005.gada 29.maija referendumā lielā mērā bija šāda *vecās Eiropas* protekcionistiska reakcija uz jauno Austrumeiropas dalībvalstu zemākajām darbaspēka izmaksām, relatīvi jaunāko iedzīvotāju sastāvu un zemākām nodokļu likmēm, kas tās padarījušas par nopietniem konkurentiem cīņā par investīciju piesaisti.¹⁷⁵

---

¹⁷³ Vissspilgtākais piemērs šādai attiecību graušanai bija bēdīgi slavenā Austrijas izolēšana pēc Jērga Haidera (*Jörg Haider*) Austrijas Brīvības partijas (*Freiheitliche Partei Österreichs*) iesaistīšanās valdībā.

¹⁷⁴ Jau tagad par katastrofālo atsvešinātību, kāda valda starp ES un tās pilsoņiem, liecina zemā aktivitāte Eiropas Parlamenta vēlēšanās. Piemēram, 2004.gada jūnijā notikušajās Eiropas Parlamenta vēlēšanās Lielbritānijā piedalījās par 20% punktiem mazāk, Spānijā par 23% punktiem, Portugālē – 24% punktiem, Somijā – 39% punktiem, Austrijā – 42% punktiem; Zviedrijā – 43% punktiem mazāk vēlētajū nekā pēdējās nacionālajās vēlēšanās. (Judt, T. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. London: William Heineman, 2005, p. 730.)

¹⁷⁵ Gilbert, M. Europe Looks for a New Narrative. *World Policy Journal*, Vol. 22, no. 3, Fall 2005, pp. 53–60.

Arī pati ES pilsonība kā politisks instruments pastāv tikai kā dalībvalstu pilsonības atvasinājums. No vienas puses, tas tikai papildus rosina pilsoņu primārās identitātes saistīšanu ar savu konkrēto dalībvalsti. No otras puses, pastāvot dažādajiem dalībvalstu naturalizācijas un imigrācijas noteikumiem, ir apgrūtināta vienas dalībvalsts pamatiedzīvotāju identificēšanās ar citas valsts jaunpilsoņiem. Piemēram, ja iespējams iztēloties, ka Vācijā naturalizētu etiopieti vismaz daļa etnisko vāciešu būtu gatavi uzskatīt par *politisko* vācieti, tad, visticamāk, neviens latvietis viņu neuztvers nedz kā vācieti, nedz eiropieti un *vice versa*.¹⁷⁶

No augstāk izklāstītā varam secināt, ka neviens no abiem sākotnēji minētajiem nepieciešamajiem nosacījumiem, tas ir, interesēs vienota cilvēku grupa, kas šo vienotību spēj apzināties un vēlas ilglaicīgi uzturēt, un mehānisms, kas ļauj formulēt šādas grupas kopīgās intereses un tās projicēt saskarē ar ārpusauli jeb citiem (svešajiem) starptautiskajā sistēmā, realitātē nepastāv vai arī pastāv tikai iedīgļa formā. Turklāt, nepastāv arī definētas un vairāk vai mazāk politiski un sabiedriski pieņemtas šo priekšnosacījumu izveidošanas un attīstīšanas koncepcijas. Tādējādi arī pieņēmums, ka ES starptautiskajā sistēmā varētu pārstāvēt tās pilsoņu kopuma intereses, ir noraidāms.

---

¹⁷⁶ Tas nebūt nenozīmē, ka situācija uzlabotos automātiski izveidojot kopēju ES Naturalizācijas dienestu, nododot šo funkciju anonīmu Briseles ierēdņu rokās. Gluži pretēji, tas tikai vairotu gan atsvešinātību starp dalībvalstīm un ES, gan atsvešinātību pašu pilsoņu starpā.

1.3. Transnacionālā ES

Ja, kā izriet no augstāk minētā, starptautiskajā sistēmā ES nevar atzīt nedz par visas cilvēces, nedz par tās pilsoņu kopuma pārstāvi, tad loģiski būtu pieņemt, ka ES pārstāv tās dalībvalstis un caur tām pastarpināti arī attiecīgo dalībvalstu pilsoņu intereses. No tā izrietētu, ka ES kā starptautiskās sistēmas aktieris vairāk līdzinās tradicionālajai starptautiskajai organizācijai jeb *reģionālam ANO*. Taču atšķirībā no ANO, kur no 191 dalībvalsts tikai 15 dalībvalstis veido Drošības Padomi, kas vienīgā pilnvarota pieņemt saistošus lēmumus drošības jautājumos, un no kurām tikai piecas ir ar veto tiesībām apveltītas pastāvīgās locekles, ES visām 25 dalībvalstīm ir veto tiesības. Piemēram, Roberts Kaplans, runājot par ANO Drošības Padomes sastāva paplašināšanu, kas paredz to papildināt ar tādām jaunām pastāvīgajām locekļiem kā Indija un Brazīlija, kurām piešķirtas veto tiesības, norāda, tas vēl vairāk apgrūtinātu kompromisa panākšanu un iespējamā pastāvīgo locekļu vienprātība balstītos uz tik zemu denominātoru, ka tā kļūtu bezjēdzīga. Viņš atzīst, ka “ANO ir forums tai pašai spēka politikai tikai slēptā veidā, kurā Aukstā kara dalījumu galu galā aizstājuši citi”, un uzsver, ka tai “jāpaliek par koalīciju veidošanas instrumentu lielvalstu cīņās, kas no savas puses atspoguļo patiesos pamatkonfliktus cilvēku starpā.”¹⁷⁷

Kā jau iepriekš izklāstīts, arī ES dalībvalstu intereses ir pretrunīgas. Tādējādi, un ņemot vērā, ka ārpolitikas jautājumos katrai dalībvalstij ir veto tiesības, ES starptautiskajā sistēmā labākajā gadījumā var pārstāvēt tās intereses, kas veido dalībvalstu interešu zemāko kopējo denominātoru. Taču, ja šīs veto tiesības likvidētu, piemēram, pārejot uz tā saukto kvalificētā vairākuma balsojumu, tad nevarētu runāt, ka ES pārstāv visu dalībvalstu intereses, jo vismaz atsevišķās situācijās dažu dalībvalstu intereses tiktu izslēgtas, bet starptautiskajā politikā kāda aktiera nacionālo interešu, kas jāsaprot kā valsts drošība un izdzīvošana, ignorēšana ir *casus belli*.

Problemātiski ir arī nošķirt dalībvalstu intereses no dalībvalstu pilsoņu interesēm. Ja ES dalībvalstis pēc definīcijas ir demokrātiskas, tad to interesēm vajadzētu atspoguļot pilsoņu vairākuma, nevis šauras politiskās elites intereses. Ja kādā gadījumā kādas

---

¹⁷⁷ Kaplan, R.D. *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War*. New York: Vintage Books, 2000, pp. 177, 180.

dalībvalsts pilsoņu vairākuma intereses tiek izslēgtas, tad apšaubāmi ir runāt par kopīgu ES sabiedrību, jo parādās pāriji, kas tiek diskriminēti pēc nacionālās piederības pazīmes. Šāda situācija būtu tikai vēl viens šķērslis, papildus jau iepriekš aprakstītajiem, lai rastos vienots ES pilsoņu kopums.

Savukārt, ja ES līdzīgi pašreizējam ANO kalpotu kā dalībvalstu nacionālo interešu forums, tad tās kā organizācijas un vēl jo vairāk kā racionāla un unitāra starptautiskās sistēmas aktiera attīstības vektors kļūst neskaidrs, jo, no vienas puses, ja dalībvalstu intereses sakrīt, var notikt tālāka integrācija, bet, no otras puses, ja intereses nonāk pretrunā, tad tai jāizjūk vai jāturpina eksistēt latentā formā. Kā zināms, vara ir dinamiska, tai piemīt īpašība pieaugt vai mazināties, turklāt gan absolūti, gan relatīvi, gan salīdzinot atsevišķas dalībvalstis, gan attiecībā pret trešajām valstīm. Līdz ar to nacionālo interešu projekcijas var būt īslaicīgas, kas neaptver ilgstošu laika posmu. Tādējādi ES kā interešu foruma pastāvēšana ir pretrunā ar tās dibināšanas *ultima ratio*, tas ir, nacionālisma ierobežošanu¹⁷⁸, jo pastāvot atsevišķu valstu nacionālajām interesēm, neizbēgami ir jāpienāk brīdim, kad pretrunas kļūst nepārvaramas un kontinentam jāatgriežas situācijā, kāda valdīja pirms abiem pasaules kariem, tas ir, jāatgriežas vēsturiskajos anarhijas apstākļos.

Anarhijas situācijā dažādu valstu kopīgo nacionālo interešu tipiska izpausme ir alianse. Taču tas, ka ES varētu pastāvēt kā šāds kopīgu interešu paušanas veids, ir apšaubāms gan no formālā, gan faktiskā viedokļa. Lai gan 1992.gada Māstrihtas līgums vienlaikus ar ES izveidošanu paredz arī Kopējās ārējās un drošības politikas (KĀDP) radīšanu un 2001.gadā parakstītais Nicas līgums skaidri nosaka nepieciešamību perspektīvā izveidot arī kopēju ES aizsardzību (17. panta 1.daļa¹⁷⁹), tomēr līdz šim nedz ES kopumā, nedz tās dalībvalstis savstarpēji viena otrai nesniedz drošības garantijas.

Runājot par KĀDP nedrīkst aizmirst, ka tā, lai arī „aptver visus jautājumus, kas attiecas uz Savienības drošību, tostarp pakāpenisku kopējas aizsardzības politikas izstrādi, kas varētu pakāpeniski pāraugt kopīgā aizsardzībā”, tomēr „neskar atsevišķu

---

¹⁷⁸ Tradicionāli valda viedoklis, ka Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas galvenais mērķis bija “pasargāt no atsevišķas militāri rūpnieciskās bāzes atdzimšanas katrā dalībvalstī”. (Davies, N. *Europe. A History*. London: PIMILICO, 1997, p. 1084.)

¹⁷⁹ Skatīt: Nicas līgums. *Konsolidēts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums un Nicas līgums*. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2001. 227. lpp.

dalībvalstu drošības politikas un aizsardzības politikas īpašās iezīmes un ievēro to dalībvalstu pienākumus, kuras uzskata, ka to kopīgā aizsardzība ir īstenojama Ziemeļatlantijas Līguma Organizācijā (NATO) saskaņā ar Ziemeļatlantijas līgumu.”¹⁸⁰ Turklāt, līguma visai uzmanīgie formulējumi, liek domāt par šīs politikas rekomendējošo („..ja tās [dalībvalstis] uzskatīs to par vajadzīgu..”, „..saskaņā ar to [dalībvalstu] konstitucionālajām prasībām..”¹⁸¹), nevis saistošo raksturu.

Līdz ar to, vērtējot no drošības politikas viedokļa, ES drīzāk atgādina kolektīvās drošības sistēmu. Kā norāda Kisindžers, atšķirībā no aliansēm, kas “rodas tad, kad valstu grupa nolemj aizstāvēt kādu teritoriju vai visbūtiskākos principus” un kad “tiek novilkta robeža, kuras pārkāpums ir *casus belli* [..], kolektīvās drošības sistēma nenosaka ne teritoriju, ko jāizsargā, ne līdzekļus, ar kuru palīdzību to darīt; tā vispirms ir tīri juridisks jēdziens [..]. Tādā sistēmā kā ANO agresoru nevar noteikt iepriekš. [..] ANO ne reizi nav veicinājusi miera nodrošināšanu gadījumos, kad vienu no pusēm atbalstīja kāds no Drošības padomes pastāvīgajiem locekļiem. Kad visi dalībnieki ir vienprātīgi, nepieciešamība pēc kolektīvās drošības ir minimāla; kad viņu viedokļi ir atšķirīgi, to realizēt ir neiespējami.”¹⁸²

Tāpēc arī saprotams, ka, beidzoties Aukstajam karam, ES esošās un tolaik vēl potenciālās dalībvalstis, kas izjuta drošības deficītu, izvēlējās nevis radīt jaunu aliansi Eiropas ietvaros, bet pievienoties jau pastāvošajai transatlantiskajai aliansei. Joprojām vairums ES dalībvalstu savas nacionālās intereses realizē nevis caur ES, bet gan ar NATO palīdzību. Taču no ilglaicīgas perspektīvas viedokļa apšaubāma šķiet arī iespējamā ES pārveidošana par aliansi nākotnē.

Kā jau iepriekš minēts, alianses miera laika apstākļos ir nestabili veidojumi, kas atkarīgi no dalībvalstu mainīgajām interesēm starptautiskajā sistēmā, ko savukārt ietekmē relatīvās un absolūtās varas dinamika. Alianses ilgstamība laikā ir atkarīga no kopējo interešu ilgstamības. Kā norāda Morgentavs: “Ne visas interešu kopienas, kas

---

¹⁸⁰ Nicas līguma 1.panta 2.punkta 1.daļa. Skatīt: *Konsolidēts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums un Nicas līgums*. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2001. 228. lpp. Būtībā tas nozīmē, ka, no vienas puses, KĀDP nav iecerēta kā alternatīva NATO, taču, no otras puses, tā strikti šādu iespēju arī neizslēdz.

¹⁸¹ Nicas līguma 1.panta 2.punkta 1.daļa. Skatīt: *Konsolidēts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums un Nicas līgums*. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2001. 228. lpp.

aicina uz kopīgu politiku un darbību, aicina arī uz juridisku kodifikāciju izvērstas alianses formā. Taču, no otras puses, alianse tās dibināšanai nepieciešami pieprasa interešu kopienу. [...] Tīri ideoloģiska alianse, kas nav saistīta ar materiālām interesēm, nevar būt nekas cits kā nedzīvi dzimušais; tā nespēj noteikt politiku vai vadīt rīcību un maldina, izrādot politiskās solidaritātes šķietamību, kur tāda nepastāv.”¹⁸³

Šādu interešu ilgstamību, kā jau aprakstīts darba teorētiskajā daļā, parasti nosaka totāla konflikta esamība, ko savukārt izraisa reģionāla vai globāla potenciālā hegmona klātbūtne. Totāla konflikta neesamības gadījumā jeb miera laika apstākļos alianses parasti raksturo kopīgo interešu ierobežotība. Morgentavs norāda, ka “pastāv korelācija starp alianses pastāvīgumu un to interešu ierobežotību, kam tā kalpo, jo tikai šādas specifiskas, ierobežotas intereses varētu būt pietiekoši ilglaicīgas, lai nodrošinātu pamatu ilgstošai aliansei.”¹⁸⁴ Ievērojot ES plašo integrāciju, šāda interešu ierobežotība vairs nepastāv. Vienlaikus, beidzoties Aukstajam karam, ir izzuduši Eiropas Kopienas rašanās situāciju raksturojošie apstākļi.

Pēc II Pasaules kara, uzsākot Eiropas ekonomisko integrāciju, paralēli noritēja centieni veidot eiropiešu militāro aliansi, kas spētu nodrošināt aizsardzību pret kontinenta potenciālo hegmonu – PSRS. Taču 1952.gada 27.maijā parakstīto Eiropas Aizsardzības kopienas līgumu, kas paredzēja Eiropas aizsardzības spēku izveidošanu, 1954.gada 30.augustā noraidīja Francijas parlaments, baidoties no Vācijas remilitarizācijas. Lai gan neveiksmīgās Eiropas Aizsardzības kopienas vietā, paplašinot starp Lielbritāniju, Franciju un Beniluksa valstīm 1948.gadā noslēgto Briseles līgumu¹⁸⁵ un piesaistot arī Vāciju un Itāliju, tika izveidota Rietumeiropas Savienība, uz to brīdi NATO un tās galvenais militārais spēks ASV bija nostabilizējušās kā dominējošais Eiropas drošības garants.¹⁸⁶

---

¹⁸² Киссинджер, Г. *Нужна ли Америке внешняя политика? К дипломатии для XXI века*. Москва: Научно-издательский центр Ладомир, 2002, ст. 30, 31.

¹⁸³ Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, pp. 182, 184.

¹⁸⁴ Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, pp. 185–186.

¹⁸⁵ Jānorāda, ka Briseles līgums tā noslēgšanas brīdī bija vērsts pret Vāciju, nevis PSRS.

¹⁸⁶ Judt, T. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. London: William Heineman, 2005, pp. 125, 244–245.

Aukstajam karam iegūstot totālu raksturu, Rietumeiropas valstīm izzuda nepieciešamība veidot savstarpēji balansējošu/-as aliansi/-es. Savukārt ASV potenciālā (ekonomiskā) un aktuālā (militārā) vara, kas lielā mērā viena pati spēja līdzsvarot potenciālo kontinenta hegemonu PSRS, ļāva Eiropas valstīm, īstenojot iepriekšminēto atbildības pārņemšanas (*buck-passing*) stratēģiju, zināmā mērā ignorēt primārās nacionālās intereses (PSRS draudu apturēšana), koncentrējoties uz sekundārajām interesēm (centieni saglabāt koloniālās impērijas, ekonomikas uzplaukuma nodrošināšana un iekšējās drošības uzturēšana, veidojot labklājības valsti). Tajā pašā laikā pastāvīga PSRS militāro draudu klātbūtne veicināja Rietumeiropas valstu iespējamo savstarpējo pretrunu mīkstināšanu, kas savukārt atviegloja uzsākto ekonomiskās integrācijas procesu.¹⁸⁷

Tādējādi iespējams apgalvot, ka ES starptautiskajā sistēmā kā dalībvalstu pārstāvis uzstājas tikai daļēji, tas ir, par tik, par cik pastāv visu dalībvalstu interešu kopību, kuru, no vienas puses, ierobežo dalībvalstu interešu pretrunas, bet, no otras puses – varas dinamikas rosinātā savstarpējās saskaņas dinamika.

---

¹⁸⁷ Kā norāda Tonijs Džads, “..atjaunotne [pēc II Pasaules kara] tika panākta nevis par spīti Aukstajam karam, bet tā dēļ. Līdzīgi Osmaņu draudiem pagātnē, Padomju impērijas ēna Eiropai lika sarauties, taču izdzīvojušajam rumpim uzspieda vienotības priekšrocības.” (Judt, T. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. London: William Heineman, 2005, p. 749.)

1.4. Birokrātiskā ES

Gadījumā, ja ES starptautiskajā sistēmā nerealizē nedz cilvēces, nedz tās pilsoņu kopuma intereses un tās dalībvalstu intereses realizē tikai ierobežotā apjomā, tad iespējams izdarīt pieņēmumu, ka tiek īstenotas kāda no iepriekšminētajiem atšķirīga kopuma jeb aktiera intereses, tas ir, var pieņemt, ka ES pastāv kā kāda no tās dalībvalstīm un pilsoņiem nodalīta vienība (*entity*). Parasti kā šāda nošķirta vienība tiek uztverta tā sauktā Briseles birokrātija.

Protams, katra organizācija neatkarīgi no tās izveidošanas sākotnējā mērķa ar laiku sāk paust savas specifiskās intereses, kuru saturs ir organizācijas pašatrazošanās un paplašināšanās. Tā, piemēram, Braiens Smits (*Brian C. Smith*), apskatot lielas administratīvās organizācijas kā atsevišķas no dažādām interešu grupām sastāvošas politiskās sistēmas, norāda, ka dažādas interešu grupas veido koalīcijas ar dažādām administrācijas daļām, lai tādējādi ietekmētu politisko dienas kārtību un pieņemtos lēmumus. Savukārt birokrātiskās aģentūras savu specifisko interešu realizēšanai meklē atbalstu savos klientos. Tādējādi birokrātija spēj mobilizēt un regulēt spiediena grupas, lai ietekmētu publiskās politikas veidošanu. Turklāt, birokrātiskā aparāta pieaugums, kuru pieprasa modernā valsts, paaugstina tās “ekspertīzes” kapacitāti pretstatā politiskajiem līderiem. Tas bieži ļauj iedibināt “ekspertīzes” monopolu. Tā kā politiķu pieņemtie likumi nevar atbilst visiem iespējamiem gadījumiem, tad individuālu birokrātu paustās vērtības ietekmē politikas īstenošanu. Katra aģentūra cenšas maksimizēt tās pārvaldījumā un tās pārdalei nodoto līdzekļu apjomu. Tajā pašā laikā Smits uzsver, ka birokrāti ir valsts algotas personas kādu skaidri definētu un parasti šauru uzdevumu veikšanai.¹⁸⁸

Tādējādi, no vienas puses, birokrātija varētu tikt uzskatīta par atsevišķu specifiskām interesēm apveltītu aktieri, taču, no otras puses, tās pastāvēšanas priekšnosacījums ir atkarība no valsts. Tas savukārt nozīmē, ka birokrātijas intereses nedrīkst nonākt pretrunā ar to finansējošās valsts interesēm.

---

¹⁸⁸ Smith, B. C. *Bureaucracy and Political Power*. Sussex: Wheatsheaf Books; New York: St. Martin's Press, 1988, pp. 1–4.

ES gadījumā šāda politiskā virsbūve nepastāv, kas rada šķietamu iespaidu par birokrātijas autonomiju. Tomēr pierakstīt ES *suverenitāti* ir pārāgi, jo ES birokrātija darbojas tikai uz pilnvarojuma pamata, ko tai devuši dalībvalstu politiskās elites līderi, kuri savukārt ir atkarīgi no saviem vēlētājiem. Taču jebkurš pilnvarojums ir atsaukams. Gadījumā, ja ES darbība sāktu radīt redzamus zaudējumus kādas dalībvalsts pilsoņu ievērojamai daļai, tad šāda atsaukuma draudi kļūtu reāli. Gadījumā, ja zaudējumus ciestu liela un bagāta dalībvalsts, tad šāda pilnvarojuma atsaukums vai ierobežošana vienlaikus draud ar finansējuma avota izsīkšanu.¹⁸⁹ Piemēram, tādas starptautiskas organizācijas kā ANO gadījumā tās lielākais finansētājs ASV jau labu laiku izmanto ANO budžeta dotēšanu kā instrumentu organizācijas politikas ietekmēšanai. 2005.gadā, pieprasot veikt ANO birokrātijas reformas, šo metodi ir pārņēmušas arī citas bagātās Rietumvalstis. Savukārt vēlētāji šādos gadījumos, visticamāk, atbalstīs savas valdības, jo tieši tās nodrošinu viņus ar eksistenciāli svarīgajām sabiedriskajām precēm, pirmkārt, ar drošību. Kā norāda Maikls Reismans (*Michael Reisman*), “starptautiskajai birokrātijai nav resursu, kā arī stimulējošas nepieciešamības recesijas vai katastrofas gadījumā apmierināt pieprasījumus pēc pamatvērtībām (drošība, produktīva ekonomiskā iekārta, veselības aprūpe un citi “drošības tīkli”), ko indivīdi adresē savām politiskajām kopienām.”¹⁹⁰

Tādējādi gadījumā, ja ES kā paralēls birokrātiskais aparāts, sāk realizēt intereses, kas regulāri nonāk pretrunā ar dalībvalstu vai to pilsoņu interesēm, pastāvot nacionālās politikas realizēšanas mehānismam, dalībvalstis un to pilsoņi var pārskatīt attiecības ar ES – izstāties, ierobežot ES doto pilnvarojumu, pārtraukt ES finansēšanu, kopīgi ar citām dalībvalstīm vienoties par tās likvidēšanu. ES birokrātija savas partikulārās intereses var īstenot par tik, par cik tās nenonāk nopietnā pretrunā ar lielākas daļas dalībvalstu lielākās daļas pilsoņu interesēm.

---

¹⁸⁹ Tā, piemēram, 2002.gadā pirms pēdējā paplašināšanās viņa viena pati Vācija sedza 22,8% no organizācijas budžeta. Arī trīs pārējo lielāko dalībvalstu – Francija, Itālija, Lielbritānija – ieguldījums bija ievērojams. Tās attiecīgi sedza 18,2%, 14,5% un 13,1% no ES izdevumiem. (Skatīt: Eiropas Komisijas mājas lapu – <http://ec.europa.eu>)

¹⁹⁰ Reisman, M. Designing and Managing the Future of State. *European Journal of International Law*. Vol. 8, no. 3, 1997, pp. 409–420.

2. ES kā *sui generis* veidojums

Kā iepriekšējās nodaļās tika parādīts, pastāv zināmas grūtības fiksēt intereses, kuras ES kā starptautiskās sistēmas aktieris varētu pārstāvēt. Taču šāds apstāklis bieži nemulsina ES pētniekus, jo viens no veidiem ES skaidrošanai, to aprakstot kā principiāli jaunu (*sui generis*) starptautisko attiecību aktieri, ir mēģinājums ES kā institūciju nošķirt no interesēm vai pat pretstatīt tām, tās aizstājot ar vērtībām. Tādējādi notiek centieni konstruēt politisku veidojumu, kas vienlaikus kalpotu kā ideālas pasaules modelis un katalizators. Šādā ideālā pasaulē valdītu interešu harmonija un par rīcības maksimu kļūtu labais, nevis nepieciešamais. Taču problēmu rada apstāklis, ka šāda mērķa sasniegšanai vispirms būtu jāatceļ nepieciešamība, kas līdz šim bijusi noteicošais faktors starptautiskajā sistēmā.

Viens no šādu ideālistisku konstrukciju sludinātājiem ir Jens Manners (*Ian Manners*), kurš pretstatā līdzšinējiem vadošajiem starptautiskās sistēmas aktieriem, kas savulaik tika dēvēti par lielvarām, to starptautisko ietekmi tieši atvedinot no militārās varas, piedāvā ES uztvert kā normatīvu varu. “Eiropas normatīvās varas galvenais komponents ir tas, ka pastāvošā ES ir atšķirīga no iepriekš pastāvējušām politiskajām formām un ka šī konkrētā atšķirība rosina to rīkoties normatīvā veidā.” Viņaprāt, ES rīkoties normatīvi rosina trīs apstākļi: (1) vēsturiskais konteksts – pēc II Pasaules kara ES tiek veidota, lai *cedējot* suverenitāti, izskaustu nacionālismu; (2) ES ir hibridizēta politija – tā apvieno supranacionālās un nacionālās pārvaldes normas; (3) ES konstitucionālās normas ietver demokrātijas, likumu varas, cilvēktiesību un sociālā taisnīguma respektēšanas principus, kas savukārt veido tās starptautisko identitāti.¹⁹¹

Savukārt kādreizējais Blēra ārpolitikas padomnieks Kūpers uzskata, ka ES dalībvalstis ir kļuvušas par postmodernām valstīm. Viņaprāt, postmodernu valsti raksturo:

- 1) iekšpolitikas un ārpolitikas nošķiruma izzušana;
- 2) valstu savstarpēja iejaukšanās jomās, kas tradicionāli tikušas uzskatītas par iekšējām lietām, kā arī savstarpēja uzraudzība;

---

¹⁹¹ Manners, I. Normative Power Europe: A Contradiction Interms? *Journal of Common Market Studies*. Vol. 40, no. 2, 2002, pp. 235–258.

- 3) atteikšanās no spēka pielietošanas savstarpējo domstarpību risināšanā un kodificēto starptautisko darbības noteikumu ievērošanas konsekventa paškontrole;
- 4) robežu nozīmes samazināšanās, ko izraisa gan valsts lomas izmaiņas, gan moderno tehnoloģiju attīstība;
- 5) drošība, kas balstīta caurspīdīgumā (*transparency*), savstarpējā atvērtībā un atkarībā, kā arī savstarpējā ievainojamībā.¹⁹²

Šādas un līdzīgas idejas, iespējams, varētu arī nopietni apspriest, ja tās tiktu attiecinātas tikai uz politiku pašas ES iekšienē. Tomēr, ja tās tiek attiecinātas uz globālo starptautisko sistēmu, kurā citi aktieri nespēlē pēc ideālistu piedāvātajiem noteikumiem, tad to īstenošanai pēc definīcijas nepieciešama nospiedoša vara, lai līdzīgi impērijām vēsturē ES varētu veidot *Pax Europæana*, tāpat kā Roma savulaik veidoja *Pax Romana* vai Lielbritānija *Pax Britannica*. Taču šāda rīcība neatbilst normatīvās Eiropas atbalstītāju priekšstatiem par labo un ļauno.¹⁹³

Runājot par ES kā normatīvu varu, dominē viedoklis, ka ES dod priekšroku civiliem, nevis militāriem instrumentiem. Fransuā Dišēns (*Francois Duchêne*) 1972.gadā izvirzīja koncepciju, saskaņā ar kuru Eiropa var izplatīt savu stabilitātes un drošības uzturēšanas modeli ar ekonomiskiem un politiskiem, nevis militāriem līdzekļiem. Viņaprāt, tieši tas veido Eiropas Kopienas kā jauna starptautiska aktiera spēku.¹⁹⁴ Piemēram, 2003.gadā Eiropas Padomes apstiprinātajā Drošības stratēģijā, joprojām militārā spēka lietošana netiek uzskatīta par primāro izvēli. Vienlaikus šis dokuments par mērķi ir izvirzījis izveidot “pasauli, kas piedāvā taisnīgumu un iespējas katram.” Tajā pašā laikā Kagan uzskata, ka kantiāniskā Eiropa ir kantiāniska tikai nepieciešamības, nevis brīvas izvēles rezultātā, jo šādu stratēģiju nosaka ES militārais vājums.¹⁹⁵ Arī normatīvās varas koncepcijas adepti nebūt nav pārliecināti, ka ES

¹⁹² Cooper, R. The Post-Modern State. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 11–20.

¹⁹³ Pat ofensīvā reālisma pārstāvis Mīršeimers atzīst, ka paralēli egoistiskajai izdzīvošanai valstis reizēm patiešām cenšas īstenot citus mērķus, taču tās var atļauties šādu greznību tikai tik ilgi, kamēr šāda uzvedība nenonāk konfliktā ar varas (spēku) līdzsvara diktēto loģiku. Pretējā gadījumā tas parasti noved pie negatīva iznākuma. Tāpēc Mīršeimers iesaka lielvalstīm, ja tā vēlas izdzīvot, vienmēr rīkoties kā labam ofensīvam reālistam. (Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, pp. 12, 46.)

¹⁹⁴ Sjurzen, H. The EU as a “Normative” Power: How Can This Be? *Journal of European Public Policy*. Vol. 13, no. 2, March 2006, pp. 235–251.

¹⁹⁵ Kagan, R. Power and Weakness. *Policy Review*. No 113, June/July, 2002, pp. 3–28.

iegūstot lielāku tradicionālo varu, tā nemainītu savu līdzšinējo stratēģiju. “ES rīcībā esot militārajiem līdzekļiem nebūt nav nepieciešami, ka ES arī turpmāk uzsvērs diplomātiju, ekonomiskos burkānus vai pātagas un daudzpusējus risinājumus, jo pastāvēs militārā [risinājumu iespēja]. Tai būs iespējas īstenot savas intereses, nepievēršot pārāk lielu vērību citu aktieru interesēm, vēlmēm vai argumentiem. Militāro līdzekļu iegūšana var novest pie ES iedomātās civilizējošās lomas evolucionāras pārveides par politiku, kas vairāk radniecīga tradicionālajām lielvalstīm.”¹⁹⁶

ES kā normatīva vara bieži tiek raksturota, pretstatot to ASV, kuras atklāti izmanto militāru spēku savu vērtību sistēmas globālai izplatīšanai un *Pax Americana* radīšanai. Tajā pašā laikā pastāv arī ilgstoša tradīcija pašu ASV politiku raksturot kā ideālistisku.¹⁹⁷ Kad eiropieši skatās uz Vašingtonu, viņi izturas “visai skeptiski pret amerikāņu pretenzijām uz unikalitāti, īpaši tāpēc, ka tās parasti iekļauj amerikāņu pārākumu. Daudziem eiropiešiem attiecībā uz Ameriku unikālas šķiet tās pārdabiskās spējas visiedvesmojošāko ideālismu gandrīz pilnībā saskaņot ar ikdienišķiem nacionāliem mērķiem.”¹⁹⁸ Vienlaikus, kad runa ir par pašiem eiropiešiem, viņi nezināmu iemeslu dēļ nespēj saskatīt savu prasmi ideālismu pakļaut racionāliem apsvērumiem. Manuprāt, nav pamata uzskatīt, ka ES nākotnē būtiski atšķirtos no ASV, jo gan viens, gan otrs fenomens savulaik ir radīts pamatojoties uz ideāliem un kopīgām vērtībām.

Velkot paralēles starp ES un ASV, jāuzsver, ka Savienoto Valstu vēsture ir četrkārt ilgāka par ES vēsturi. Tas savukārt ļauj izdarīt pieņēmumu, ka savā turpmākā attīstībā ES varētu virzīties pa līdzīgu ceļu. Arī ASV uzreiz pēc Filadelfijas kongresa nekonstituējās kā valsts, bet ilgstoši pastāvēja kā *sui generis* veidojums, kas bija līdzīga pašreizējai ES tās tranzīstāvoklī. Taču ASV situācija tajā laikā bija atšķirīga no pašreizējās ES situācijas, jo tā bija ģeogrāfiski izolēta no starptautiskās sistēmas.¹⁹⁹ Kā norāda Kisindžers, šajā periodā Amerikas līderi “iztēlojās pasauli, kurā valstis uzvestos

---

¹⁹⁶ Sjurzen, H. The EU as a “Normative” Power: How Can This Be? *Journal of European Public Policy*. Vol. 13, no. 2, March 2006, pp. 235–251.

¹⁹⁷ Piemēram, skatīt: Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001., 1005 lpp.

¹⁹⁸ Lundestad, G. *The American “Empire”*. Oslo: Universitetsforlaget, 1990. Citēts pēc: Sjurzen, H. The EU as a “Normative” Power: How Can This Be? *Journal of European Public Policy*. Vol. 13, no. 2, March 2006, pp. 235–251.

kā sadarbības partneri, nevis neuzticami sāncenši. Amerikas līderi noraidīja Eiropas ideju, ka valstu morālei ir citi kritēriji nekā indivīda morālei”.²⁰⁰ Tolaik Tomas Peins (*Thomas Paine*) rakstīja, ka karš ir tikai sliktas pārvaldes sistēmas rezultāts, ko iespējams novērst, veidojot valdību atbilstoši “pareiziem principiem”.²⁰¹ Savukārt sākoties mūsdienu Eiropas integrācijai, ASV ģeogrāfisko izolāciju aizstāja/kompensēja dzelzs priekšsargs un Vašingtonas sniegtais kodollietussargs, kura nodrošinātā labklājība eiropiešiem radīja ilūziju par pārceļšanos uz postmoderno pasauli.

Šādos izolētas postmodernitātes apstākļos Eiropas valstu attiecības lielā mērā bija *depolitizētas*, līdz ar to radās ilūzija, ka starptautiskajās attiecībās vairs nedarbojas reālistu aprakstītās starptautiskās politikas likumsakarības. Kā norāda Kārs, termins “politisks” nav attiecināms uz visām valsts aktivitātēm, bet tikai uz tām, kas iesaistītas varas konfliktā. Kad konflikts ir atrisināts, jautājums vairs nav “politisks” un kļūst par administratīvās rutīnas problēmu. Kad valstis sadarbojas savā starpā, lai nodrošinātu pasta vai transporta pakalpojumus, novērstu epidēmiju izplatību vai narkotiku kontrabandu, šīs aktivitātes ir raksturojamas kā “nepolitiskas” vai tehniskas, bet līdz ko šāds jautājums ietver vienas valsts varu attiecībā pret otras valsts varu, jautājums atkal kļūst politisks.²⁰² Taču, beidzoties Aukstajam karam un izzūdot bipolārās konfrontācijas radītajai alianšu disciplinētībai, starpvalstu attiecībās atkal atgriezās politika, kas liek domāt, ka reālisma paradigma varētu būt galvenais starptautiskās sistēmas skaidrošanas instruments.

Tomēr jāuzdod jautājums, vai noslēdzoties Aukstajam karam nav notikušas kādas fundamentālas starptautiskās sistēmas izmaiņas, kas pavērtu iespēju tajā sekmīgi funkcionēt ideālistu aprakstītajai normatīvajai varai. Piemēram, Markuss Fišers

---

¹⁹⁹ Hendrickson, D.C. Of Power and Providence: The Old U.S. and the New EU. *Policy Review*. no. 135, February/March 2006, pp. 23–42.

²⁰⁰ Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001., 25. lpp. Saskaņā ar reālistu priekšstatiem, “valstij kā jebkurai citai izdomātai kolektīvai personai izvirzāmās ētiskās prasības ir mazākas nekā indivīdam. Ja indivīda rīcība, upurējoties cita labā, vismaz teorētiski tiek uzskatīta par ētiski atzīstamu, tad valsts altruismu, kas nodara nopietnu kaitējumu tās interesēm, nevar uzskatīt par ētiski pamatotu, jo tas ir pretrunā ar tās *raison d'être*”. Arī Spinoza savulaik norādījis, ka valsti nevar vainot līgumu laušanā, jo ikviens zina, ka citas darīs tā pat, ja tas atbildīs to interesēm. (Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, pp. 158, 161.)

²⁰¹ Paine, T. *Rights of Man*. With an Introduction by Derek Matravers. Hertfordshire: Wordsworth Classics of World Literature, 1997, p. 127.

²⁰² Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 102.

(Markus Fischer), analizējot tā sauktās kritiskās teorijas pieņēmumus, ka viduslaiki “sniedz vissvarīgāko piemēru, kas apstiprina viņu argumentus par fundamentālām izmaiņām pasaules politikā”, atzīst, lai gan starp feodālo aktieru un nacionālo valstu rīcību ir konstatējamas atšķirības, tomēr to lielākā daļa ir “nomināla” un to uzvedība ne ar ko neatšķiras no *suverenitātes politikas*. Šīs “identiskās” uzvedības nosacījumi ir meklējami pastāvošajā anarhijā, kas valda attiecībās starp aktieriem. Atsedzot virskārtu, atklājas, ka aktieri feodālajā režīmā “rīkojas līdzīgi modernajām valstīm”. Fišers konstatē, ka viduslaiki sniedz apstiprinājumu reālistu uzskatiem, tas ir, “konflikts un varas politika ir strukturāli nosacījumi starptautiskajā pasaulē, kas novērojami pat starp indivīdiem bezvalsts apstākļos.”²⁰³ No minētā izriet, ka, lai varētu runāt par fundamentālām starptautiskās sistēmas izmaiņām, ir jākonstatē anarhijas neesamību starptautiskajā sistēmā vai vismaz tās aizstāšanu ar kādu citu sistēmu organizējošu stāvokli.

Priekšstatam, ka “mūsdienu valstu sistēma, visticamāk, ir pirmā sistēma, kas mainīsies mierīgā ceļā, nevis rotēs ap spēku līdzsvara asi, kamēr to [varas (spēku) līdzsvaru] galīgi nesagraus impērija,”²⁰⁴ iespējams rast divus šķietami racionālus pamatojumus. Pirmkārt, valda uzskats, ka kara tehnoloģijas ir būtiski mainījušas kara iedabu un valsts attieksmi pret to kā racionālu politisko mērķu sasniegšanas līdzekli. Otrkārt, pastāv priekšstats, ka mainījies ir kulturālais un ētiskais fons, kurā valstis realizē savu starptautisko politisko darbību. No abiem pieņēmumiem izriet arī tas, ka mainījusies anarhiskā starptautiskā vide.

Pirmais priekšstats balstās pieņēmumā, ka “šodien varas pamati novirzās no uzsvara, kas likts uz militāro spēku un iekarojumiem. Paradoksāli, bet kodolieroči bija viens no iemesliem. Kā mēs zinām no Aukstā kara vēstures, kodolieroči bija tādu bijību iedvesoši un tik pārspīlēti iznīcinoši, ka to izmantošana kļuva pārāk dārga [zaudējumi pārsniedz ieguvumus], izņemot teorētisku to pielietošanas iespēju īpaši ekstrēmos gadījumos.”²⁰⁵ Taču realitātē *post*-Aukstā kara vēsture demonstrē, ka kodolieroči var kļūt par karu iemeslu, jo, zūdot bipolārā dalījuma satelītvalstīm uzspiestajai disciplīnai,

---

²⁰³ Fischer, M. Feudal Europe, 800–1300: Communal Discourse and Conflictual Practices. *International Organization*. Vol. 46, no. 2, Spring 1992, pp. 427–466.

²⁰⁴ Линклейтер, Э. Неореализм в теории и на практике. В: *Теория международных отношений. На рубеже столетий*. Ред. Бус, К., Смит, С. Москва: Гардарики 2002, ст. 251–271.

aizvien jaunas valstis tiecas kļūt par kodolieroču īpašniecēm. Šāds stāvoklis tikai pavairo starptautiskajā sistēmā valdošo nedrošību un aizdomīgumu, liekot valstīm savas nacionālās drošības vārdā atgriezties pie spēka politikas un preventīviem uzbrukumiem. Henrijs Kisindžers atzīstot, ka Aukstā kara laikā kodolieroči samazināja kara iespējamību starp kodolvalstīm, norāda, ka “šis apgalvojums diezin vai paliek spēkā, ja šo ieroču izplatība turpināsies starp valstīm ar savādākiem priekšstatiem par cilvēka dzīvības vērtību vai arī tādām, kas vēl nepazīst to iznīcinošo spēku.”²⁰⁶ Arī Mīršeimers uzskata, ka kodolbipolaritātes izveidošanās bija galvenais starptautiskās stabilitātes cēlonis pēc II Pasaules kara, bet tās sabrukums ir radījis jaunus draudus un nestabilitāti.²⁰⁷ Daudzpolārā pasaulē visi draudi ir mazāk redzami, atbildība ir nenoteikta un nav īsti skaidrs, kas ietilpst izdzīvošanas interešu sfērā. Pastāv briesmas, ka valstis var nenovērtēt savu pretinieku spēku un to apņēmtos šo spēku pielietot, tādējādi provocējot notikumus, kas var izraisīt lielu karu. Par spīdošu pierādījumu šādam pavērsienam starptautiskajās attiecībās var kalpot ASV jaunā Nacionālās drošības doktrīna, kurā preventīvs uzbrukums un tiesības pirmajai lietot kodolieročus ieņem goda vietu.

Savukārt otrais no minētajiem priekšstatiem balstās pieņēmumā, ka valstis, rīkojoties saskaņā ar racionālās izvēles teoriju, savu labklājības pieaugumu balstīs tikai un vienīgi savstarpējā ekonomiskā sadarbībā. Ja “viduslaiku Eiropā vardarbība bija endēmiska īpašība, daļēji tāpēc, ka absolūtisma valsts iekarojumus un karu uzskatīja par nepieciešamiem ekonomiskā pieauguma nodrošināšanai,” un šādas “nepamatotas cerības, ka teritoriālā ekspansija izraisīs ekonomiskas priekšrocības, izvērtās saspīlējumā, kas noveda pie Pirmā pasaules kara,” tad “XX gadsimts kļuva par liecinieku “tirdzniecības valsts” dzimšanai, kas izvairās no spēka pielietošanas, realizējot globālās komercijas un investīciju stratēģiju. Gan absolūtisma, gan “tirdzniecības valsts” pieder anarhiskai sistēmai, bet to uzvedības kodi manāmi atšķiras un līdz ar to arī anarhijas daba ir pilnīgi cita.”²⁰⁸ Jau augstāk norādīts, ka valsts uzvedības modelis savstarpējās atkarības apstākļos ir tieši saistīts ar sagaidāmo

---

²⁰⁵ Nye, J. Hard and Soft Power in a Global Information Age. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 2–10.

²⁰⁶ Киссинджер, Г. *Нужна ли Америке внешняя политика? К дипломатии для XXI века*. Москва: Научно-издательский центр Ладомир, 2002, ст. 8.

²⁰⁷ Линклейтер, Э. Неореализм в теории и на практике. В: *Теория международных отношений. На рубеже столетий*. Ред. Бус, К., Смит, С. Москва: Гардарики 2002, ст. 251–271.

tirdzniecības prognozi, tas ir – labvēlīgas prognozes gadījumā valsts izvēlēties miermīlīgu uzvedību starptautiskajā sistēmā, bet pretējā gadījumā tā priekšroku var dod spēka politikai. No otras puses, resursu nevienlīdzīgā sadalījuma apstākļos, liela daļa valstu, kuras apdzīvo vismaz četras piektdaļas zemeslodes iedzīvotāju, pastāvošos tirdzniecības nosacījumus var uztvert tikai kā tām uzspiestus un ievēros tos tikai par tik, par cik to rīcībā esošie varas resursi būs nepietiekami, lai īstenotu revizionistisku ārpolitiku. Savukārt, bagātās valstis ir gatavas ierobežot spēka politiku par tik, par cik tām izdevīgais *status quo* netiek apdraudēts.

Kā raksta amerikāņu pētnieks Džons Grejs (*John Gray*): “Globālais *laissez faire* ir nacionālais amerikāņu projekts.”²⁰⁹ Viens no ASV prezidenta Džordža Buša (*George Bush*) administrācijas drošības politikas izstrādātājiem Pols Volfovičs (*Paul Wolfowitz*) savulaik ir izteicies, ka “unipolārisms un globalizācija patiesībā ir viens un tas pats fenomēns. Ja arī pastāv jauna globāla savstarpējā atkarība (*interconnectedness*), tā rodas [Amerikas] globālās dominēšanas kontekstā”²¹⁰ Savukārt politologs Deivids Kaleo (*David Calleo*) uzskata, ka “amerikāniski stilizētais globālisms nozīmē vienpolāro *Pax Americana*, bet ne diversificēto plurālistisko pasauli, kurā ar varu ir nepieciešams dalīties. Plaša starp fiksēto vienpolāro iztēli un pieaugošajām plurālistiskajām tendencēm reālajā pasaulē rada patiesus draudus. Šie draudi izpaužas politiskajā līnijā, kas pretstata Ameriku vienlaikus Krievijas, Ķīnas un pat Eiropas interesēm.”²¹¹

Savukārt Semjuels Hantingtons uzskata, ka vienīgās kardinālās izmaiņas, kas pēdējā desmitgadē notikušas starptautiskajā sistēmā, ir: (1) pārgrupēšanās starptautiskajā sistēmā, vadoties no kultūras un civilizācijas pazīmēm; (2) lielā mērā ir izmainījis tāds globālās politikas aspekts kā cīņa par varu.

Saskaņā ar Hantingtona priekšstatu, Aukstā kara periodā globālā varas struktūra savā būtībā bija bipolāra, bet šodienas struktūra no tās radikāli atšķiras, jo pašlaik eksistē tikai viena superlielvalsts. Taču tas nenozīmē, ka pasaule būtu vienpolāra, jo paralēli

---

²⁰⁸ Линклейтер, Э. Неореализм в теории и на практике. В: *Теория международных отношений. На рубеже столетий*. Ред. Бус, К., Смит, С. Москва: Гардарики 2002, ст. 251–271.

²⁰⁹ Citēts pēc: Уткин, А.И. *Глобализация: процесс и осмысление*. Москва: Логос, 2001, ст. 90.

²¹⁰ Barry, T. Return of Nation State – and the Leviathan. *Foreign Policy in Focus*. November 2000.

vienai superlielvalstij tajā pašā laikā pastāv arī citas nozīmīgas lielas valstis. ASV ir vienīgā superlielvalsts, kurai ir pārākums visās varas sfērās – ekonomiskajā, militārajā, diplomātiskajā, ideoloģiskajā, tehnoloģiskajā un kultūras jomā. Pasaules varas struktūrai esot vairāki līmeņi: augstākajā līmenī atrodas ASV; otrajā līmenī – galvenās reģionālās valstis, kas ir dominējošie aktieri svarīgos pasaules reģionos, bet kuru intereses un spējas tās apmierināt nav tik globālas kā ASV (vācu–franču kondomīnija Eiropā; Krievija – Eirāzijā; Ķīna un, iespējams, Japāna – Austrumāzijā; Indija – Dienvidāzijā; Irāna – Āzijas Dienvidrietumos; Brazīlija – Latīņamerikā; Dienvidāfrika un Nigērija – Āfrikā); trešajā līmenī atrodas otršķirīgās reģionālās valstis, kuru intereses bieži vien atrodas konfliktā ar varenākajām reģionālajām valstīm (Lielbritānija attiecībā pret vācu–franču kondomīniju; Ukraina attiecībā pret Krieviju utt.). Daudzpolārā sistēmā katra valsts var censties kļūt par hegemonu, pārvēršot sistēmu par vienpolāru, taču citas lielvalstis tam noteikti pretosies. Katrā no starptautiskās sistēmas modeļiem visvarenākās valstis ir ieinteresētas saglabāt *status quo*, taču vienpolārai–daudzpolārai sistēmai tas ir vismazāk raksturīgs, jo ASV labprāt iegūtu vienpolāru sistēmu, bet pārējās valstis – daudzpolāru.²¹²

Angļu skolas pārstāvis Mārtins Šovs (*Martin Shaw*) savukārt uzskata, ka šobrīd veidojas globāla valsts, ko viņš piedāvā saukt par “Rietumu valsti”. Tā ir attīstījusies par masīvu institucionāli sarežģītu neviendabīgu valsts varas aglomerāciju, kas centrējas ap Ziemeļameriku, Rietumeiropu, Japānu un Austrāliju. “Rietumu valsti” var definēt kā vienotu valsts konglomerātu, jo vardarbības robežas lielā mērā ir atceltas tās iekšienē un ir atbīdītas uz šī bloka ārmaļu. “Ar Padomju bloka un valsts sabrukumu “Rietumu valsts” ir vienīgais globālais centrs, kas spēj izmantot leģitīmās globālās institūcijas, īpaši Apvienotās Nācijas, lai tās akceptētu [Rietumu] globālo varas projektu.”²¹³

Tomēr apgalvojums, ka eksistē kaut kāda “Rietumu valsts”, kas dominē pasaulē, manuprāt, ir līdzvērtīgs apgalvojumam par ASV kā unipolāras pasaules centru. Pirmkārt, “Rietumi” nav viendabīgi un pastāv ievērojamas pretrunas starp ASV un

---

²¹¹ Calleo, D. The United States and the Great Powers. *World Policy Journal*. Vol. XVI, no. 3, Fall, 1999, pp. 11–19.

²¹² Huntington, S.P. The Lonely Superpower. (US military and cultural hegemony resented by other powers). *Foreign Affairs*, March 1999, pp. 8–25.

Eiropu. To spilgti apliecināja nesenās transatlantiskās domstarpības Irākas krīzes atrisināšanas jautājumā. Otrkārt, pastāv nozīmīgas lielvalstis arī ārpus “Rietumu” robežām; šīm valstīm nepiemīt globālas ietekmes, taču tās spēlē tā saukto “ass valstu” (*core state*)²¹⁴ lomu savu civilizāciju robežās.

Pastāvošais varas dalījums pasaulē, visticamāk, neapmierina nevienu, jo:

1) “Rietumiem” nav absolūta globāla varas monopola – tas nozīmē, ka “Rietumi” atrodas permanentā apdraudējuma stāvoklī no to valstu puses, kas ir neapmierinātas ar patreizējo “Rietumu” dominēšanu starptautiskajā sistēmā un pastāvošo resursu sadalījumu pasaulē. Saskaņā ar varas (spēku) līdzsvara teoriju būtu loģiski, ka “Rietumi”:

- a) censtos, izmantojot savu pašreizējo dominējošo stāvokli, nostiprināt savas globālās pozīcijas;
- b) tiektos nepieļaut vienotas “antirietumnieciskas” alianses izveidošanos, mēģinot spēlēt uz reģionālajām pretrunām, piesaistot sev atsevišķas nerietumu valstis kā sabiedrotās;

2) ar pastāvošo “Rietumu” dominēšanu neapmierinātās valstis, ņemot vērā ierobežotos to rīcībā esošos varas resursus, pašlaik cenšas:

- a) izvairīties no atklāta konflikta ar “Rietumiem”, vienlaikus mēģinot iegūt hegemonu stāvokli savā reģionā, kas tām ļautu vairot savu varu starptautiskajā sistēmā;
- b) spēlēt uz “Rietumu” iekšējām pretrunām, lai nepieļautu “Rietumu” konsolidāciju, kas kļūtu par neatgriezenisku hegemonu starptautiskajā sistēmā.

“Rietumu” valstis ir *status quo* valstis par tik, par cik tās saglabā vai vairo savas dominējošās pozīcijas šobrīd pastāvošajā starptautiskajā sistēmā, bet savukārt pārējās “nerietumu” valstis tādējādi ir uzskatāmas par revizionistiskām valstīm. Nākotnē, visticamāk, “par galveno problēmu kļūs Rietumus iedzenošo valstu vilšanās, ar laiku ieslīgstot šaubās par savu sociālpolitisko un ekonomisko pamatu steidzīgās maiņas saprātīgumu, kā arī sabiedrības atstumto elementu pieaugošais aizvainojums, kas uz

---

²¹³ Shaw, M. The State of Globalization: towards a theory of state transformation. *Review of International Political Economy*. Vol. 4, no. 3, 1999, pp 497–513.

piespiedu rekulturizāciju būs gatavi atbildēt ar vardarbības uzliesmojumu. Pienāks laiks gan “civilizāciju sadursmei”, gan nabago dumpim pret bagātajiem, gan vardarbīgai izsīkstošo zemes resursu pārdalīšanai.”²¹⁵

Pastāvošajam starptautiskās sistēmas modelim vislabāk piemērots būtu Hantingtona piedāvātais apzīmējums uni–multipolārais modelis, kurā vienlaikus līdzās pastāv divas visai atšķirīgas izmaiņu tendences – no vienas puses tiekšanās uz unipolāro modeli ar ASV²¹⁶ kā vienīgo hegemonu, no otras puses, tiekšanās uz multipolāro modeli ar vairākiem hegemoniem.²¹⁷

Līdz šim vienīgais reālais faktors, kas ir spējis ierobežot starptautiskās sistēmas anarhiskās struktūras izraisīto nestabilitāti, ir bijušas impērijas un spēku līdzsvars. Kā uzskata amerikāņu politologi Džeimss Čeiss (*James Chace*) un Nikolas Rizopulos (*Nicholas X. Rizopoulos*): “Impēriskais modelis, vai tā būtu Romas, Bizantijas, Hābsburgu, Osmaņu vai Britu impērija, ideāli nodrošināja drošību ne tikai saviem pilsoņiem, bet arī garantēja un īstenoja sakārtotu pasauli, kurā aiz pašas impērijas robežām dzīvojošie arī baudīja pastāvošās kārtības politiskos, tiesiskos un ekonomiskos labumus, kurus tiem uzspieda impēriskais hegemons.”²¹⁸

Līdz ar to mēs varam secināt, ka apstākļos, kad “neeksistē ekonomiski un politiski pietiekami spēcīga un loģiska iemesla, lai transformētu anarhijas priekšnoteikumus un sekas”²¹⁹, “fiziskās vardarbības draudi ir organisks politikas elements. [...]”

---

²¹⁴ Huntington, S.P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: A Touchstone Book, 1997. p. 20.

²¹⁵ Denemark, R. World System History: From Traditional International Politics to the Study of Global Relations. *International Studies Review*. Vol. 1, no. 2, Fall 1999, pp. 167–199. Itāļu filozofs, viens no elites teorijas radītājiem, Gaetano Moska (*Gaetano Mosca*) savā darbā *Valdošā šķira* norāda, ka universāls miers iespējams tikai tad, “ja visa civilizētā pasaule piederēs vienam sociālam tipam, vienai reliģijai, un ja tiks likvidētas domstarpības par sociālo uzlabojumu sasniegšanas ceļiem [...]. Pat gadījumā, ja šāda pasaule būtu īstenojama, nešķiet, ka tas būtu mums pievilcīgs pasaules iekārtojums.” (Citēts pēc: Kaplan, R.D. *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War*. New York: Vintage Books, 2000, p. 169.)

²¹⁶ Neskatoties uz “Rietumu” iekšējām pretrunām, puslīdz droši var pieņemt, ka hegemoniju starptautiskajā sistēmā neveidos ASV viena pati, bet gan kopā ar saviem “Rietumu” sabiedrotajiem.

²¹⁷ Huntington, S.P. The Lonely Superpower. (US military and cultural hegemony resented by other powers). *Foreign Affairs*, March 1999, pp. 8–25.

²¹⁸ Chace, J., Rizopoulos, N. Toward a New Concert of Nations. An American Perspective. *World Policy Journal*. Vol. XVI, no. 3, Fall 1999, pp. 2–10.

²¹⁹ Линклейтер, Э. Неореализм в теории и на практике. В: *Теория международных отношений. На рубеже столетий*. Ред. Бус, К., Смит, С. Москва: Гардарики 2002, ст. 251–271.

Starptautiskajā politikā militārais spēks kā drauds vai potenciāls ir svarīgākais materiālais faktors, kas nodrošina valsts politisko varu.”²²⁰

Post–Aukstā kara pasaules realitāte savus uzskatus lika precizēt arī *ideālistam* Kūperam, atzīstot, ka “šodien [...] vajadzība pēc koloniālisma ir lielāka nekā jebkad XIX gadsimtā” un “visi imperiālisma priekšnoteikumi ir klātesoši.” Tālāk viņš konstatē, ka diemžēl nav neviena, kas būtu gatavs uzņemties koloniālās varas atbildību.²²¹ Publikācijā laikrakstā *The Observer* viņš iet vēl tālāk un paziņo: “Postmodernā pasaule ir spiesta sākt piemērot dubultstandartus. Savā starpā mēs darbojamies, pamatojoties uz likumiem [...]. Bet, kad mums ir darīšana ar vecā parauga valstīm ārpus postmodernā Eiropas kontinenta, mums jāpievēršas agrākā laikmeta raupjākajām metodēm – spēkam, preventīvam uzbrukumam, krāpšanai, jebkam, kas nepieciešams, lai tiktu galā ar tiem, kas joprojām dzīvo XIX gadsimta pasaulē, kur katra valsts bija pati par sevi. [...] Savā starpā mēs uzturam likumu, bet kad mēs darbojamies džungļos, mums arī jāizmanto džungļu likumi.”²²²

Taču reālā problēma neslēpjas tikai faktā, ka pēcvēsturi sasnieguši postmodernā pasaule saduras ar joprojām vēstures plosīto ārpasauli. Beidzoties Aukstajam karam, izzuda arī apstākļi, kuros Rietumeiropa spēja netraucēti būvēt savu postmoderno paradīzi. Aukstā kara apstākļos šī postmodernā paradīze kalpoja kā ideoloģisks skatlogs gan Austrumiem, gan pašiem rietumeiropiešiem, kā alternatīvas ideālās pasaules modelis pretstatā komunistu piedāvātajam ideālās sabiedrības modelim. Ņemot vērā to, ka karš tolaik bija *auksts*, nevis *karsts*, ASV spēja dotēt eiropiešu paradīzi, gan piešķirot finansiālos līdzekļus Eiropas ekonomikas un sociālās struktūras atjaunošanai pēc II Pasaules kara, gan nodrošinot militāro vairogu.²²³

---

²²⁰ Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, p. 29.

²²¹ Cooper, R. The Post-Modern State. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 11–20.

²²² Cooper, R. Why We Still Need Empires. *The Observer*. April 7, 2002.

²²³ Šādos siltumnīcas apstākļos pirmo reizi vēsturē Eiropas apvienošanas ideja nebija tieši saistīta ar militāro ekspansiju. Un tieši šajā apstākļī, nevis ekonomiskajā sadarbībā, robežu atcelšanā, kultūras un ētikas vērtību kopībā, slēpjas tās šķietamā unikalitāte. No vienas puses, nedrīkst aizmirst, ka šī miermīlīgā integrācija norisinājās uz totālā konflikta fona, bet, no otras puses, arī iepriekš Eiropas vēsturē potenciālie hegemoni ir runājuši par vienoto Eiropu. Kārs norāda, ka visas universālisma idejas sakrīt ar centieniem iegūt hegemonu pozīcijas, izveidojot globālu valsti, kas aptvertu visu *zināmo* pasauli. Neatkarīgi no tā, vai runa ir par Padebešu, vai Romas impēriju, vai katoļu baznīcu. Savas varas augstumos Francija XIX gadsimta sākumā izvirzīja ideju par “Eiropas Savienību”. (Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York:

Beidzoties Aukstajam karam arvien lielāku aktualitāti iegūst iespēja, ka ASV varētu militārā nozīmē aiziet no Eiropas kontinenta. Tas savukārt zināmos apstākļos varētu izraisīt lielvaru politikas atgriešanos. Kā norāda Mīršeimers, četrām esošajām Eiropas lielvalstīm – Lielbritānijai, Francijai, Itālijai un Vācijai – būtu jāveltī lielāka uzmanība savu bruņoto spēku izveidei, kas aizpildītu amerikāņu aiziešanas radīto varas vakuumu. Tādos apstākļos Vācija domājams censtos iegūt pati savus kodolieročus. Ņemot vērā apstākli, ka tā ir Eiropas vislielākā ekonomika ar vislielāko iedzīvotāju skaitu, Berlīne varētu atkal kļūt par potenciālo Eiropas hegemonu, kas savukārt francūžus iespējams rosinātu domāt par nepieciešamību līdzsvarot Vācijas pieaugošo varu.²²⁴ Laika posmā no 1990. līdz 1994.gadam Roberts Ārts (*Robert Art*) veica vairāk nekā simts Eiropas politiski militārās elites pārstāvju intervēšanu. Viņš konstatēja – lielākā daļa no viņiem ir pārliecināti, ka “gadījumā, ja amerikāņi no Eiropas aizvāks savu drošības vairogu [...] Rietumeiropas valstis ļoti iespējams var atgriezties pie destruktīvās varas politikas, kuru pēdējo 45 gadu laikā viņi [rietumeiropieši] centās padzīt no savas kontinenta daļas.”²²⁵ Tādējādi Eiropas valstīm nevis jāizplata postmodernās valsts nosacījumi

---

Perennial, 2001, p. 85.) Lai cik varbūt arī kādam nepiedienīgs šķistu atgādinājums, taču par vienoto Eiropu runāja arī nacisti. Pārsteidzoša šķiet viņu retorikas līdzība ar pašreizējo Eiropas integrācijas diskursu. Tā piemēram, 1942.gadā Berlīnes Rūpnieku savienības organizētajā kolokvijā par tēmu “Eiropas Ekonomiskā Kopiena” toreizējais nacistiskās Vācijas ekonomikas ministrs Valters Funks (*Walther Funk*) savā referātā uzsvēra, ka “Eiropas tautām nepieciešams veidot spēcīgākas ekonomiskās solidaritātes jūtas, sadarbojoties visās ekonomiskās politikas jomās”. (Кукер, К. *Сумерки Запада*. Москва: Московская школа политических исследований, 2000, ст. 126.) Kā vēl vienu piemēru iespējams minēt bijušā nacistiskās Vācijas SS Reihsführera Heinriha Himlera (*Heinrich Himmler*) personīgā ārsta Fēliksa Kerstena (*Felix Kersten*) memoriālos atstāstīto SS Rekrutēšanas dienesta (*Ergänzungsamt*) priekšnieka SS ģenerāļa Gotloba Bergera (*Gottlob Berger*) Hitlera vīzijas izklāstu. Bergers, atsaucoties uz Hitleru, norādījis, ka Eiropas vājums slēpjas “pārāk lielā muitas barjeru, tarifu un valūtu skaitā, pārliekā nacionālismā un nacionālās suverenitātes uzsvēršanā. Tie kā cēloņi naidam un neefektīvai ekonomikai būs jālikvidē [...] Eiropas impērija iegūs brīvu valstu konfederācijas formu, ietverot Lielvāciju, Ungāriju, Horvātiju, Slovākiju, Holandi, Flandriju, Valoniju, Luksemburgu, Norvēģiju, Dāniju, Igauniju, Latviju un Lietuvu. Šīm valstīm būs pašpārvalde. Tām būs vienota Eiropas valoda un vienota administrācija, kas nodarbosies ar ārpolitikas jautājumiem, policiju un armiju, kurā dažādās nācijas būs pārstāvētas ar nacionālajiem formējumiem. Tirdznieciskās attiecības noteiks īpaši līgumi. Šajā jomā Vācija kā ekonomiski stiprākā valsts piekāpsies, lai radītu labvēlīgus priekšnoteikumus vājāko valstu attīstībai.” (Керстен, Ф. *Пять лет рядом с Гиммлером: Воспоминания личного врача 1940–1945*. Москва: Центрполиграф, 2004, ст. 350–351.) Pagājušā gadsimta 40.gadu pirmajā pusē šīs nacistu ieceres rada atsaucību arī okupēto Eiropas valstu politiskās elites pārstāvju vidū, kas izsauca saprotamas bažas Londonā, tādējādi liekot Čērčilam pievērsties idejai par vienoto Eiropu. Kā zināms, jau pēc II Pasaules kara Čērčils aicināja radīt Eiropas Savienotās Valstis, rodot šai iecerei arī Vašingtonas atbalstu.

²²⁴ Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, pp. 393–395.

²²⁵ Art, R.J. Why Western Europe Needs the United States and NATO. *Political Science Quarterly*. Vol. 11, no. 1, Spring 1996, pp. 1–39.

globāli, bet jācenšas novērst anarhijas atgriešanos savā kontinentā, bet pret pārējo pasauli, sekojot Mīršeimera padomam, jāizturas, kā “labam reālistam”.

***

Šajā nodaļā izklāstītais, manuprāt, vēl neļauj analizēt ES kā valsti, bet arī jau liedz to apskatīt kā starptautisku organizāciju. Savukārt aplūkot to kā institūciju kopumu gan no akadēmiskā, gan no politiskā viedokļa ir neauglīgi, jo no konteksta atdalītas institūcijas mums nevar pavēstīt nedz par to rašanās un atražošanās pamatu, nedz par to pastāvēšanas jēgu un mērķi. Turklāt, kā liecina prakse, ES institūcijas un to darbības procedūras ir ārkārtīgi mainīgas, bet to modifikācija parasti notiek publiski skaidri neartikulējot veikto izmaiņu patieso mērķi, tas ir, jau sākotnēji Eiropas Kopienas *tēvu dibinātāju* pausto Eiropas Savienoto Valstu radīšanas vīziju.

Tāpēc, manuprāt, ES būtu aplūkojama kā process. Turklāt ir pietiekams pamats šo procesu aplūkot kā *Rietumu kultūras* produktu un tāpēc tam pēc savas *dabas* jābūt racionālam un lineāram, un līdz ar to vēršam uz konkrētu mērķi. No iepriekš teiktā mēs varam secināt, ka *Apvienotā Eiropa* veidojās kā tiešs Aukstā kara produkts un tās forma atbilda tobrīd valdošajiem *semi-kara* apstākļiem. Situācijai pēc Aukstā kara izmainoties, ES pastāvēšana tās nedefinētajā formā vairs nav iespējama. Tādējādi ES ir jāpiemērojas *semi-mierlaika* apstākļiem un jāpieņem anarhiskajai videi atbilstoša forma, tas ir, tai no nevienmērīgi integrēta valstu konglomerāta jāpārtop par valstu federāciju jeb *Eiropas Savienotajām Valstīm*. ES kā kāda *sui generis* veidojuma pastāvēšana ir iespējama tikai kā tranzītstāvoklis, kas tādā vai citādā formā atgriezīsies normalitātē, tas ir, pie valsts. Jautājums ir tikai par to vai ES kļūs par supervalsti, vai to atkal aizstās savstarpēji konkurējošas lielvalstis. Taču izsakoties Hedlija Bula (*Hedley Bull*) vārdiem, “jau no sākuma Eiropas integrācijas ideja izrietēja no koncepcijas, ka procesa gala mērķis ir Eiropas supervalsts, kontinentālu Eiropas Savienoto valstu radīšana, koncepcijas, kas tikai apstiprina “etatistu” premisu ilgstošo vitalitāti.”²²⁶

---

²²⁶ Bull, H. The State's Positive Role in World Politics. In: *World Politics Debated: A Reader in Contemporary Issues*. Ed. Levine, H.M. New York: McGraw-Hill Book Company, 1989, pp. 24–35.

IV nodaļa. JAUNĀS EIROPAS PROJEKTS: NO TIRGUS UZ VALSTI

Visi šķietami apzinās, ka, Kisinšzera vārdiem runājot, “no tā, kā tām [Eiropas valstīm] izdosies nostiprināt savu apvienošanas Eiropas Savienībā, būs atkarīga to ietekme nākotnē. Apvienojusies Eiropa atkal būs lielvalsts. Ja tā sašķelsies nacionālajās valstīs tai būs tikai otršķirīgs statuss.”²²⁷ Tomēr oficiālajā diskursā federatīvas Eiropas veidošanu aizstāj kaut kas tāds, kas tiek dēvēts par *padziļinātu integrāciju*. Vienlaikus, kā jau minēts iepriekš, tiek uzsvērta ES dalībvalstu suverenitātes saglabāšana. Tā kā politiskā vara un varas resursi joprojām ir organizēti pēc nacionālo valstu principa, skatoties no starptautisko attiecību viedokļa, vara vēl arvien atrodas Londonā, Parīzē un Berlīnē, nevis Briselē. Kā norāda Kārs, “jebkāda internacionāla valdība (pārvalde) ir neiespējama tik ilgi, kamēr vara [...] paliek nacionāli organizēta.”²²⁸

Manuprāt, pastāv trīs būtiski apstākļi, kas traucē skaidri formulēt turpmāko ES attīstības mērķi:

- 1) pastāvošās pretrunas starp dalībvalstīm un dažādās to izpratnes par draudu raksturu starptautiskajā vidē;
- 2) dalībvalstu līderu atkarība no nacionālā elektorāta, kurš nevēlas atteikties no tā rokās esošās politiskās kontroles, nacionālo līdere politisko varu deleģējot bezpersoniskajai un nerasniedzamajai ES birokrātijai;
- 3) dalībvalstu politisko līderu nevēlēšanas nodot varu ES līmenim, ja viņi paši tai neseko, jo, nepastāvot skaidriem politiskās varas deleģēšanas mehānismiem ES līmenī, nav arī skaidras esošo līderu politiskās karjeras perspektīvas.

Diemžēl iespēja, kuru šķietami radīja Eiropas Konventa izveidošana, netika izmantota. Sākotnējā kļūda, radot Eiropas Konventu, bija tas, ka *tēvi dibinātāji* uzreiz ķērās pie *Eiropas konstitūcijas* rakstīšanas, “tā vietā, lai savu plašo mandātu izmantotu Eiropas mēroga diskusiju uzsākšanai kādiem vajadzētu būt ES mērķiem un politikai XXI gadsimtā.” Tajā pašā laikā Konvents nespēja arī radīt dokumentu, ko no juridiskā un

---

²²⁷ Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001. 849.lpp.

²²⁸ Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 108.

politiskā viedokļa varētu atzīt par īstu konstitūciju.²²⁹ Šī kļūda slēpjas jau vairākkārt pieminētajā tieksmē teorētiskajā līmenī par ES runāt, izmantojot institucionālo un politikas (*policy*) analīzi, koncentrējoties uz abstraktām administratīvajām shēmām un ignorējot eksistenciāli svarīgos jautājumus, lai gan, izsakoties ASV tēvu dibinātāju vārdiem, “runa ir ne vairāk un ne mazāk kā par savienības pastāvēšanu, drošību un tajā ietilpstošo daļu labklājību, par daudzējādā ziņā pasaulē pašas interesantākās impērijas likteni.”²³⁰

Par zināmu pirmā traucējošā apstākļa novēršanas mēģinājumu varētu uzskatīt ideju par tā saukto *kodoleiropu*. 2003. gada 31. maijā divi Eiropas intelektuālā diskursa *smagsvari* Jirgens Habermas (*Juergen Habermas*) un Žaks Derida (*Jacques Derrida*) publicēja savas pārdomas par vienotās Eiropas nākotni un tās ārpolitikas orientieriem: „Briseles Konventa laikā opozīcija ir kļuvusi pilnīgi skaidra starp tiem, kas vēlas patiesu ES nostiprināšanu un tiem, kas vēlas iesaldēt patreizējo starpvaldību administrēšanas veidu, vai labākajā gadījumā izdarīt tikai kosmētiskas izmaiņas. Šis antagonisms vairāk nav noslēpjams... [...] Lai izvairītos no Eiropas dezintegrācijas šīm [*kodola*] valstīm nekavējoties ir jāiedarbina *pastiprinātās sadarbības* mehānisms, kas tika radīts Nicā, lai ne tikai [beidzot] izveidotu KĀDP, bet arī kopējo aizsardzības politiku. Tas radīs piemēru, ko pārējā Eiropa ilgstoši vairs nespēs ignorēt.”²³¹

Pusgadu vēlāk Francijas un Vācijas līderi, nepārkāpjot KĀDP deklarētos principus, nāca klajā ar paziņojumu par nepieciešamību paātrināt ES integrācijas procesu, radot Eiropas *kodolu*, kas nozīmētu minēto valstu tuvināšanos gan institucionālā (perspektīvā kopīga armija, ārlietu dienests, vieta ANO Drošības padomē), gan politiskā līmenī (kopējas nostājas un rīcība).²³² Saprotamu iemeslu dēļ šī ziņa satrauca dažas ES esošās un topošas dalībvalstis, jo šāda integrācija nozīmētu spēcīga politiskā un ekonomiskā centra (gan Vācija, gan Francija, nespējot izpildīt ES Monetārās savienības izvirzītos kritērijus, ar panākumiem apstrīdēja to atbilstību ekonomiskajai realitātei un panāca sev vēlamu iznākumu) rašanos ES iekšienē. Taču šī iniciatīva šobrīd praktiski ir

²²⁹ Cohen-Tanugi, L. The End of Europe? *Foreign Affairs*. Vol. 84, no. 6, November/December 2005, pp. 55–67.

²³⁰ *Федералист: Политические эссе Александра Гамильтона, Джеймса Мэдисона и Джона Джея*. Москва: Весь Мир, 2000, ст. 29.

²³¹ Habermas, J., Derrida, J. Nach dem Krieg: Die Wiedergeburt Europas. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 31. Mai, 2003.

²³² Strautiņš, P. ES ātrumi. *Diena*. 19. novembris, 2003. 2. lpp.

zaudējusi savu aktualitāti, lai gan vēl arvien publiskajā diskursā tiek bieži pieminēta. Lai arī ideja par Eiropas kodola radīšanu bija iecerēta kā integrāciju veicinoša, tomēr realitātē tā tikai palielināja plaisu starp vecajām un jaunajām dalībvalstīm, liekot austrumeiropiešiem drošības jautājumos vēl vairāk orientēties uz ASV.

Šāds iznākums ir tikai loģisks, jo pirmo minēto šķērslī Eiropas tālākās apvienošanās ceļā nevar novērst kompleksi nerisinot arī abas pārējās problēmas, tas ir, neuzsākot diskusiju par ES politiskās varas struktūras pārveidošanu, iedibinot skaidrus federālisma principus. Kā norāda Pols Kenedijs, „[Eiropai] pašai nav skaidrs, ko tā darīs, kad būs kļuvusi stipra [un spēs līdzsvarot ASV globālo varu]. [...] Ceļš uz Eiropas supervalstību neved caur kultūru, bet gan caur kaut ko daudz specifiskāku. [...] Ja patiesais mērķis ir šādi [ar *kodola* palīdzību] radīt pretsvaru ASV, tad diezin vai tā būs sekmīga – tā zaudēs britus, spāņus, iespējams, Itāliju, Nīderlandi un pilnīgi droši vairumu Centrāl– un Austrumeiropas valstu. Visas runas par *kodola* Eiropu dod tikai degvielu runām par antifederālismu pašas Eiropas iekšienē un veicina tajā nesaskaņas. Nav svarīgi vai Eiropa grib kļūt par pretsvaru vai partneri ASV, tai ir jāpieņem virkne praktisku lēmumu. [...] Kopēja ārlietu ministra posteņa izveidošana ir tikai daļa no ceļa, taču tas ir tikai kā garnējums kūkai, ja pati Eiropa nav kļuvusi stiprāka.”²³³

Pirmkārt, ES ir jāatsakās no ierobežotās drošības politikas uztveres, kas pašlaik galvenokārt orientējas uz Eiropas pilsoņiem nenozīmīgu miera uzturēšanas operāciju īstenošanu trešās pasaules valstīs (piemēram, Kongo Demokrātiskajā republikā), kas no starptautiskās politikas viedokļa pieprasa mazsvarīgu kopīgu policijas spēku izveidošanu.

Drošības uztveres paplašināšanai jānotiek, atgriežoties pie tradicionālās starptautisko attiecību teorijas un draudus saskatot tur, kur tie atrodas – ārpus postmodernās pasaules esošajās lielvalstīs, kuras, no vienas puses, pretendē uz ierobežoto resursu daļu, bet, no otras puses, ekonomiski pieņemoties spēkā akumulē arī militāro varu, kas nākotnē varētu vērsties pret Eiropas nacionālajām interesēm. Vienlaikus ar drošības diskursa paplašināšanu jāpievēršas Eiropas kā vienota un racionāla starptautiskās politikas

---

²³³ Kennedy, P. Old Europe Cannot Be a Counterweight to the American Imperium. *NP*. Summer 2003, pp. 18-23. Skatīt arī: Kennedy, P. How Old Europe Can Join the US in a New World Order. *The Australian*. June 23, 2003.

aktiera konstitūšanai.²³⁴ Manuprāt, vienīgais ceļš uz atsvešinātības pārvarēšanu starp ES un tās pilsoņiem, kā arī starp ES dalībvalstīm, ir tādas politiskās struktūras radīšana, kuras ietvaros ES dalībvalstu pilsoņiem būs dota iespēja formulēt un saskaņot kopīgās intereses un noregulēt pastāvošās pretrunas. Šādu struktūru spēj nodrošināt tikai divpalātu parlaments, kurā būtu īstenota gan politisko spēku pārstāvniecība, gan līdztiesīga dalībvalstu pārstāvniecība, un parlamentam atbildīga izpildvara jeb politisks kabinets, kā arī skaidrs federālo iestāžu un federālo zemju (par kādām pārtaps pašreizējās ES dalībvalstis) kompetenču nošķīrums.²³⁵

ES federālajā modelī, šķietami izzūdot atsevišķu valstu ietekmei, palielinātos visu tagadējo dalībvalstu pilsoņu nozīme un neizbēgami notiktu līdzšinējo atšķirīgo nacionālo interešu saplūšana – visticamāk Austrumu robežu pie Zilupes jebkurš ES pilsonis uztvertu kā savas valsts Austrumu robežu, nevis kā kaut kādas Latvijas, kaut kur Austrumeiropā esošu robežu. Tāpat maz iedomājama ir iespēja, ka Eiropas Supervalsts pieļautu trešās valsts iejaukšanos savās vai savas federālās zemes iekšējās lietās, atšķirībā no patreizējās situācijas, kad Latvijai, pamatojoties uz trešo valstu pieprasījumu, regulāri tiek inkriminēti starptautisko tiesību pārkāpumi.

Ja es kā indivīds šajā kontekstā sev jautāju, ko es gribu un ko negribu no ES, tad noteikti varu apgalvot, ka es kā patērētājs gribu drošību un pilnu vēderu, bet, kā akciju sabiedrības *Latvija* akcionārs, negribu, lai kaut kādi anonīmi Briseles birokrāti aizskartu manu nacionālo identitāti, iejaucoties nacionālo zemeņu audzēšanas procesos, nosakot to izmērus...

Manuprāt, Latvijas kā mazas valsts interesēs ir “augstās politikas” pārņemšana no Londonas, Parīzes un Berlīnes uz Strasbūru un Briseli. Tādējādi arī mēs beidzot

---

²³⁴ Nepastāvot intensīvam bipolāram konfliktam, harmonisku kaimiņattiecību uzturēšana starp visām kāda reģiona valstīm ilgstoši nav iespējama. Kā norāda Kants, “miera stāvoklis starp cilvēkiem, kas dzīvo cits citam kaimiņos, nav dabiskais stāvoklis (*status naturalis*), tas drīzāk ir kara stāvoklis, tas ir, kaut arī ne vienmēr kara darbība sākas, tomēr vienmēr pastāv tās draudi. Tātad miera stāvoklis ir *jānodibina*, jo kara darbības pārvarēšana vēl to nenodrošina, un, ja kaimiņi nesniedz miera garantiju (kas var notikt tikai *likumiskā* stāvoklī), tad pret ikvienu no viņiem, kas aicināti to darīt, var izturēties kā pret ienaidnieku.” (Kants, I. *Kas ir apgaismība?* Rīga: ZvaigzneABC, [2005.], 103.–104.lpp.)

²³⁵ Pašlaik nosacītais kompetenču nošķīrums starp savienības un nacionālo valstu līmeni būtu uzskatāms apvērstu, kas principā neatbilst plaši proponētajam subsidiaritātes principam. Tā sauktās augstās politikas jautājumus risina nacionālās valdības, Briselei atvēlot no šīs jomas patiesībā tādus mazsvarīgus jautājumus kā cilvēktiesības, piemēram, Čečenijā un Palestīnas valsts radīšanu, bet *federālajā* līmenī tiek lemts par pārtikas produktu *drošību* un zīmolu piederību.

varēsīm piekļūt pie tās veidošanas. Savukārt tad, kad Briselē beidzot sāks nodarboties tikai ar “augsto politiku”, zemeņu izmēri, kā “zemās politikas” objekts, atbilstoši subsidiaritātes principam, visticamāk, tiks deleģēts federālo zemju līmenim... Savukārt lielvalstu politieķiem šāda federāla Eiropa pavērtu vilinošas karjeras iespējas, jo kļūstot par Eiropas supervalsts premjeru pēc ilgiem laikiem eiropiešiem atkal rastos iespēja runājot ar Baltā nama saimnieku justies kā līdzīgam ar līdzīgu.

Tādējādi, lai cik tas paradoksāli arī nešķistu, tieši mazās Eiropas nācijas ir visvairāk ieinteresētas tālākā ES federalizācijā, jo process, ko mēs pazīstam kā globalizāciju, nevis mazina valsts kā institūcijas spēku, bet, gan gluži otrādi, pieprasa šī spēka pieaugumu. Eiropas lielvalstis, lai arī tās nevar cerēt, ka jau tuvākajā nākotnē spēs līdzsvarot ASV hegemoniju, tomēr atradīs savu vietu starptautiskajā sistēmā. Taču mazo valstu rīcībā esošie ierobežotie varas resursi (militārie, ekonomiskie, politiskie) nav pietiekami, lai vienatnē pieņemtu mūsdienu pasaules izaicinājumus. Kā norāda Kārs, “šķietamā “lielvalstu diktatūra”, ko utopisti dažreiz nosoda kā netikumīgu dažu valstu apzināti realizētu politiku, patiesībā starptautiskajā politikā veido kaut ko līdzīgu *dabas likumam*”²³⁶, kas izpaužas mazākajām un vājākajām valstīm grupējoties ap lielākajām un stiprākajām. Latvijai, realizējot savu ārpolitiku, ja tā vēlas izdzīvot anarhiskajā vidē, ar šo likumu ir jārēķinās. Ņemot vērā, ka valstu intereses ir mainīgas, Latvijas interesēs ir atrasties kādā par *draugu pulku* stabilākā veidojumā.

Manuprāt, eiropiešu centieni norobežoties no ASV vēstures piedāvātās perspektīvas, sevi pasniedzot kā kaut ko unikālu un pasaules vēsturē pirmreizēju, ir neauglīgi. Kā *The Times* slejās, Eiropas Nākotnes konventa darba laikā, izteicies Džonatans Klarks (*Jonathan Clark*), “patiesā diskusija notika un tika noslēgta jau sen atpakaļ. Patiesā diskusija par federālisma priekšrocībām norisinājās 1787.–1788. gadā, kad tika spriests par Amerikas Savienoto Valstu konstitūcijas ratificēšanu.”²³⁷ Kamēr amerikāņi savulaik vienojās par vienotas valsts izveidi, sašķeltie eiropieši pēdējo simts gadu laikā rūpīgi kaldināja ASV hegemoniju²³⁸, kas tagad rada tādas rūpes mūsdienu Eiropas

---

²³⁶ Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, p. 105.

²³⁷ Clark, J. Europe and the Myth of America's Constitution. *The Times*. May 29, 2003.

²³⁸ Vēl 1896. gadā pēdējais Vācijas ķeizars Vilhelms II (*Wilhelm II*) aicināja Eiropas nācijas apvienoties pret Amerikas nākotnes ekonomisko un politisko dominēšanu, taču, kā mēs visi labi zinām, Eiropa izvēlējās savstarpēju karu. (Kennedy, P. *The Next American Century*. World Policy Journal. Vol XVI,

intelektuāliem. Tajā pašā laikā viņi vīzdegunīgi noraida amerikāņu līdzekļu izmantošanu Eiropas varas kaldināšanai.

Eiropai pārtopot par valsti, tiks atrisināts arī līdzšinējo apjukumu izraisošais jautājums par Eiropas robežām un tās pilsoņu kopumam piederīgajiem. Eiropai paškonstituējoties par valsti, tās tālāka paplašināšanās tiks ierobežota gan no iekšienes, gan ārienes. No vienas puses, uzņemšanu klubā, kuru tagad nosaka tikai šaura politiskā elite, ar demokrātiska mehānisma palīdzību sāks kontrolēt Eiropas tauta. No otras puses, pārējās valstis, ES paplašināšanos vairs neuztvers kā jaunu dalībvalstu piesaistīšanu starptautiskai organizācijai vai sliktākajā gadījumā, kā ES lielvalstu ietekmes sfēras paplašināšanu, bet gan kā tiešu aneksiju, uz kuru vienīgā reakcija, ja to rīcībā ir pietiekami varas resursi un līdzekļi, var būt militāra konfrontācija.²³⁹

Nošķirot savējos no svešajiem, būs radīti apstākļi solidaritātei starp kluba locekļiem, pretstatā konkurencei ar ārpusauli. Tādējādi ES turpmākās pastāvēšanas *raison d'être* meklējams tās valstiskumā, kas sniegs Eiropai pietiekamus varas resursus cīņā par tās nacionālo interešu īstenošanu starptautiskajā sistēmā, pasargās kontinentu no iespējamās anarhijas atgriešanās un piešķirs šim politiskajam veidojumam jēgu tā pilsoņu acīs.

---

no. 1, Spring 1999, p. 52-58. Skatīt arī: Тэйлор А. Дж. П. *Борьба за господство в Европе 1848-1918*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1958, ст. 44.)

²³⁹ Protams, var pieļaut, ka ES *sui generis* pastāvēšana patiesībā slēpj kādu ģeniālu aneksiju projektu un, sasniedzot ar mierīgiem līdzekļiem iespējamās dabīgās izplešanās robežas, tā ar burvju mājienu pārtaps par valsti.

NOBEIGUMS

ASV intelektuāļu žurnāls *Daedalus* jau 1995. gadā konstatēja, ka: “Tādi uzbāzīgi piedāvāti termini kā “miera dividendes”, “dogmatiskais multilaterālisms” un pat “demokrātijas triumfs” atstāj sarunvalodu tikpat ātri kā tajā parādījušies. (Kurš gan tagad atceras, ka jēdziens “jaunā pasaules kārtība” nav bijis apsmiekla objekts?) Saskaņā ar Tomasa Frīdmena pausto, mēs esam iegājuši “*post-post*–Aukstā kara pasaulē”, pasaulē, kurā joprojām neharmoniskās pasaules eksistenciālās dzīves realitātes ir mazinājušas neapvaldītu optimismu, kas dominēja politiskajā un publiskajā diskursā tikai dažus īsus gadus atpakaļ.”²⁴⁰

Neskatoties uz šādu apgalvojumu, mēs varam teikt, ka visu pirmo *post*–Aukstā kara desmitgadi “Rietumi”, un īpaši, eiropieši ir atradušies pašu radītā politkorektā diskursa gūstā. Šo diskursu varētu arī saukt par globālisma jeb triumfālo diskursu.²⁴¹ Šī diskursa ietvaros “Rietumi apvienoja triumfālismu ar nespēju izplatīt pārmaiņas. Šodien ir reālas iespējas to labot [...], bet joprojām pastāv briesmas, atkal deklarējot jaunu pasauli, mēģināt saglabāt *status quo*. Aukstā kara dihotomiju – brīvība pret komunismu – ir aizstājis jauns organizatoriskais princips – kārtība pret nekārtību.”²⁴² Politkorektais diskurss lika lielā mērā aizmirst būtisko reālpolitikas lomu starptautiskās sistēmas uzturēšanā. Tomēr, lai izvairītos no nepatīkamiem pārsteigumiem, būtu nepieciešams gan publiskajā, gan akadēmiskajā vidē pāriet uz tādu diskursu, kurš būtu brīvs no dažādiem eifēmismiem un kurā lietas tiktu sauktas to īstajos vārdos. Lietojot austriešu rakstnieka Mūzila formulējumu: “Patiesība ir veiksmīga piepūle domāt bezpersoniski un nehumāni.”²⁴³

Ideālisms politikā parasti izraisa pretējas sekas tā postulētajiem augstajiem mērķiem. “Vienmēr, kad lielvara vai lielvaru grupa mieru ir izpratušas kā izvairīšanos no kara, starptautiskā sistēma ir pamesta visnežēlīgākā starptautiskās sistēmas locekļa

---

²⁴⁰ Del Roso, S. J. Jr. The Insecure State (What Future for the State?). *Daedalus*, Vol. 124, no. 2, Spring 1995.

²⁴¹ *The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations*. Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 108.

²⁴² Leonard, M. Introduction: The Contours of a World Community. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. x–xviii.

žēlastībai.” Kā izteicies amerikāņu reālists Kisindžers: “Galvenā politikas problēma ir nevis kontrolēt negodīgumu, bet ierobežot paštaisnumu”, jo “nekārtība ir sliktāka kā netaisnība. Netaisnība nozīmē tikai to, ka pasaule nav perfekta, bet nekārtība, ka taisnīguma nav vispār. [...] Protams, liela netaisnība ir sliktāka nekā maza nekārtība.”²⁴⁴

Diemžēl, mūsdienu pasaule maz atgādina postmoderno paradīzi. Kā norāda Kaplans, raksturojot starptautisko sistēmu tūkstošgades mijā, “miers, kuru mēs šķietami esam sasnieguši ir tikai *interregnum* pirms nākamā konfliktu cikla”. Pašreizējā pasaule lielā mērā atgādina pasauli pirms I Pasaules kara. Arī toreiz daudzi optimisti priecājās par globālās tirdzniecības paplašināšanos. Arī toreiz tirgū parādījās jauni produkti, kas bija pieejami pieaugošajai vidusšķīrai, arī toreiz veselais saprāts lika ticēt, ka pieaugošā savstarpējā atkarība un finanšu tirgus globalizācija padara neiespējamus liela mēroga konfliktus. Arī toreiz zem globalizācijas čaulas tika veidotas bīstamas alianses.²⁴⁵

Augstāk minētais deva pamatu arī ES apskatīt izmantojot tradicionālo starptautisko attiecību teorijas reālisma skolas paradigmu. Apkopojot šīs paradigmas piemērošanas ceļā iegūtos secinājumus, var teikt sekojošo:

- 1) Beidzoties Aukstajam karam, izzuda līdzšinējais ES pastāvēšanas *raison d'être*, bet abstraktie principi un universālas vērtības, ar kurām to cenšas aizstāt, nedot pamatu tālākai ES pastāvēšanai;
- 2) Nepastāvot kopīgām apdraudējumam, kas izzuda, sagrūstot PSRS, un nepastāvot kopīgām interesēm, katra no ES dalībvalstīm realizēs savām partikulārajām interesēm atbilstošu politiku, kas neizbēgami novedīs pie starptautiskās politikas atgriešanās Eiropas kontinenta iekšienē;
- 3) ES kā principiāli jauns (*sui generis*) veidojums var pastāvēt tikai principiāli jaunos starptautiskās vides apstākļos. Taču nepastāvot šādiem *sui generis* apstākļiem, ES jāklūst par tradicionālu aktieri un jāīsteno tradicionālas stratēģijas;

---

²⁴³ Kaplan, R.D. Kissinger, Metternich, and Realism. *The Atlantic Monthly*. Vol. 283, no. 6, June 1999, pp. 73–82.

²⁴⁴ Turpat.

²⁴⁵ Kaplan, R.D. *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War*. New York: Vintage Books, 2000, p. 182.

- 4) ES pašlaik ir kas vairāk kā starptautiska organizācija, bet kas mazāk kā strukturēta federāla valsts. Raugoties no starptautisko attiecību viedokļa, šāds “nenoteikta tranzīta” stāvoklis liek apšaubīt ES spēju starptautiskajā sistēmā rīkoties racionāli un unitāri;
- 5) Nav iespējams skaidri definēt tās intereses, kuras pārstāv ES kā starptautiskās vides aktieris:
  - a) Ja arī varētu pieņemt, ka ES patiešām ir jauna tipa aktieris, kas pārstāvētās grupas intereses pakārtotu visas cilvēces interesēm, tad jākonstatē, ka (i) tās rīcībā nav tādu varas resursu, lai īstenotu šādas ideālistiskas pretenzijas, (ii) cilvēce nav gatava pieņemt šādu altruismu;
  - b) nepastāv arī neviens no abiem nepieciešamajiem nosacījumiem, lai ES pārstāvētu tās pilsoņu kopuma intereses, tas ir, (i) nav fiksējama interesēs vienota cilvēku grupa, kas šo vienotību spēj apzināties un vēlas ilglaicīgi uzturēt (ii) nav mehānisma, kas ļauj formulēt šādas grupas kopīgās intereses un tās projicēt saskarē ar ārpasauli;
  - c) ES starptautiskajā sistēmā kā dalībvalstu pārstāvis uzstājas tikai daļēji, tas ir, par tik, par cik pastāv visu dalībvalstu ierobežoto interešu kopību;
- 6) Nepastāvot ekonomiskiem un institucionāliem priekšnoteikumiem, lai ES kļūtu par hegemoni, Eiropas valstīm jāatsakās no tā saukto postmoderno vērtību globālas izplatīšanas, bet jācenšas novērst anarhijas atgriešanos pašu kontinentā, bet pret pārējo pasauli jāizturas, kā “labam realīstam”;
- 7) Akadēmiskajā pētniecībā ES būtu aplūkojama kā process, kura noslēgums, neatkarīgi no attīstības vektora būs valsts;
- 8) Apvienotā Eiropa veidojās kā tiešs Aukstā kara produkts, un tās forma atbilda tobrīd valdošajiem *semi-kara* apstākļiem. Situācijai pēc Aukstā kara izmainoties, ES pastāvēšana tās nedefinētajā formā vairs nav iespējama;
- 9) ES turpmākās pastāvēšanas *raison d'être* meklējams tās valstiskumā, kas sniegs Eiropai pietiekamus varas resursus cīņā par tās nacionālo interešu īstenošanu starptautiskajā sistēmā, pasargās kontinentu no iespējamās anarhijas atgriešanās un piešķirs šim politiskajam veidojumam jēgu tā pilsoņu acīs.

Viss augstāk minētais ļauj uzskatīt, ka darba ievadā izvirzītās hipotēzes ***Eiropas Savienība spēja pastāvēt tās nedefinētajā formā tikai kā kara produkts un tikai kara***

apstākļos un Eiropas Savienības ilgstoša pastāvēšana, nesākoties tās dezintegrācijas procesam, iespējama tikai valsts formā ir guvušas apstiprinājumu.

Noslēgumā es gribētu vēlreiz piesaukt ASV tēva dibinātāja Aleksandra Hamiltona (*Aleksander Hamilton*) 1787. gadā teiktos vārdus: “Vai nav pienācis laiks atgūties no maldīgā sapņa par zelta laikmetu un praktiskajai darbībai mūsu politikā pieņemt patiesību, ka mēs, tāpat kā citi planētas iedzīvotāji, esam vēl tālu no pilnīgās laimes un pilnīgā tikuma impērijas.”²⁴⁶ Tādējādi eiropiešiem, cenšoties formulēt ES pastāvēšanas mērķus, būtu jāapzinās, ka viņi atrodas tajā pašā vēstures posmā, kur viņu amerikāņu brāļi pirms vairāk nekā 200 gadiem. Eiropas nākotne ir atkarīga no eiropiešu drosmes un spējas pārvarēt savas šauri nacionālās intereses kontinenta kopīgo interešu vārdā. Kā savukārt, runādams par savas valsts situāciju pirms II Pasaules kara beigām, teicis apvienotās Eiropas tēvs dibinātājs Roberts Šūmans (*Robert Schuman*), gadījumā, ja Francija nepievienosies kaut kādai plašākai savienībai “malstuziānisms noslaucīs to no zemes virsas”.²⁴⁷

---

²⁴⁶ *Федералист. Политические эссе Александра Гамильтона, Джеймса Мэдисона и Джона Джея.* Москва: Весь Мир, 2000, ст. 58.

²⁴⁷ Коукер, К. *Сумерки Запада.* Москва: Московская школа политических исследований, 2000, ст. 128.

KOPSAVILKUMS

Pastāv grūtības definēt ES gan no politiskā, gan no akadēmiskā viedokļa. Līdz šim ES pētniecībā galvenokārt izmantota politikas (*policy*) analīzes teorijas vai arī īpaši radītas integrācijas teorijas. Manuprāt, ES pētniecībai tomēr vispiemērotākā ir starptautisko attiecību teorija. Līdz šim gadījumos, kad ES analizēta no starptautisko attiecību teorijas viedokļa, dominējušas pieejas, kuras kopumā var raksturot kā ideālistiskas. Taču savā darbā esmu izmantojis reālisma pieeju. Darbā izvirzītas divas hipotēzes: (1) vēsturiski kontekstuālā – Eiropas Savienība spēja pastāvēt tās nedefinētajā formā tikai kā *kara* produkts un tikai *kara* apstākļos; (2) futūristiskā – Eiropas Savienības ilgstoša pastāvēšana, nesākoties tās dezintegrācijas procesam, iespējama tikai valsts formā. Darbs iedalīts četras nodaļās. Pirmajā nodaļā (I) īsumā pamatota starptautisko attiecību teorijas reālisma skolas atziņu piemērotība ES fenomena pētniecībai. Otrā nodaļa (II) atvēlēta starptautisko attiecību teorijas reālisma paradigmas būtiskāko konceptu un principu apskatam. Šajā nodaļā pamatots, ka Aukstā kara bipolaritāte nav unikāla, kodolieroču pastāvēšanas izraisīta parādība, bet gan stāvoklis, kas tradicionāli novērojams plaša mēroga konflikta apstākļos. Trešajā (III) nodaļā ES analizēta kā starptautisko attiecību aktieris. Šīs nodaļas pirmajā (1.) daļā ES analizēta kā tradicionāls starptautisko attiecību aktieris, bet otrajā (2.) – kā *sui generis* parādība. Šajā nodaļā secināts, ka, saglabājoties starptautiskās sistēmas līdzšinējai – anarhiskajai – struktūrai, ES nevar pastāvēt kā *sui generis* aktieris un tai jāpieņem tradicionālā valsts forma. Pēdējā (IV) nodaļā piedāvāts iespējamais Eiropas pašdefinēšanās scenārijs. Darba būtiskākie secinājumi ir, ka (1) Beidzoties Aukstajam karam, izzuda līdzšinējais ES pastāvēšanas *raison d'être*; (2) Nepastāvot kopīgam apdraudējumam un nepastāvot kopīgām interesēm, katra no ES dalībvalstīm realizēs savām partikulārajām interesēm atbilstošu politiku, kas neizbēgami novedīs pie anarhiskās sistēmas atgriešanās ES iekšienē; (3) Nepastāvot kādiem *sui generis* apstākļiem, ES jāklūst par tradicionālu aktieri, tas ir, valsti un jāīsteno tradicionālas stratēģijas.

ABSTRACT

From the political as well as from the academic point of view, it is difficult to define the EU. Until recently, political analysis or a particular integration theory were mainly used in EU research. I think that the most appropriate theory for EU research is the theory of international relations. Until now, when the EU was analysed from the viewpoint of the theory of international relations, the dominating approach was what can be called idealistic. But in my thesis I have used the realism approach. In the theses there are two main hypothesis: (1) the historical-contextual – the European Union could exist in its non-defined form only as a product of *war* or in *war* circumstances; (2) the futuristic – the long-term existence of the European Union without the beginning of the process of disintegration is only possible in the form of a state. The thesis is divided into four parts. In the first (I) part I demonstrate the appropriateness to use the Realism School of the international relations theory for the study of the EU phenomenon. The second (II) part is dedicated to the overview of the main concepts and principles of the paradigm of realism in the theory of international relations. In this part it is proven that the bipolarity of the Cold War was not a unique phenomenon, caused by the existence of nuclear weapons, but a situation, which can be traditionally seen in the circumstances of extensive conflicts. The third (III) part analyses the EU as an actor on the international relations system. Firstly (1) the EU is analysed as a traditional actor in international relations, secondly (2) – as a *sui generis* phenomenon. It concludes that, if the present – anarchic – structure of the international system persists, the EU cannot stay a *sui generis* actor, it has to achieve a traditional stately form. The last (IV) part provides a scenario for a possible self-definition of Europe. The main conclusions of the thesis are that (1) with the end of the Cold War the *raison d'être* of the existence of the EU disappeared; (2) without a common threat and common interests each member state of the EU will develop independent policies according to its particular interests, which inevitably will lead to the return of the anarchic system within the EU; (3) without *sui generis* circumstances, the EU has to become a traditional actor, that is, a state and has to realise traditional strategies.

ZUSAMMENFASSUNG

Es ist schwierig, die EU zu definieren – sowie vom politischen, als auch akademischen Blickpunkt. In der EU Forschung wurden bislang hauptsächlich die Theorien der Politikanalyse oder auch speziell geschaffene Integrationstheorien angewandt. Meiner Meinung nach ist bei der EU Forschung jedoch die Theorie der internationalen Beziehungen am angebrachtesten. In Fällen, in denen bislang die EU vom Blickpunkt der Theorie der internationalen Beziehungen analysiert worden ist, kann die dominierende Angewandtheit als idealistisch bezeichnet werden. Doch in meiner Arbeit habe ich den Ansatz des Realismus gewählt. In meiner Arbeit sind zwei Haupthypothesen vorgestellt: (1) die historisch-kontextuelle – dass die Europäische Union in deren undefinierten Form nur als Produkt des *Krieges* und nur in *Kriegsumständen* bestehen kann; (2) die futuristische – dass das langfristige Bestehen der Europäischen Union ohne den Beginn des Desintegrationsprozesses nur in einer staatlichen Form möglich ist. Die Arbeit ist in vier Teile aufgeteilt. Im ersten Teil (I) ist die Angebrachtheit der Erkenntnisse der Realismusschule der Theorie der internationalen Beziehungen in der Forschung des EU Phänomens kurz begründet. Im zweiten Teil (II) werden die wichtigsten Konzepte und Prinzipien der Paradigmen des Realismus der Theorie der internationalen Beziehungen betrachtet. In diesem Teil wird begründet, dass die Bipolarität des Kalten Krieges nicht eine einmalige, durch das Bestehen von Kernwaffen hervorgerufene Erscheinung ist, sondern eine Situation, die traditionell in Umständen von breiten Konfliktsituationen zu beobachten ist. Im dritten (III) Teil wird die EU als Spieler in internationalen Beziehungen analysiert. Im ersten (1.) Abschnitt dieses Teiles wird die EU als traditioneller Spieler in internationalen Beziehungen analysiert, im zweiten (2.) Teil – als *sui generis* Erscheinung. In diesem Teil wird gefolgert, dass bei dem Fortbestehen der bisherigen – anarchischen – Struktur des internationalen Systems, die EU nicht als *sui generis* Spieler bestehen kann und eine traditionelle staatliche Struktur annehmen muss. Im letzten (IV) Teil wird ein Szenario zur Selbstdefinierung Europas angeboten. Die wichtigsten Folgerungen dieser Arbeit sind, dass (1) mit dem Ende des Kalten Krieges das bisherige *raison d'être* des Bestehens der EU verschwand; (2) Ohne eine gemeinsame Bedrohung und ohne gemeinsame Interessen wird jeder Mitgliedsstaat der EU eine seinen partikulären Interessen entsprechende Politik realisieren, die unausweichlich zu einer Rückkehr des anarchischen Systems im Inneren der EU führen wird; (3) ohne *sui generis* Umstände muss die EU zu einem traditionellen Spieler, das heisst, zu einem Staat werden und traditionelle Strategien verwirklichen.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Address to the Congress Reporting on the Yalta Conference, 1 March 1945. *Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt*. Vol. 13: 1944–1945. Ed. Rosenman, S. I. New York: Russell and Russell, 1969, pp. 570–586.

Angell, N. *The Great Illusion. A Study of the Relation of Military Power in Nations to their Economic and Social Advantage*. New York, London: G. P. Putnam's Sons, 1911, xviii, 407 p.

Art, R.J. Why Western Europe Needs the United States and NATO. *Political Science Quarterly*. Vol. 11, no. 1, Spring 1996, pp. 1–39.

Barry, T. Return of Nation State – and the Leviathan. *Foreign Policy in Focus*. November 2000.

Beck, U. Terror and Solidarity. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 112–118.

Bourdieu, P. Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field. In: *State/Culture. State-Formation after the Cultural Turn*. Ed. Steinmetz, G. Ithaca: Cornell University Press, 1999. pp. 53–72.

Bull, H. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. Third Edition. New York: Columbia University Press, 2002, xxxvi, 329 p.

Bull, H. The State's Positive Role in World Politics. In: *World Politics Debated: A Reader in Contemporary Issues*. Ed. Levine, H.M. New York: McGraw-Hill Book Company, 1989, pp. 24–35.

Buzans, B. *Cilvēki, valstis un bailes. Problēmas, kas saistītas ar starptautiskās drošības izpēti periodā pēc aukstā kara*. Rīga: AGB, 2000., 375 lpp.

Calleo, D. The United States and the Great Powers. *World Policy Journal*. Vol. XVI, no. 3, Fall, 1999, pp. 11–19.

Carr, E.H. *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Perennial, 2001, xii, 244 p.

Chace, J., Rizopoulos, N. Toward a New Concert of Nations. An American Perspective. *World Policy Journal*. Vol. XVI, no. 3, Fall 1999, pp. 2–10.

Chalmers, M. An Equal Partner: Europe's Role in the World Order. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 79–89.

Clark, J. Europe and the Myth of America's Constitution. *The Times*. May 29, 2003.

Clausewitz, C. von. *On War*: Abridged and With an Introduction by Louise Willmot. Trans. Graham, J.J.; Rev. Maude, F.N. Hertfordshire: Wordsworth Classics of World Literature, 1997, xxiv, 373 p.

Cohen-Tanugi, L. The End of Europe? *Foreign Affairs*. Vol. 84, no. 6, November/December 2005, pp. 55–67.

Cooper, R. The Post-Modern State. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 11–20.

Cooper, R. Why We Still Need Empires. *The Observer*. April 7, 2002.

Copeland, D. C. Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations. *International Security*. Vol. 20, no. 4, Spring 1996, pp. 5–41.

Darwin, Ch. *The Origin of Species by Means of Natural Selection or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. New York: Bantam Books, 1999, x, 416 p.

Davies, N. *Europe. A History*. London: PIMILICO, 1997, xix, 1365 p.

Delbrück, J. Globalization of Law, Politics and Markets – Implications for Domestic Law: A European Perspective. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. Vol. 1, no. 1, 1993, pp. 9–36.

Del Roso, S. J. Jr. The Insecure State (What Future for the State?). *Dædalus*, Vol. 124, no. 2, Spring 1995.

Denemark, R. World System History: From Traditional International Politics to the Study of Global Relations. *International Studies Review*. Vol. 1, no. 2, Fall 1999, pp. 167–199.

Desch M. C. War and Strong States, Peace and Weak States? *International Organization*. Vol. 50, no. 2, Spring, 1996, pp. 237–268.

Eayrs, J. The Outlook for Statehood. In: *World Politics Debated: A reader in Contemporary Issues*. Ed. Levine, H.M. New York: McGraw-Hill Book Company, 1989. pp. 16–23.

Eurostatistics: Data for Short-term Economic Analysis Monthly. No. 3. Luxembourg: Offices for Official Publications of the Europe Communities, 2006, 241 p.

Fischer, M. Feudal Europe, 800–1300: Communal Discourse and Conflictual Practices. *International Organization*. Vol. 46, no. 2, Spring 1992, pp. 427–466.

Friese, H., Wagner, P. Survey Article: The Nascent Political Philosophy of the European Polity. *The Journal of Political Philosophy*. Vol. 10, no. 3, September 2002, pp. 342–364.

Fukuyama, F. Are we at the end of history? *Fortune*, Vol. 121, no. 2, 1990, pp. 75–78.

Fukuyama, F. Has History Started Again? *Policy*. Vol. 18, no. 2, Winter 2002, pp. 3–7.

Fukuyama, F. The End of History? *The National Interest*. No. 16, Summer, 1989, pp. 3–18.

Gallie, W.B. Essentially Contested Concepts. *Proceedings of the Aristotelian Society: New Series*. Vol. 56, 1955/1956, pp. 167–198.

Gilbert, M. Europe Looks for a New Narrative. *World Policy Journal*, Vol. 22, no. 3, Fall 2005, pp. 53–60.

Gilpin, R. *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press, 1981, xiv, 272 p.

Grant, C. Brussels Burnout. *Time*. Vol. 165, no. 24, June 13, 2005, pp. 17–21.

Grieco, J.N. Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization*. Vol. 42, no. 3, Summer 1988, pp. 485–507.

Habermas, J., Derrida, J. Nach dem Krieg: Die Wiedergeburt Europas. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 31. Mai, 2003.

Hawkins, W. R. Basing Policy on an Illusion. *The Washington Times*. July 12, 2002.

Hay, W.A. Quiet Quake in Europe: The French and the Germans Divide. *Watch on the West: A Newsletter of FPRI's Center for the Study of America and the West*. Vol. 1, no. 9, October 2000.

Held, D. *Models of Democracy*. Second edition. Cambridge: Polity Press, 2000, xiv, 392 p.

Held, D. & McGrew, A., Goldblatt D. & Perraton, J. *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Oxford: Polity Press, 1999, xxiv, 515 p.

Hendrickson, D.C. Of Power and Providence: The Old U.S. and the New EU. *Policy Review*. no. 135, February/March 2006, pp. 23–42.

Human Development Report 2005: International Cooperation at a Crossroads: Aid, Trade and Security in Anunequal World. New York: Hoechstetter Printing Co. for United Nations Development Programme (UNDP), 2005, xvi, 372 p.

Huntington, S.P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order.* New York: A Touchstone Book, 1997. 368 p.

Huntington, S. P. The Lonely Superpower. (US military and cultural hegemony resented by other powers). *Foreign Affairs*, March 1999, pp. 8–25.

Hyde-Price, A. 'Normative' Power Europe: Realist Critique. *Journal of European Public Policy.* Vol. 13, no. 2, March 2006, pp.217–234.

Inglehart, R. Globalization and Postmodern Values. *Washington Quarterly.* Vol. 23, no. 1, Winter 2000, pp. 215–228.

Jacobsson B., Lægheid, P., Pedersen, K. *Transnational States: Europeanization of Nordic Administration.* (Forthcoming) Chapter 1.

Joungs, R. Normative Dynamics and Strategic Interests in the EU's External Identity. *Journal of Common Market Studies.* Vol. 42, no. 2, 2004, pp. 415–435.

Judt, T. *Postwar: A History of Europe Since 1945.* London: William Heineman, 2005, xviii, 878 p.

Jundzis, T. Baltijas valstis, NATO un Eiropas drošības un aizsardzības identitāte. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie laiki.* Nr.4(40), 2000, 52.–64.lpp.

Kagan, R. Power and Weakness. *Policy Review.* No 113, June/July, 2002, pp. 3–28.

Kants, I. *Kas ir apgaismība?* Rīga: ZvaigzneABC, [2005.], 184. lpp.

Kaplan, R.D. Kissinger, Metternich, and Realism. *The Atlantic Monthly.* Vol. 283, no. 6, Juny 1999, pp. 73–82.

Kaplan, R.D. Looking the World in the Eye. *Atlantic Monthly*. Vol.288, no. 5, December, 2001, pp. 68–82.

Kaplan, R.D. *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War*. New York: Vintage Books, 2000, xx, 198 p.

Kaplan, R.D. The World in 2005. *Atlantic Monthly*, Vol. 289, no. 3, March 2002, pp. 54–56.

Keegan, J. *A History of Warfare*. New York: Alfred A. Knopf, 1993, xvi, 432 p.

Kennedy, P. How Old Europe Can Join the US in a New World Order. *The Australian*. June 23, 2003.

Kennedy, P. Old Europe Cannot Be a Counterweight to the American Imperium. *NP*. Summer 2003, pp. 18-23.

Kennedy, P. The Next American Century. *World Policy Journal*. Vol XVI, no. 1, Spring 1999, p. 52–58.

Kennedy, P. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Vintage Books, 1989, xxvi, 677 p.

Kisindžers, H. *Diplomātija*. Rīga: Jumava, 2001., 1005 lpp.

Konsolidēts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 1999. 384 lpp.

LaFeber, W. *America, Russia, and the Cold War, 1945–1996*. New York: McGraw–Hill, 1997, xiii, 408 p.

Lamot, N. Why Europe Can't Be a Democracy. *Spectator*. Vol. 286, no. 9015, May 19, 2001, p. 16.

Legro, J.W., Moravcsik, A. Is Anybody Still a Realist? *International Security*. Vol. 24, no. 2, Fall 1999, pp. 5–55.

Leonard, M. Introduction: The Contours of a World Community. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. x–xviii.

Maazel, I. M. What is the European Union? *B.Y.U. Journal of Public Law*. Vol. XVI, no. 2, Winter 2002, pp. 243–259.

Manners, I. Normative Power Europe: A Contradiction Interm? *Journal of Common Market Studies*. Vol. 40, no. 2, 2002, pp. 235–258.

Manners, I. Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads. *Journal of European Public Policy*. Vol. 13, no. 2, March 2006, pp.182–199.

Mearsheimer, J.J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York; London: W.W.Norton & Company, 2003, xviii, p. 555.

Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 5th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1973, xxx, 618, xxiv p.

Morgenthau, H.J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 6th ed. Rev. Thomson, K.W. New York: Alfred A. Knopf, 1985, xiv, 689 p.

Nye, J. Hard and Soft Power in a Global Information Age. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 2–10.

Paine, T. *Rights of Man*. With an Introduction by Derek Matravers. Hertfordshire: Wordsworth Classics of World Literature, 1997, xii, 226 p.

Policy-Making in the European Union. 4th ed. Eds. Wallance, H.; Wallance, W. Oxford: Oxford University Press, 2000, xxxiii, 610 p.

Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt. Vol. 13: 1944–1945. Ed. Rosenman, S. I. New York: Russell and Russell, 1969.

Reisman, M. Designing and Managing the Future of State. *European Journal of International Law*. Vol. 8, no. 3, 1997, pp. 409–420.

Rosenau, J.N., Governance, Order, and Change in World Politics. In: *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*. Ed. Rosenau, J.N., Czempiel, E.O. Cambridge University Press, 1992, pp. 1–29.

Rozenfelds, R. Latvijas integrācija Eiropas Sabienībā: pozitīvo un negatīvo aspektu analīze. *Latvijas Vēsture: Jaunie un jaunākie laiki*. Nr. 3 (51), 2003, 91.–97.lpp.

Samuelson, R.J. Let's Stay Out of this Fight. *Newsweek*, Vol. CXLVI, no. 2, July 11, 2005, p. 15.

Samuelson, R.J. The Dawn of a New Oil Era? *Newsweek*, Vol. CXLV, no. 14, April 4, 2005, p. 13.

Sbragia, A. M. Conclusion to Special Issue on the Institutional Balance and Future of EU Governance: The Treaty of Nice, Institutional Balance, and Uncertainty. *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*. Vol. 15, no. 3, July 2002, pp. 393–411.

Shaw, M. *Global Society and International Relations: Sociological Concepts and Political Perspectives*. Cambridge: Polity Press, 1994, Chapter I.

Shaw, M. The State of Globalization: towards a theory of state transformation. *Review of International Political Economy*. Vol. 4, no. 3, 1999, pp 497–513.

Scholte, J. A. Global Capitalism and the State. *International Affairs*. vol. 73, n. 3, July 1997, pp. 427–452.

Siebert, H. Europe – Quo Vadis? Reflections on the Future Institutional Framework of the European Union. *The World Economy*. Vol. 25, no. 1, January 2002, pp. 1–32.

Singer, M. What is Happening in History. *PS: Political Science and Politics*. Vol. 30, no. 1, March 1997, pp. 27–34.

Sjursen, H. The EU as a “Normative” Power: How Can This Be? *Journal of European Public Policy*. Vol. 13, no. 2, March 2006, pp. 235–251.

Smith, B. C. *Bureaucracy and Political Power*. Sussex: Wheatsheaf Books; New York: St. Martin's Press, 1988, 263 p.

Smits, E. D. *Nacionālā identitāte*. Rīga: AGB, 1997. 223. lpp.

Spruyt, H. *The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1994, xii, 288 p.

States of Disarray. The Social Effects of Globalization. UNRISD and Banson, 1995, 172 p.

Thayer, B.A. *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*. Lexington: The University Press of Kentucky, 2004, xiv, 425 p.

The Globalization of World Politics. An Introduction to international relations. Ed. Baylis, J. & Smith, S. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, xxx, 690 p.

Tūcidids. *Peloponēsiešu karš*. No grieķu valodas pārcēlis Garais, Fr. Pirmā daļa. Rīga, 1930, 326 lpp.

Tūcidids. *Peloponēsiešu karš*. No grieķu valodas pārcēlis Garais, Fr. Otrā daļa. Rīga, 1932. 206 lpp., 1 karte.

Vēbers, M. *Reliģijas socioloģija*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2004., 303 lpp.

Viotti, P.R.; Kauppi, M.V. *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism*. New York Macmillan publishing company, 1993, xii, 606 p.

Waltz, K.N. Globalization and American Power. *The National Interests*, Vol. 59, Spring 2000, pp. 46–56.

Waltz, K.N. Globalization and Governance. *PS: Political Science and Politics*. Vol. XXXII, no. 4, December 1999, pp. 693–700.

Waltz, K.N. *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York/London: Columbia University Press, 1970, [viii], 263 p.

Waltz, K.N. Structural Realism After the Cold War. *International Security*. Vol. 25, no. 1, Summer 2000, pp. 5–41.

Waltz, K.N. *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979, [iv], 251 p.

Ward, I. A Decade of Europe? Some Reflections in an Aspiration. *Journal of Law and Society*. Vol. 30, no. 2, June 2003, pp. 236–257.

Wrangham, R., Peterson, D. *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence*. Boston; New York: A Mariner Book/Houghton Mifflin Company, 1996, [xii], 350 p.

Zakaria, F. Why Muslims Hate the West and what We Can Do About It. In: *Re-Ordering the World*. Ed. Leonard M. London: The Foreign Policy Centre, 2002, pp. 39–47.

Zweig, D.; Jianhai, B. China's Global Hunt for Energy. *Foreign Affairs*. Vol. 84, no. 5, September/October, 2005, pp. 25–38.

Андерсон, Б. *Воображаемые сообщества: Размышления об истоках и распространении национализма*. Москва: КАНОН–пресс–Ц / Кучково поле, 2001, 288 ст.

Бжезинский, З. *Великая шахматная доска: Господство Америки и его геостратегические императивы*. Москва: Международные отношения, 2002, 256 ст.

Гоббс, Т. *Сочинения в двух томах*. Т. 2. Москва: Мысль, 1991, 736 ст.

Дьеккофф, А., Жафрело, К. От государства–нации к постнационализму. В кн.: *Мировая политика и международные отношения в 1990-е годы: взгляды американских и французских исследователей*. Ред. Лебедева, М. М., Цыганков, П. А. Москва: Московский общественный научный фонд, 2001, ст. 159–170.

Керстен, Ф. *Пять лет рядом с Гиммлером: Воспоминания личного врача 1940–1945*. Москва: Центрполиграф, 2004, 431 ст.

Киссинджер, Г. *Нужна ли Америке внешняя политика? К дипломатии для XXI века*. Москва: Научно-издательский центр Ладомир, 2002, ил, 351 ст.

Коукер, К. *Сумерки Запада*. Москва: Московская школа политических исследований, 2000, 272 ст.

Линклейтер, Э. Неореализм в теории и на практике. В кн.: *Теория международных отношений. На рубеже столетий*. Ред. Бус, К., Смит, С. Москва: Гардарики 2002, ст. 251–271.

Мартин, Г.П., Шуманн, Х. *Западная Глобализации. Атака на процветание и демократию*. Москва: Альпина, 2001, 331 ст.

Политическая наука: новые направления. Ред. Р.Гудин, Х.Д.Клингеманн. Москва: Вече 1999, 816 ст.

Тоффлер, Э. *Метаморфозы власти: Знание, богатство, и сила на пороге XXI века*. Москва: АСТ, 2001, 670 ст.

Тоффлер, Э. *Третья волна*. Москва: АСТ, 1999, 781 ст.

Тэйлор, А. Дж. П. *Борьба за господство в Европе 1848-1918*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1958, 644 ст.

Уткин, А.И. *Глобализация: процесс и осмысление*. Москва: Логос, 2001, 254 ст.

Уткин, А. И. *Мировой порядок XXI века*. Москва: ЭКСМО Алгоритм, 2002, 512 ст.

Федералист: Политические эссе Александра Гамильтона, Джеймса Мэдисона и Джона Джея. Москва: Весь Мир, 2000, 592 ст.

Фукуяма, Ф. *Конец истории. Вопросы Философии*, 1990, №. 3, ст. 134–148.

Фукуяма, Ф. *Конец истории и последний человек*. Москва: АСТ / Ермак, 2004, 588 ст.

Черчилль, У. *Мировой кризис: Автобиография. Речи*. Москва: Эксмо, 2003, 768 ст.

Шмитт, К. *Политическая теология*. Москва: КАНОН-пресс-Ц, 2000, 335 ст.

INTERNETA AVOTI

Eiropas Komisijas mājas lapu – <http://ec.europa.eu>

Encyclopedia Britannica – www.britannica.com.

International Monetary Fund – www.imf.org

Nobel e-museum – www.nobel.se.